

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

DEDE KORKUT KİTABI'NIN GÜNBET NÜSHASINDA YER ALAN
FİİLLERİN BİRLEŞİM DEĞERLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İNCİLAY TOPUK

DANIŞMAN
DOÇ. DR. AHMET ŞEFİK ŞENLİK

HAZİRAN 2020

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

İncilay TOPUK

Danışmanlığını yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığını taahhüt ederim.

Doç. Dr. Ahmet Şefik ŞENLİK

ONAY
İMZA SAYFASI

İncilay TOPUK tarafından hazırlanan ‘Dede Korkut Kitabı’nın Günbet Nüshasında Yer Alan Fiillerin Birleşim Değerleri’ başlıklı bu yüksek lisans tezi, Türk Dili ve Anabilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı:

[Doç. Dr. Ahmet Şefik ŞENLİK]

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

İMZA

.....

Üyeler:

[Dr. Öğr. Üyesi Abidin KARASU]

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

.....

[Doç. Dr. Nuri SAĞLAM]

Kurumu: İstanbul Üniversitesi

.....

Tez Savunma Tarihi: 29/ 06/ 2020

ÖN SÖZ

Oğuz dilinin önemli kaynaklarından olan Dede Korkut Kitabı'nın mevcut iki nüshasına 2018 yılında bir yenisi daha eklenmiştir. İran'ın Günbet şehrinde bulunan bu nüsha diğer nüshalarda bulunmayan bir hikaye barındırmaktadır. Bu dikkat çekici keşif, nüshanın birçok bakımdan bilimsel olarak incelenmesi gerekliliğini zaruri kılmıştır. Bu münabesetle incelememizde, yeni nüshada yer alan fiilleri, çalışmalarını geleneksel dil bilgisi yöntemlerinin ötesine taşımış olan Tesnière'in bağımlılık dil bilgisi teorisi çerçevesinde ele aldık ve fiillerin birleşim değeri sözlüğünü meydana getirdik.

Eserde birtakım farklı sentaks yapılarının bulunması dikkatimizi çekmiş ve incelemeye tâbi tutulması uygun bulunmuştur. Bu çerçevede, eserin ortaya çıktığı coğrafyayı göz önünde bulundurarak söz konusu olan bazı sentaks yapılarının üzerindeki Farsça tesirinden bahsedilmiştir. Bu noktada, Türkçe-Farsça sentaks yapılarını karşılaştırırken İran'da yaşayan Horasan Türkü arkadaşım Mohammad AFSHARNIA'ya yardımlarından dolayı müteşekkirim.

Hem lisans hem de yüksek lisans öğrenimim boyunca bilgisini ve yardımını hiç esirgemeyen saygıdeğer hocam Doç. Dr. Ahmet Şefik ŞENLİK'e sonsuz desteklerinden dolayı teşekkürlerimi arz ederim. Ayrıca İstanbul Medeniyet Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı araştırma görevlileri Öznur DURGUN ve Mehmet SAVAN'a da her türlü yardımları için teşekkür ederim.

Başta babam Erol TOPUK olmak üzere, yüksek lisans tezi sürecimde yanımda oldukları gibi hayatımın her anında beni destekleyen annem ve kardeşlerime minnettarım.

İncilay TOPUK

Haziran 2020

ÖZ

DEDE KORKUT KİTABI'NIN GÜNBET NÜSHASINDA YER ALAN FİİLLERİN BİRLEŞİM DEĞERLERİ

Topuk, İncilay

Yüksek Lisans Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ahmet Şefik ŞENLİK

Haziran 2020, 194 sayfa

Birleşim değeri teorisi yani Fr. *valence* / İng. *valency*, Lucien Tesnière'in *Elements de Syntaxe Structurale* (1953) adlı kitabında “Bağımlılık” bölümü içerisinde bulunan, merkezî düğümlere ait çekirdeklerin nicelik bakımından incelenmesini temel almaktadır. Bu çalışmanın birinci bölümünde, Tesnière'in bağımlılık dil bilgisi anlayışı okuyucuya sunulmuş ve ardından Tesnière'den sonra gelişen çalışmalara değinilmiştir. İkinci bölümde, Günbet nüshasından ve bu nüsha üzerine yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir. Çalışmamızı oluştururken İran coğrafyasında teşekkül eden bu nüshada bazı sentaks hususiyetleri dikkatimizi çekmiş, bu doğrultuda söz konusu sentaks yapıları da konu edilmiştir. Üçüncü bölümde ise, 2018 yılında İran'da ortaya çıkan Dede Korkut Kitabı'nın Günbet nüshasında yer alan 536 fiilin (merkezî düğümün / yöneticinin) birleşim değeri sözlüğü oluşturulmuştur. Ancak eserin birleşim değeri sözlüğünü oluştururken, Tesnière'in sentaks unsurları arasındaki bağımlılık ilişkisi teorisini geliştiren G. Helbig'in kurmuş olduğu yöntem kullanılmıştır. Bu yöntem sayesinde, fiillerin eserde kullanılan anlamları alt maddeler hâlinde sunulmuş ve her anlam için ayrı birleşim değeri incelemesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bağımlılık Dil Bilgisi, Birleşim Değeri, Fiil, Sentaks / Söz Dizimi, Oğuz Türkçesi, Dede Korkut Kitabı, Günbet Nüshası.

ABSTRACT

THE VALENCY OF THE VERBS IN THE GONBAD MANUSCRIPT OF THE BOOK OF DEDE KORKUT

Topuk, İncilay

Master's Thesis

Department of Turkish Language and Literature

Thesis Supervisor: Assoc. Prof. Ahmet Şefik ŞENLİK

June 2020, 194 pages

Valency theory is based on a quantitative analysis of the nuclei of the central nodes which Lucien Tesnière presented in the “La Connexion / The Connection” section of his *Éléments de Syntaxe Structurale* (1953). Accordingly, the first part of this study presents the readers with Tesnière's dependency grammar theory as well as subsequent studies based on his model. The second part examines the Gonbad manuscript and studies on the manuscript in question. In the course of my research, certain syntactic considerations of the manuscript captured my attention, and given the Iranian origin of the text, the mentioned syntactic structures were also discussed. The third part contains a valency dictionary of 536 verbs (central node / government) appearing in the Gonbad manuscript of *The Book of Dede Korkut*, which was discovered in Iran in 2018. However, while creating the valency dictionary of the work in question, I drew upon the methodology established by G. Helbig, who developed the theory of dependency relationship between the syntax elements of Tesnière. Thanks to this method, I was able to present the meanings of the verbs as sub-entries and conduct a distinct valency analysis for each meaning.

Keywords: Dependency Grammar, Valency, Verb, Syntax, Oghuz Turkic, The Book of Dede Korkut, Gonbad Manuscript.

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM.....	i
ONAY.....	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR VE SİMGELER.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
BÖLÜM 0. GİRİŞ	1
0.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI.....	3
0.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	4
BÖLÜM 1. BAĞIMLILIK DİL BİLGİSİ VE BİRLEŞİM DEĞERİ	7
1.1. BAĞIMLILIK DİL BİLGİSİ	7
1.1.1. Bağımlılık (<i>La Connexion, The Connexion</i>).....	10
1.1.1.1. Bağımlılık Unsurları	10
1.1.1.1.1. Eyleyenler (<i>Actants</i>).....	10
1.1.1.1.2. İhtiyari Bilgiler (<i>Circumstants</i>).....	12
1.1.2. Bağlama (<i>La Jonction, Junction</i>).....	12
1.1.3. Aktarım (<i>La Translation, Transfer</i>).....	14
1.2. BİRLEŞİM DEĞERİ.....	15
1.2.1. Birleşim Değeri Açısından Fiiller	17
1.2.1.1. Değeri Olmayan Fiiller (<i>Avalent Verbs</i>).....	17
1.2.1.2. Tek Değerli Fiiller (<i>Monovalent Verbs</i>)	17

1.2.1.3. İki Değerli Fiiller (<i>Divalent Verbs</i>).....	18
1.2.1.4. Üç Değerli Fiiller (<i>Trivalent Verbs</i>)	18
1.2.2. Tesnière'den Sonra Birleşim Değeri.....	19
BÖLÜM 2. DEDE KORKUT KİTABI'NIN NÜSHALARI VE GÜNBET NÜSHASINDA BAZI SENTAKS HUSUSLARI	25
2.1. DEDE KORKUT KİTABI'NIN NÜSHALARI	25
2.1.1. Dresden Nüshası (<i>Kitāb-ı Dedem Korkut 'Alā Lisān-i Tā'ife-i Oğuzān</i>)	25
2.1.2. Vatikan Nüshası (<i>Hikāyet-i Oğuznāme-i Kāzan Beg ve Ğayrı</i>)	26
2.1.3. Günbet Nüshası.....	28
2.1.3.1. Günbet Nüshası Üzerine Yapılmış Çalışmalar	28
2.2. GÜNBET NÜSHASINDA BAZI SENTAKS HUSUSLARI	30
BÖLÜM 3. GÜNBET NÜSHASINDA YER ALAN FİİLLERİN BİRLEŞİM DEĞERLERİ	33
SONUÇ	155
KAYNAKÇA.....	157
DİZİN	161

KISALTMALAR VE SİMGELER

Alm.	Almanca
Fr.	Fransızca
Lat.	Latince
İng.	İngilizce
Tr.	Türkiye Türkçesi
Ö	Özne
İ	İsim
nomN	Nominatif Nesne
akkN	Akuzatif Ekli Nesne
datN	Datif Ekli Nesne
lokN	Lokatif Ekli Nesne
ablN	Ablatif Ekli Nesne
ensN	Enstrümantal Ekli Nesne
bkz.	Bakınız
s.	Sayfa
fiil _x	Fiilin Birleşim Değeri
d	Değişke
→	Fiile Bağımlı Olan Eyleyen(ler)
(...)	Seçimli Eyleyen
[...]	Çeşitli Sebeplerden Dolayı Sentaks Yapısında Bulunmayan Zorunlu Eyleyen

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Tesnière'in Temel Ağaç Diyagramı

Şekil 2. Tesnière'in Yükleme, Özne ve Nesne İlişkisi Diyagramı 1- *Stemma 81&82*

Şekil 3. Tesnière'in Yükleme, Özne ve Nesne İlişkisi Diyagramı 2- *Stemma 83&84*

Şekil 4. “*Alfred ve Bernard*”

Şekil 5. Tesnière'in Bağlama Örneği Diyagramı - *Stemma 258*

Şekil 6. Tesnière'in Sıralama Yöntemi ile Bağlama Örneği

Şekil 7. Tesnière'in Aktarım Teorisi

BÖLÜM 0. GİRİŞ

Millattan önce yaklaşık beşinci yüzyıldan itibaren yapılan dil çalışmaları¹, yirminci yüzyılda farklı bir boyut kazanmış ve bütün dillerdeki derin yapı- yüzey yapı düşüncesi yeni bir çerçevede dile getirilmiştir. Her dilin derin yapısının ortak olduğu fikri benimsenerek dil mekanizması üzerine çalışmalara yönelim olmuştur. Yirminci yüzyılda bütün dilleri kapsayan inceleme yöntemi arayışı Ferdinand de Saussure tarafından başlatılmıştır. Ancak Saussure'ün çalışmalarında dillerin yapısal özellikleri söz konusu olmamış, genellikle dil sistemi üzerinde durulmuştur (Bayrav 1998:34). Saussure'den sonra gelen dil bilimciler, Saussure'ün ortaya koyduğu evrensellik düşüncesi ile incelemeleri ileri safhaya taşımışlardır.

Dil çalışmalarını ileri safhaya taşıyan isimlerden N. Chomsky, dil yetisini felsefe, psikoloji gibi birçok disiplin ile bağlantı kurarak açıklamaya çalışmış ve dil bilimi çalışmaları alanını oldukça genişletmiştir. Saussure'ün kullandığı yöntemleri, insanın “dil kullanımının yaratıcı yönünü ve anlam içeriği anlatımının temelinde

¹ Yirminci yüzyıla kadar yapılan dil çalışmaları, münhasıran bir dile odaklanılarak yapılmıştır. İlk dil çalışmaları Hindistan'da başlatılmış ve Sanskritçe yazılmış eski dini metinleri anlamaya çalışan Hintliler, arkaik dili öğrenmek için dil bilgisi kurallarını geliştirmiştir. İlk dil bilgisi kitaplarından biri olarak, Pāṇini tarafından kaleme alınmış Sanskrit diline ait *Aṣṭādhyāyī* adlı dil bilgisi kitabından bahsetmek mümkündür. Pāṇini, dini metinleri tercüme ederken metnin doğruluğunu kontrol etmek amacıyla dil bilgisi kuralları tasarlamış ve teknik yöntemler geliştirmiştir. Pāṇini'den sonra Kātyāyana ve Patañjali'nin dil bilgisi çalışmaları da önemli yer tutmuştur. Geleneksel dil bilgisi çalışmaları, Antik Yunan ve Arap dünyasında dil bilginleri tarafından daha da ileri boyuta taşınmıştır. Özellikle Araplar, Arap dilini Kur'an dili olması sebebi ile kutsal görmüş ve bu kutsal dilin değişmemesi adına bütünlüğünü korumak için çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Sekizinci ve dokuzuncu yüzyıldan sonra konuşma dilinin değiştiğinin fark edilmesi üzerine, dil bilgisi çalışmaları 'Abū al-'Aswad al-Du'alī, el- Khalīl ve Sībawayh Arapça dil bilgisi üzerine çalışan önemli isimler tarafından daha da geliştirilmiştir (Campbell 2002: 81-82). Yirminci yüzyıla kadar dillere özgü dil bilgisi çalışmaları yapılmıştır. Özellikle Eski Yunanca için yapılan dil çalışmaları, Latincenin gramerine uygulanmıştır ve bu uygulama bütün Avrupa dillerinin gramerini oluşturmada öncülük etmiştir. Fakat Yunanca üzerinden yapılan bu dil çalışmaları, bazı Avrupa dillerinin yapısını ortaya koymakta yetersiz kalmıştır (Bayrav 1998:114).

bulunan düzenekleri açığa çıkaramaması” sebebi ile başarısız bulmuştur (Chomsky 2018: 51). Chomsky, ilk olarak 1957 yılında kendi dil kuramını öne sürmüş, fakat yıllar içerisinde kendisinin kurmuş olduğu sistemin eksiklerini fark ederek sürekli geliştirmiştir. 1981 yılında *Lectures on Government and Binding* adlı çalışmasını yayımlayarak yönetim teorisini ortaya koymuştur. Bu kurama göre, sentaks yapıları temel iki kategoriden oluşmaktadır: İsim Öbeği [NP] ve Fiil Öbeği [VP]. Her öbeğin yöneticisi / başı (*head*) bulunur ve öbeğin başı, kendisine bağlı ögeleri yönetme görevini üstlenir. Bu kuramda, alt kategorideki bir unsurun baş unsura bağımlılığından ziyade baş unsurun alt kategoriye seçme / yönetme kabiliyeti söz konusudur.

Evrensellik ilkesi doğrultusunda çalışmalar yapmış olan bir diğer isim ise Fransız dil bilimci, Lucien Tesnière’dir. Kendisinin ölümünden sonra, sentaks ile ilgili çalışmaları, 1953 yılında *Elements de Syntaxe Structurale* adlı kitabında yayımlanmıştır. Bu kitapta, birçok dili ele alarak geleneksel dil bilgisi yöntemlerinden farklı bir bakış açısı ile sentaks unsurlarının yapısal yönleri incelenmiştir. Tesnière, oluşturduğu yöntemini *stemma* olarak adlandırdığı ağaç diyagramında göstermiş ve bunun yanında, geleneksel dil bilgisinin kullandığı adlandırmaların yerine, yeni terimler üretmeyi tercih etmiştir. Yüklem için “merkezî düğüm, yönetici” (*noeuds des noeuds, government*); isim ve isim cinsinden yapılar için “eyleyen” (*actant*); zarf ve zarf cinsinden yapılar için ise “ihtiyari bilgi” (*circonstance, circumstant*) kullanmıştır. Tesnière, kurmuş olduğu sistemde yüklem en üst konumda olduğunu ve diğer tüm dil unsurlarının yönetici olarak adlandırdığı yükleme tâbi olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla, sentaks yapıları içerisinde hiyerarşik bir düzen oluşturmuş ve sentaks unsurları arasında bağımlılık ilişkisi meydana getirmiştir. Ancak ihtiyari bilgiler, isteğe bağlı olarak herhangi sentaks yapısı içerisinde bulunabildiği için eyleyenler gibi yöneticilere bağımlı şekilde ele alınmamıştır.

Tesnière, *Elements de Syntaxe Structurale* adlı kitabının “Bağımlılık” (*Connexion*) bölümü içerisinde, bizim tezimizin asıl konusu olan “Birleşim Değeri” (*valence, valency, Valenz*)² kavramına yer vermiştir. Merkezî düğümlere ait çekirdeklerin nicelik bakımından incelenmesine dayanan bu teori, her yöneticinin kendisine bağımlı olan eyleyen sayısının belli olduğunu göstermektedir. Tesnière’den sonra, birleşim değeri üzerine çalışmalar artmış ve geliştirilmiştir. Örneğin, birleşim değeri teorisyenlerinden G. Helbig ve J. Buscha, Tesnière’in kullandığı kavramları değiştirmiş ve ondan farklı olarak eyleyenleri de iki türde ele almıştır: “zorunlu eyleyen” (*obligatorische Aktanten*), “seçimli eyleyen” (*fakultative Aktanten*), “serbest bilgiler” (*freie Angaben*). Zorunlu eyleyenler, fiilin sentaks yapısı kurması için var olması gereken unsurlardır. Bu unsurlar olmadan fiiller, bir sentaks yapısı oluşturmaya çalıştığı zaman anlamsal bozukluk meydana gelmektedir. Seçimli eyleyenler, fiilin sentaks yapısı içerisinde bulunan yani muhtemel olan fakat varlığı mecburi olmayan unsurlardır. Serbest bilgiler ise, fiilin birleşim değeri ile ilgisi olmayan ve sentaks yapısında isteğe bağlı yer alan sentaktik öğelerdir (Helbig ve Buscha 1996: 66). Tesnière’den sonra birçok çalışma yapan G. Helbig, birleşim değerinin nitelik bakımından da değerlendirilmesi gerektiğini ifade ederek fiillerin anlam cephelerini dikkate almıştır.

0.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Tesnière’in ortaya koyduğu sentaks unsurlarının arasındaki bağımlılık ilişkisini geliştiren Helbig’in teorisi ve oluşturduğu üç kademeli yöntem doğrultusunda, bu çalışmada Dede Korkut Kitabı’nın Dresden ve Vatikan nüshaları haricinde, 2018 yılında İran sınırlarında yer alan *Günbed-i Kāvūs*’ta, yazma koleksiyoneri Veli Muhammet Muhı tarafından bulunan Günbet nüshasında yer alan fiillerin birleşim değerleri incelenmiştir. Bunun yanında, Günbet nüshası incelemeleri sırasında fark edilen ve önceden yapılan çalışmalara da konu edilmemiş olması sebebi ile,

² Tabirinin tam karşılığı, “güç, kudret, değer, değerlilik”tir. Lat. *valentia* kelimesinden türetilmiştir. Ancak çalışmamızda, “birleşim değeri” şeklinde ifade edilecektir.

yazmada Türkçe sentaks tipolojisine uymayan ve Türkçede alışlagelmişten farklı sentaks yapıları dikkat çekmiştir. Eserin İran coğrafyasında ortaya çıkması da göz önünde bulundurularak, bazı farklı sentaks yapıları Farsçanın tesiri çerçevesinde ele alınmıştır.

Bu çalışmanın amacı, sentaks incelemelerin geldiği son nokta itibariyle eseri incelemektir. Günbet nüshasının ortaya çıkması ile eserde yer alan bazı fiillerin eyleyenlerinin hem diğer nüshalara hem de Türkçeye göre farklılık gösterdiği fark edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda, Günbet nüshasındaki fiiller birleşim değeri açısından incelenmiş ve esere ait bir birleşim değeri sözlüğü oluşturulmuştur.

0.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bir sentaks yapısı içerisindeki bağımlılık ilişkisi, sadece yüklemi fiil olan cümleler içerisinde olmaz. Bağımlılık, herhangi bir isim grubunda da mevcuttur. Ancak çalışmamızı sınırlandırmak adına, incelenen eserdeki fiillere bağımlı olan unsurlar ele alınmış ve böylece, fiillerin birleşim değerleri ortaya koyulmuştur. Bu inceleme esnasında, birleşim değeri çalışmalarını Tesnière'den daha öteye taşıyan G. Helbig'in yöntemi kullanılmıştır.

Bir fiil, anlamlarına göre farklı bölümlere (I, II, III, ...) ayrılmıştır. Söz konusu fiilin birleşim değeri, sayısal (aç- 2 gibi) olarak belirtilmiş ve anlam değışkeleri (d1, d2, d3, ...) de ifade edilmiştir. Ardırdan mevzubahis fiilin aldığı eyleyenler → işareti ile gösterilmiştir. Bu noktada Helbig gibi, seçimli eyleyenler parantez içerisinde gösterilerek zorunlu eyleyenlerden ayrılmıştır. Ayrıca Tesnière, bir fiilin “doygun hâle gelmesinin gerekli olmadığını” belirtmiş olsa da bu durum her sentaks yapısında geçerli olmadığı için, köşeli parantez içinde eksik olduğunu düşündüğümüz zorunlu eyleyenler (örneğin, [akkN] gibi) belirtilmiştir.

Günbet nüshası için Nasser Khaze Shahgoli, Valiollah Yaghoobi, Shahrouz Aghatabi ve Sara Behzad tarafından yayımlanan “Dede Korkut Kitabı’nın Günbet Yazması: İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım” adlı makaleden yararlanılmıştır. Fakat çevriyazıda, söz konusu makaledeki kullanımlardan farklı işaretler (/نگ/ kombinasyonu için, /ng/ yerine /η/ işareti gibi) tercih edilmiştir.

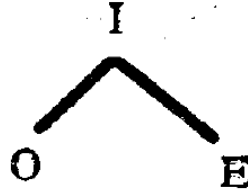

BÖLÜM 1. BAĞIMLILIK DİL BİLGİSİ VE BİRLEŞİM DEĞERİ

1.1. BAĞIMLILIK DİL BİLGİSİ

Sentaks unsurları ilişkisine karşı yeni bir bakış açısı ortaya koyan Lucien Tesnière'in ölümünden sonra, 1953 yılında *Elements de Syntaxe Structurale* adlı kitabı yayımlanmıştır. Tesnière, sentaks unsurlarını yapısal açıdan incelemiş ve geleneksel dil bilgisi yöntemlerinin geçersizliğine dair birçok dil üzerinden örnekler vererek göstermiştir. Sentaks unsurlarını üç ana bölüme ayırmış ve geleneksel dil bilgisinin kullandığı adlardan farklı olarak yeni bir terminoloji oluşturma yoluna gitmiştir: Yüklem için “merkezî düğüm, yönetici” (*noeuds des noeuds, government*); isim ve isim cinsinden yapılar için “eyleyen” (*actant*); zarf ve zarf cinsinden yapılar için ise “ihtiyari bilgi” (*circumstant*) kullanmıştır. Tesnière, ele aldığı bu teorisini aynı zamanda bir ağaç diyagramı (*stemma*) oluşturarak da göstermiştir. Oluşturulan bu şekilde, fiil yani yönetici en üstte yer alırken eyleyenler sol kısımda, ihtiyari bilgiler ise sağ kısımda konumlandırılmıştır:

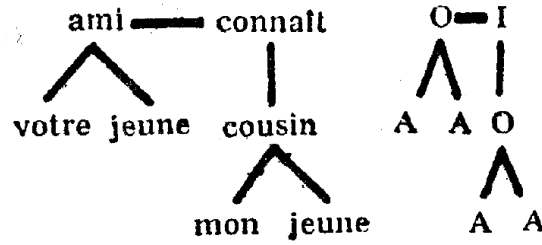
Şekil 1. Tesnière'in Temel Ağaç Diyagramı (Tesnière 1959: 65).³

Bu diyagramın sadece yüzeysel bir bağımlılığı ifade ettiğini de belirtmek gerekir. Yukarıdan aşağıya yönetim, aşağıdan yukarıya bakıldığında bağımlılık ilişkisi görülür. Bu ilişkileri sağlayabilen dört sözcük sınıfı mevcuttur: Fiil, isim, sıfat ve zarf. Fiiller sadece yönetici konumunda olabilir, yönetilemez. İsimler, sıfatların yöneticileri iken fiillerin

³ Dört sözcük sınıfı için kullanılan kısaltmalar: Fr. *Verbe* “fiil” = I; Fr. *Substantif* “isim” = O; Fr. *Adverbe* “zarf” = E; Fr. *Adjectif* “sıfat” = A.

bağımlıdır. Zarflar ise, sadece fiillerin bağımlıdır. Ayrıca Ágel & Fischer, Tesnière'in yapısal sentaks teorisinin, tipolojik ve evrensel; teorik olarak üretilebilir ve analiz edilebilir; özerk; işlevsel olduğunu belirtmiştir (Ágel ve Fischer, 2014: 226-228). Tesnière'in sentaks analizlerinin geleneksel dil bilgisinden ayrıldığı en büyük nokta, fiili baş konuma yerleştirmesidir. Yüklem eğer bir fiil ise, sentaksın yöneticisi konumundadır ve söz konusu yapının geliştiricisi olduğu için “ön koşul”⁴ olarak da nitelendirilebilir.

Tesnière'in, özneyi nesne ile eş değer konumda görmeyen ve nesneyi yüklem ile bir nevi aynı konuma getiren geleneksel dil bilgisi anlayışına tamamen karşı çıktığını ifade etmiştik. Çünkü Tesnière (2015), yüklem ile özneyi eşit zemine yerleştirmenin çok zor olduğunu, özne konumundaki bir yapının cümledeki diğer isim cinsinden oluşan yapıyla eş görüntüde olabileceğinden bu durumun adil olmadığını söyler (s. 99) ve şu şekilde diyagram üzerinde gösterir:

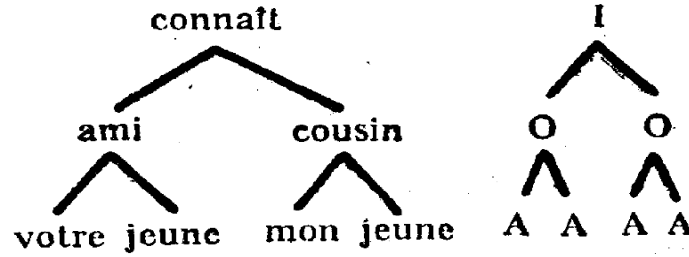
Şekil 2. Tesnière'in Yüklem, Özne ve Nesne İlişkisi Diyagramı 1- *Stemma 81&82*
(Tesnière 1959: 104).⁵

⁴ “Ön koşul” (*precondition*) ifadesi Ágel ve Fischer'a (2014) aittir.

⁵ Diyagram üzerinde gösterilen Fransızca sentaks yapısı, Türkçeye şu şekilde aktarılabilir:

O hâlde özne konumunda olmayan, ancak yapısal bakımdan özneye benzeyen unsurun da özne ve yükleme aynı öneme sahip olduğunu ifade etmemiz gerekir. Ancak bu durum, yanlışlığa düşmemizi sağlar. Dolayısıyla, özne ve yüklemi eş değerde görmediğimiz zaman, merkezî düğüm konumuna sadece fiil yerleşebilir:

Şekil 3. Tesnière'in Yüklem, Özne ve Nesne İlişkisi Diyagramı 2- *Stemma 83&84*
(Tesnière 1959: 104).⁶

Geleneksel dil bilgisine göre sentaks unsurlarından birine (özne konumunda bulunan yapıya) haksız bir değer verilmektedir. Ayrıca bu durum, müteakiben bahsi geçecek olan Tesnière'in yapısal sentaksın temel üç birimlerinden “bağlama” (*junction*) ve “aktarım” (*transfer*) hadiselerini de engellemektedir. Zaten geleneksel dil bilgisinin bu kavramlara yer verememesinin sebebi de bu durumdur (Tesnière 2015: 98-100).

L. Tesnière'in *Elements de Syntaxe Structurale* (1953) adlı kitabı üç ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlendirme, onun yapısal sentaks teorisi bağlamında unsurları üç açıdan incelediğini göstermektedir. Birinci bölüm “Bağımlılık” (*La Connexion, The Connexion*); ikinci bölüm “Bağlama” (*La Jonction, Junction*); üçüncü bölüm ise “Aktarım” (*La Translation, Transfer*) olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁶ Diyagram üzerinde gösterilen Fransızca sentaks yapısı, Türkçeye şu şekilde aktarılabilir:

1.1.1. Bağımlılık (*La Connexion, The Connexion*)

Birinci bölüm olan “Bağımlılık” (*La Connexion, The Connexion*), Tesnière’in dil bilgisi hakkında temel düşüncelerini ifade ettiği bölümdür. Sentaks yapısının nasıl analiz edilmesi gerektiğini, yüklem en üst konumda olduğunu ve diğer tüm dilsel unsurların yönetici olarak adlandırılan yükleme tâbi olduğunu izah etmektedir.

Hiyerarşik bir sistem oluşturan Tesnière’in bu teorisini birçok dil bilimci, “Dependency Grammar/ Dependenzgrammatik” adını kullanarak ele almaktadır. Bu kullanım ondan sonra, bağımlılık hakkında çalışma yapanlar tarafından zikredilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bağımlılık bölümünde bu teorisinin en önemli konularından, tezimizin de asıl konusu olan değerlik (*valence, valency, Valenz*) kavramı ele alınmıştır.

1.1.1.1. Bağımlılık Unsurları

Tesnière, geleneksel dil bilgisinin kullandığı adlardan farklı kavramlar ortaya koyarak sentaks unsurlarını üç temel parçaya ayırmıştır. Bunların en başında, fiil ile oluşturulmuş bir sentaks ise, sentaks yapısının “yönetici, merkezî düğüm” (*government, noeuds des noeuds*) olarak adlandırdığımız fiil gelmektedir. Her zaman isim veya isim cinsinden bir yapısı olan “eyleyenler” (*actants*) ve zarf yapısı olan “ihtiyari bilgiler” (*circumstants*) ise sentaks yapısının diğer iki unsurlarıdır. Bu iki unsur, aynı zamanda yöneticinin bağımlıdır. Tipik bir yönetici-bağımlı ilişkisi üzerine kurulu bir cümlede yönetici, bağımlı olmadan varlığını sürdürebilir. Ancak bunun tam tersinin olması mümkün değildir (Allerton 2006: 302).

1.1.1.1.1. Eyleyenler (*Actants*)

Daima isim veya isim cinsinden meydana gelen eyleyenleri, merkezî düğüme en bağımlı olan unsurlar olarak ifade edebiliriz. Yöneticinin eyleyenleri yönetmesi sebebi ile, bir sentaks yapısındaki eyleyenlerin sayısı da yöneticiye bağlıdır. Dolayısıyla, her yöneticinin eyleyen sayısının aynı olması mümkün değildir.

“Altun yüzüğü parmağına geçirdi ve bir yudum şarap aldı”

Bu cümleye baktığımız zaman, bağlaç ile bağlanmış iki ayrı sentaks yapısının olduğunu görürüz. İlk önermedeki *geçir-* fiili özne, akuzatif ekli nesne ve datif ekli nesne alır iken ikinci önermede yer alan *al-* fiili, sadece özne ve nominatif nesne aldığına tanık oluruz. Kısacası, *geçir-* fiili bünyesinde üç eyleyen, *al-* fiili ise iki eyleyen bulunmasına izin vermektedir.

Tesnière, eyleyenleri üçe ayırmaktadır. İlk eyleyen, geleneksel dil bilgisinin de adlandırdığı gibi öznedir. Bağımlılık dil bilgisi üzerine çalışmalar yapan Allerton, her ne kadar özneyi yüklemle eş değer konumda görmese de diğer eyleyenlerle de eş değer görmemektedir. Özne her fiil için zorunlu olduğundan⁷, diğer eyleyenlerden daha yüksek bir rütbededir. Ancak diğer eyleyenler ise, belli durumlarda gerekli konumundadır. Bu sebeple Allerton, öznelerin özel bir statüye sahip olduğu düşüncesindedir (Allerton 2006: 306-307). İkinci ve üçüncü eyleyen ise, nesnedir. Geleneksel dil bilgisinde birçok adlandırılmaya tâbi tutulup fikir birliğine sağlanamadığından (özellikle Türkçe için), ikinci ve üçüncü eyleyenleri sadece nesne olarak adlandırmayı uygun görmekteyiz.

Yapısal bakış açısına göre, bütün eyleyenler yönetici (*government*) konumunda olan fiilin tamamlayıcılarıdır ve her iki öge de kendi gruplarındaki bağımlılarını yöneten merkezî bir isim düğümüdür (Tesnière 2015: 103). Başka bir deyişle, sentaks yapıları sadece yüklemi fiillerden oluşan cümlelerden ibaret değildir. Örneğin, “onun kitabı” ifadesi de bir sentaks yapısıdır ve bu yapı içerisinde de bağımlılık ilişkisi mevcuttur. Şekil 3’te de görüldüğü gibi, “genç arkadaşın” ve “genç kuzenim” ifade gruplarında iki ayrı bağımlılık ilişkisi bulunmaktadır. “Genç arkadaşın” ifadesinde bulunan “genç” sıfatı, “arkadaş” ismine tâbidir. Aynı şekilde, “genç kuzenim” ifadesinde bulunan “genç” sıfatı da, “kuzen” ismine

⁷ Allerton (2006), her fiil için öznenin zorunlu eyleyen olduğunu belirtse de Tesnière, Lat. *Pluit* fiili için herhangi bir eyleyenin zorunlu olmadığı ifade etmiştir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz., s. 15.

tâbidir. Dolayısıyla, “arkadaş” ve “kuzen” isimleri kendi söz öbekleri içerisinde bir yönetici iken, “genç” ismi iki yapıda eyleyen konumundadır.

1.1.1.1.2. İhtiyari Bilgiler (*Circumstants*)

Daima zarf veya zarfa eş değer bir ifade olan ihtiyari bilgilerin eyleyenlerden farkı, sadece kelime cinslerinin farklı olması değildir. Eyleyenler gibi yöneticilere bağımlı olmadıkları için bir cümle içerisinde belli bir sayıda olma kısıtlamaları da yoktur. Dolayısıyla, isteğe bağlı olarak herhangi bir sentaks yapısı içerisinde bulunabilirler.

“*O gece, bu mübârek zâtın boynuna isabet eden bir kurşun şâh damarını parçalamıştı*”
(Anar 2012b: 239).

parçala- fiili ile oluşturulmuş sentaks yapısında özne ve akuzatif ekli nesne, eyleyen olarak yer alır iken, *o gece* ifadesi *parçala-* fiilinin sadece bağımlısıdır ve eyleyeni değildir. *O gece* ifadesi, herhangi bir fiile de aynı bağımlılık derecesindedir. Eyleyenler, fiilin değerliliğine ait iken, ihtiyari bilgiler için bu söz konusu değildir. İhtiyari bilgiler her cümlede istediği şekilde bağımlı olabilme özelliğine sahiptir.

1.1.2. Bağlama (*La Jonction, Junction*)

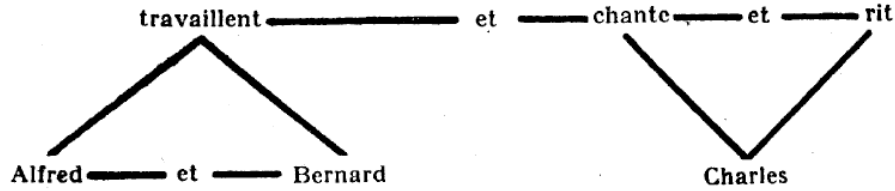
Bağlama, aynı nitelikteki düğümlerin yeni sentaktik unsurlar ile basit yapıdan çıkarak çok boyutlu hâle gelmesi suretiyle birleşme hadisesidir.

Alfred — et — Bernard

Şekil 4. “*Alfred ve Bernard*” (Tesnière 1959: 326).

Bu yeni unsurlar, dört temel kelime kategorisinin hiçbirine ait olmadığından “boş kelime” (*empty word*) olarak adlandırılmaktadır. Yapısal sentaks açısından basit gramer araçları olarak görülmektedir. Temel kelimeler olmadıkları için A, E, I, O sembollerinden biriyle temsil edilemez (Tesnière 2015: 325). Bağlama ve bir sonraki bölümde bahsedeceğimiz aktarım olmadan sadece basit sentaks yapıları kurulabilir. Ancak basit yapıları

geliştirebilmek için, bağlama ve aktarım olması şarttır, aksi takdirde basit sentaks yapılarının dışına çıkmak mümkün değildir.

Şekil 5. Tesnière'in Bağlama Örneği Diyagramı - *Stemma 258* (Tesnière 1959: 341).⁸

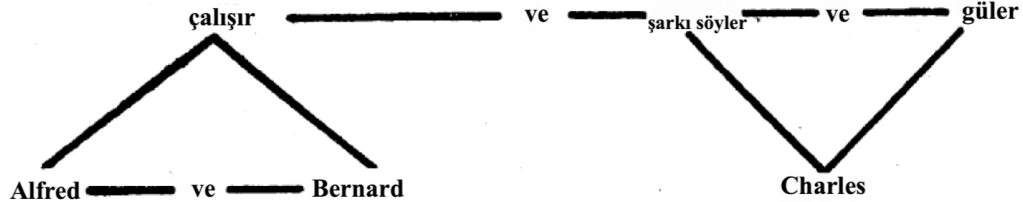
Bağlama, basit yapıdan meydana gelen çekirdek sayısını arttırarak nicel olarak genişleme durumu ile ilgilidir (Ágel ve Fischer, 2014: 229). Aynı yöneticinin bağımlıları ya da aynı bağımlıların yöneticileri olan bağlı ögeler arasında gerçekleşen ilişkidir. Aynı düzeydeki yapıları gruplandırma işlemi olarak da adlandırmamız mümkündür.

Tesnière, “bağlama” işlemini yatay bir düzlem olarak gösterir. Bağlanan unsurlar aynı türe sahip olduğu için bir hiyerarşi düzeni yoktur. Bağlama, çoğu zaman bağlaçlar ile oluşturulur, fakat Tesnière, herhangi bağlama unsuru olmadan, sıralama yöntemiyle de bağlama olabileceğini Türkçeden bir örnek vererek göstermiştir:

yarım gel-ir bak- ar- ım
demain ven- ant regard-ant je
 « demain je viendrai et regarderai ».

Şekil 6. Tesnière'in Sıralama Yöntemi ile Bağlama Örneği (Tesnière 1959: 329).

⁸ Diyagram üzerinde gösterilen Fransızca sentaks yapısı, Türkçeye şu şekilde aktarılabilir:

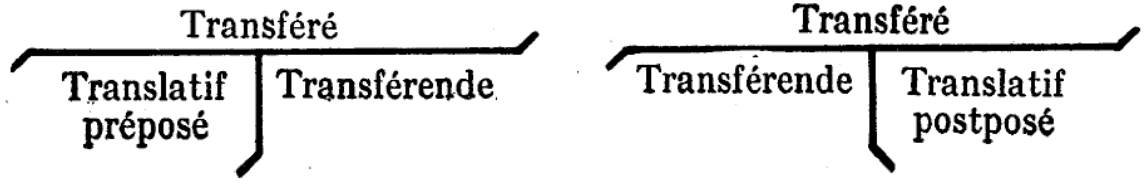
1.1.3. Aktarım (*La Translation, Transfer*)

Bağlama gibi aktarım da basit sentaks yapılarını geliştiren bir olgudur. Fakat aktarımın sentaks yapısını geliştirmesi, bağlamadan çok daha etkilidir ve daha fazla görülmektedir. Aktarım işlemi, dillerde farklı şekillerde oluşabilir. Örneğin Fransızca'da bir ön çekim edatı (*preposition*) ile ifade edilirken İngilizce'de hem ön çekim edatı (*preposition*) hem son çekim edatı (*postposition*) ile ifade edilebilir. Her şekilde de aynı durum söz konusudur. Burada birtakım farklı morfolojik yapılar mevcuttur. Fakat önemli olan morfolojik yapıdan ziyade, sentaks yapısı içerisindeki varlığıdır.

Esasen aktarım, bir düğümün dil bilgisel kategorisinin başka bir dil bilgisel kategoriye değiştirilmesini içerir, yani bir sözcük türü başka bir sözcük türüne geçiş yapar. Örneğin, herhangi bir sentaks yapısında bir ad, sıfat hâline gelebilir. Morfolojik bakış açısı ile sıfat niteliğinde olmayan bir isim, sentaks yapısı içerisinde sıfat değeri taşıması mümkündür. Aktarımın, sentaksa ait bir durum olduğunu unutmamak gerekir. Çünkü bu hadise, morfolojik bir olgunun ötesindedir. Bu nedenle, kelimelerdeki sadece morfolojik varlıkları görmeye devam edenler, sentaks bakımından hiçbir şeyi analiz edemezler (Tesnière 2015: 368-369). Eğer bu yapıları sınıflandırmada morfolojik açıdan bakarsak, hatalı bir yol izlemiş oluruz.

Gerçekten de aktarılan sözcük, aktarımdan önce sahip olduğu kategorinin özelliklerini morfolojik olarak korur. Morfolojik düzlemde kaçamayan araştırmacılar, bir ismin aktarım yoluyla bir sıfat haline geldiğini görmekte zorluk yaşarlar (Tesnière 2015: 369). Şekil olarak aynı kalan isim, işlev olarak sıfat konumundadır. Unutulmamalıdır ki aktarım, sentaks unsurlarının sadece işlev açısından değişime uğrama hadisesidir.

Tesnière, aktarım “*la translation, transfer*” hadisesi için kullandığı adlandırmanın baş harfi olan “T”den yola çıkarak şemasını oluşturmuştur: $\mathcal{T}$ ya da $\mathcal{T}$. Oluşturduğu bu şemalardaki “T”nin kuyruk kısmının, sağa ya da sola çevrildiğine dikkat etmemiz gerekmektedir. Bu çevrilmenin sebebi, aktarımı sağlayan unsurun “kaynak” (*transféré de, source*) olan unsura göre konumunu göstermektedir:

Şekil 7. Tesnière'in Aktarım Teorisi (Tesnière 1959: 368).

Bir isim (O), bir aktarım unsuru (t) ile var olduğunda sıfat (A) konumuna dönüşebilir demiştik. Öyleyse, Fr. *théorie de Tesnière* “Tesnière’in teorisi” şeklinde bir sentaks yapısı oluşturalım. *Tesnière* ismi, *de* ön çekim edatını alarak *théorie* isminin sıfatı konumuna geçmektedir:

Bu örneği, bir de Tr. *Tesnière’in teorisi* olarak ele alalım. *Tesnière* ismi, *-in* genitif eki alarak *teori* isminin sıfatı konumuna geçmektedir:

Sonuç olarak Ágel’in da belirttiği gibi aktarım, sentaks unsurlarının kategori oluşturma süreçlerinin mekanizmalarını ve türlerini açıklamaya dayalıdır (Ágel ve Fischer, 2014: 229).

1.2. BİRLEŞİM DEĞERİ

Öncelikle, “‘Birleşim değeri’ kavramını ilk ortaya koyan kişi Lucien Tesnière midir?” sorusunun cevabını ele almak gerekmektedir: Karl Bühler, *Sprachtheorie* (1934) adlı kitabında “Belirli bir kelime sınıfındaki kelimeler, etraflarında diğer bazı kelime sınıflarının kelimeleriyle doldurulması gereken bir veya birkaç ‘boş yer’ açar.”

açıklamasında bulunarak “değerlik” kavramını ima etmiştir. Ancak, A. W. de Groot tarafından *Structurele Syntaxis* (1949) adlı çalışmada “birleşim değeri” kavramı açıkça ortaya konulmuştur (Allerton 2006: 301-302). Daha da eskiye gitmek gerekirse, J. W. Meiner *Versuch einer an der menschlichen Sprache abgebildeten Vernunftlehre oder Philosophische und allgemeine Sprachlehre* (1781) adlı çalışmasındaki ifadeleri ile birleşim değeri fikri açısından öncü isimler arasında sayılmaktadır (Ágel ve Fischer, 2014: 237). H. J. Weber çalışmasında (*Dependenzgrammatik*), 13. yüzyılda Siger von Kortrijk’in birleşim değerinden bahsettiğini, hatta Thomas von Erfurt “dependentia” ifadesini kullandığını ifade etmiştir. Tüm bunlara rağmen, “birleşim değeri” kavramı, Tesnière’in sağlam temeller üzerine oturtması ve kuramlaştırması sebebi ile kendisine atfedilmektedir (Darancık ve Balcı 2017: 148).

Kavramın ortaya çıkışından bahsettikten sonra, söz konusu edilmesi gereken diğer bir husus ise, bağımlılık dil bilgisi ile birleşim değerinin araştırmacılar tarafından sıkça karıştırılmasıdır. Bağımlılık dil bilgisini genel hatları ile bir önceki bölümde ele almıştık ve Tesnière’in sentaksı üç ana başlık altında incelediğini ifade etmiştik. Birleşim değeri teorisi ise, Tesnière’in *Elements de Syntaxe Structurale* adlı kitabında “bağımlılık” (*connexion*) bölümü içerisinde yer alan, merkezî düğümlere ait çekirdeklerin nicelik bakımından incelenmesine dayanmaktadır. Bir sentaks yapısı oluşturmak için merkezî düğüme/çekirdeğe ve eyleyene ihtiyaç vardır. İhtiyari bilgi olarak nitelendirilen zarf cinsinden unsurlar ise, asıl unsurlar olan merkezî düğüm ve eyleyeni çerçevelemek için var olurlar. Fiil (I) ve zarf (E) arasında sadece bağımlılık ilişkisinden bahsedebiliriz, bir değerlik ilişkisinden bahsetmemiz mümkün değildir. Ancak fiil (I) ve isim (O) arasında bağımlılık ilişkisinden öte, değerlik ilişkisi de vardır (Ágel ve Fischer, 2014: 232).

Fiiller ve diğer türden yüklemeler, birleştirici potansiyele sahiptirler ve belirli sayıda diğer dil birimleriyle birleşme eğilimindedirler. Bu bağlananların sayısı genellikle sabittir, çünkü söz konusu dilin konuşucularının zihninde depolanan bilgilerdir (Osborne 2019: 159-165). Şunu da belirtmek gerekir ki, yüklemeler yapısal olarak farklılık gösterse de birleşim değerinde herhangi bir değişim olmaz:

1. “Ama o, şimdiye kadar görmediği bu garip kılıklı insanlardan **korktu**...” (Anar 2012a: 195).
2. “... içinde herkesin yaşamaktan **korktuğu** şu dünya, gerçekten en eğlenceli oyuncaktı” (Anar 2012a: 141).

Birinci cümlede yer alan *kork-* fiili, bitimli bir fiildir ve iki eyleyene (özne ve ablatif ekli nesne) sahiptir. İkinci cümlede yer alan *kork-* fiili ise, yapı bakımından değişime uğrayarak bitimsiz fiil hâlini almıştır. Fakat bu durum, yönetici olma kabiliyetini kaybetmesine yol açmamaktadır. İkinci cümlede yer alan *kork-* fiili de bünyesinde iki eyleyen (özne ve ablatif ekli nesne) bulundurmaktadır. Sonuç olarak, Tesnière bahsettiğimiz potansiyele sahip olan yöneticilere bağlananların sayısına göre dört temel grup oluşturmuştur.

1.2.1. Birleşim Değeri Açısından Fiiller⁹

1.2.1.1. Değeri Olmayan Fiiller (*Avalent Verbs*)

Değeri olmayan fiile örnek olarak Tesnière, Lat. *Pluit*. “İng. *It is raining*, Alm. *Es regnet*, Tr. *Yağmur yağıyor*” ifadesini göstermektedir. Bu sentaks yapısının (*Pluit*.) herhangi bir eyleyene ihtiyacı yoktur. Birçok dilde de birleşim değeri olmayan fiil ile karşılaşılması güçtür. Türkçede de bu kategoriye dâhil olan fiil yoktur. Fakat Golzar, *çisele-* fiilinin, derin yapıda bir eyleyene ihtiyaç duysa da yüzey yapıda değerliği olmayan bir fiil olarak incelenebileceğini ifade etmektedir (Golzar 2015: 50).

1.2.1.2. Tek Değerli Fiiller (*Monovalent Verbs*)

Tek değerli fiiller, bünyesinde sadece bir tane eyleyen bulundurabilir. Geleneksel dil bilgisinde bu kategoriye dâhil olan fiiller, genellikle geçişsiz fiil olarak nitelendirilirler.

“Ona dokunur dokunmaz müzik kesildi”

⁹ Türkçe açısından inceleme yapar isek, dört değerli fiillerin de var olduğunu söylememiz mümkündür. Fakat bu aşamada Tesnière’in teorisini ortaya koymamız sebebi ile dört değerli fiiller konu edilmemiştir.

(Anar 2012a: 177).

Örnek olması adına bu sentaks yapısını incelemeye tâbi tutarsak, *kesil-* fiilinin tek değerli olduğunu görürüz. Çünkü *kesil-* fiili, sadece özne alma gücüne sahiptir.

1.2.1.3. İki Değerli Fiiller (*Divalent Verbs*)

Bu kategoriye giren fiiller, bünyesinde iki eyleyen bulundurabilirler.

“*Gelgelelim, hayatı boyunca bir dakika olsun asla uyumamış olan bu çocuk, o güne dek hissetmediği bazı şeylerin farkına varmaya başlamıştı*”

(Anar 2012a: 196).

Örnek olması adına bu sentaks yapısını incelemeye tâbi tutarsak, *başla-* fiilinin iki değerli olduğunu görürüz. Çünkü *başla-* fiili, özne ve datif ekli nesne alma gücüne sahiptir.

1.2.1.4. Üç Değerli Fiiller (*Trivalent Verbs*)

Bu kategoriye giren fiiller, bünyesinde üç eyleyen bulundurabilirler.

“*Aynayı alıp Teşkilattaki odamın bir köşesine yerleştirdim*”

(Anar 2012a: 29).

Örnek olması adına bu sentaks yapısını incelemeye tâbi tutarsak, *yerleştir-* fiilinin üç değerli olduğunu görürüz. Çünkü *yerleştir-* fiili; özne, akuzatif ekli nesne ve datif ekli nesne alma gücüne sahiptir.

Üç değerli fiiller, iki değerli fiillere göre daha karmaşık yapıya sahiptir. Tarihsel ve genetik olarak üç değerli fiil tipleri, iki değerli fiil tipinden sonra ortaya çıkmıştır (Tesnière 2015: 259). Şunu da ayrıca belirtmek gerekir ki, bir fiilin sahip olduğu değerlilik sayısını eyleyenlerin her zaman doldurması zorunlu bir durum değildir. Tesnière (2015), bir fiilin “doğun hâle gelmesinin gerekli olmadığını” (s. 239) belirtmektedir.

“Gece vakti elinde fenerle Azap Kapısı’na yürüdü”

(Anar 2012a: 29).

yürü- fiili, bu sentaks yapısından da görüldüğü üzere üç değerli fiil olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat söz konusu bu fiil, her zaman üç değerli şekilde oluşmak zorunda da değildir. “Azap Kapısı’na yürüdü.” şeklinde iki değerli biçimde de kullanmak mümkündür.

1.2.2. Tesnière’den Sonra Birleşim Değeri

Tesnière’den sonra birleşim değeri üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Fransa’da W. Busse ve J. P. Duhos; İngiltere’de D.J. Allerton, R. Emons, T. Herbst ve T. Osborne; Almanya’da Heringer, J. Kunze, H. Schumacher, H. Vater ve G. Helbig gibi isimler çalışmalarını sürdürmüş ve geliştirmişlerdir (Allerton 2006: 302). Tesnière’den sonraki birleşim değeri teorisyenleri, Tesnière ile aynı kavramları kullanmayı da tercih etmemişlerdir. Örneğin, Ágel& Fischer “tamamlayıcı” (*complement*) ve “ek” (*adjunct*); Allerton “fiil detaylandırıcı” (*elaborator*) ve “serbest değiştirici” (*modifier*) olarak adlandırmışlardır. Almancanın gramerini bağımlılık dil bilgisi açısından *Deutsche Grammatik Ein Handbuch für den Ausländerunterricht* (1996) adlı kitapta ele alan G. Helbig ve J. Buscha, bağımlılık unsurlarını üçe ayırmışlardır: (1) “zorunlu eyleyen” (*obligatorische Aktanten*), (2) “seçimli eyleyen” (*fakultative Aktanten*), (3) “serbest bilgiler” (*freie Angaben*).

Zorunlu eyleyenler, fiilin sentaks yapısı kurması için var olması gereken unsurlar olduğundan bu unsurlar olmadan fiiller bir sentaks yapısı oluşturduğunda anlamsal bozukluk meydana gelmektedir. Seçimli eyleyenler, fiilin sentaks yapısı kurması için var olması gereken fakat kimi zaman varlığı mecburi olmayan unsurlardır. Serbest bilgiler ise, fiilin değerliği ile ilgisi olmayan ve sentaks yapısında isteğe bağlı yer alan sentaktik öğelerdir (Helbig ve Buscha 1996: 66).

Eyleyenler ve ihtiyari bilgiler arasında ayırım yapmak çok zor olmasa da bazı durumlarda bir sentaks yapısındaki kimi eyleyen konumundaki isimler ile ihtiyari bilgiler arasında ayırım yapmak zorlaşabilir. Helbig, Heringer ve Herbst gibi bazı Alman birleşim değeri teorisyenleri, bu iki tür bağımlının ayırt edilebilmesi için bazı testler önermiştir. Allerton (2006) da, bu testlerden biri olarak Helbig'in verdiği örneği İngilizce sentaks yapıları üzerinden okuyucuya sunmuştur:

1. *Alice ate the sandwich in the train.* “Alice, sandviçi **trende** yedi.”
2. *Alice put the sandwich in the fridge.* “Alice sandviçi **buzdolabına** koydu.”

Bu iki cümlede yer alan *in the train* ve *in the fridge* yapıları, bulundukları sentaks yapısında üçüncü eyleyen konumunda gözükseler de birbirlerinden farklılardır. Durumu şu şekilde izah etmek daha doğru ve anlaşılır olacaktır:

- 1a. *Alice ate the sandwich.* “Alice, sandviçi yedi.”
- 2a. *Alice put the sandwich.* “Alice sandviçi koydu.”

Birinci ve ikinci cümleden *in the train* ve *in the fridge* yapılarını kaldırdığımızda (1a ve 2a konumuna getirdiğimiz zaman), 1a cümlesinde bir eksiklik olduğunu hissetmeyiz. Yani, “ate/ yedi” fiiline ait değerlik yapısında bir boşluk kalmaz. Ancak 2a cümlesinde zihnimiz, “Nereye?” sorusunu sorduğu için, bu cümleye ait olan fiilin zorunlu olan değeriği tamamlanmamıştır.

Birleşim değerin Tesnière için, merkezî düğümlere ait çekirdeklerin nicelik bakımından incelenmesi olduğunu önceden de belirtmiştik. Birleşim değeri, fiilin etrafında açılan yuva sayısının sayısal değerini belirleyen morfo-sentaktik unsurlardır. Birleşim değeri üzerine çalışan teorisyenlerin dillerde karmaşık yapılara sahip deyimlerin göz ardı ettiğini düşünen Müller, deyimlerin basit fiillerin aksine çift değerli bir yapıya sahip olduğunu belirterek “iç birleşim değeri” ve “dış birleşim değeri” olarak ikiye ayırarak ele alınması gerektiğini önermiştir (Müller 2000: 3-4). Tesnière’den sonra birçok çalışma yapan G.

Helbig ise, birleşim değerin nitelik bakımından da incelenmesi gerektiğini ifade ederek fiillerin anlamlarını da göz önünde bulundurmuş ve W. Schenkel ile birlikte 1983 yılında yayımladığı *Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben* adlı çalışmada, Almanca fiillerin birleşim değeri sözlüğünü meydana getirmişlerdir. Helbig, kendi yöntemini hem sentaks hem de semantik birleşim değeri olarak görmüş ve bir fiilin eyleyenleri nicelik ve nitelik açısından farklılık gösteriyor ise, “değişke” (*variante*) durumunun varlığından bahsetmiştir (İleri 1997: 159). Helbig, Tesnière’den sonra geliştirdiği birleşim değeri teorisini kendi ürettiği üç kademeli yöntemi ile göstermiştir:

wachsen¹⁰

a) wachsen, wächst, wuchs, ist gewachsen (= sich, entwickeln, größer werden)

I. wachsen₁

II. wachsen → Sn

III. Sn →

1. ± Anim (*Das Kind, der Hund, der Baum, der Neubau wächst.*)

2. Abstr (*als Hum, Das Institut wächst.*)

3. Abstr (*Die Erregung wächst.*)

b) wachsen, wachst, washste, hat gewachst (= mit Wachs einreiben)

¹⁰ Helbig’in üç kademeli yöntemini göstermek için, *Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben* adlı kitabından *wachsen* maddesi ele alınmıştır (Helbig ve Schenkel 1983: 128):

büyüme

a) büyüme, büyür, büyüdü (= gelişme, büyük olmak)

I. büyüme₁

II. büyüme → Sn

III. Sn →

1. ± Canlı (*Çocuk, Köpek, Ağaç, İnşaat büyüyor.*)

2. Soyut (*İnsan yerine*) (*Enstitü büyüyor.*)

3. Soyut (*Heyecan büyüyor.*)

b) cilalamak, cilalar, cilaladı (= cila ile ovdu)

I. cilalamak₂

II. cilalamak → Sn, Sa

III. Sn →

İnsan (*Anne yeri cilalıyor.*)

Sa →

Cansız (*Kayak paletini, yeri, ayakkabıları cilalıyor.*)

- I. wachsen₂
II. wachsen → Sn, Sa
III. Sn → Hum (*Die Mutter* wächst den Fußboden.)
Sa → – Anim (Er wächst *die Skier, den den Fußboden, die Schuhe.*)

Biz de bu çalışmada, Helbig'in yönteminden yola çıkarak - son aşama hariç- Dede Korkut Kitabı'nın Günbet yazmasında yer alan fiillerin birleşim değerlerini inceledik. Ancak, çalışmamızda yer alan fiillere geçmeden önce, tanıtmaya amacıyla örnek birkaç cümle üzerinden kullandığımız yöntemi göstermeyi uygun gördük ve *aç-* fiilinin kullanıldığı dört sentaks yapısını ele aldık:

aç-

I. aç-₂ d1= Bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek.

aç- → Ö, nomN/ akkN

“*Defter gelince Ebrehe rastgele bir sayfa açtı*” (Anar 2012a: 152).

“*Kapıyı açtığında, karşısında büyük dayısını gördü*” (Anar 2012a: 19).

II. aç-₃₊₍₁₎₌₄ d2= Bir konu ile ilgili konuşmak.

aç- → Ö, akkN, datN, (lokN)

“*Çünkü ertesi günü bana bir derdini açtı*” (Anar 2012a: 235).

“*Bu fikrimi ilk kez Mihel çıkmazındaki kıraathanede Ali Said Çelebi'ye açmıştım*” (Anar 2012a: 235).

Yukarıda da gösterdiğimiz gibi, çalışmada her bir fiil anlamlarına göre farklı bölümlere (I, II, III, ...) ayrılmıştır. Söz konusu fiilin birleşim değeri, sayısal (aç-₂ gibi) olarak belirtilmiş ve anlam değışkeleri (d1, d2, d3, ...) ifade edilmiştir. Ardırdan mevzubahis fiilin aldığı eyleyenler → işareti ile gösterilmiştir. Bu noktada Helbig gibi, seçimli eyleyenler parantez içerisinde gösterilerek zorunlu eyleyenlerden ayrılmıştır. Ayrıca Tesnière (2015), bir fiilin “doğgun hâle gelmesinin gerekli olmadığını” (s. 239) belirtmiş olsa da bu durumun her zaman geçerli olmadığı, eserde yer alan bazı sentaks yapılarında

görülmüştür. Örneğin, “*İgirmi yaşına yetişmedin sakkal basa.*” (21b.8) cümlesindeki *bas-* fiilinin, zorunlu eyleyenlerinden biri olan akuzatif ekli nesnesi yer almamaktadır. Bu sebeple çalışmamızda köşeli parantez içinde, eksik olduğunu düşündüğümüz zorunlu eyleyenler (bu sentaks yapısı için, [akkN] gibi) belirtilmiştir.

Türkçe üzerine yapılan çalışmalarda eyleyenlerin adlandırılmasında bir fikir birliği sağlanamadığını söylemek mümkündür. Mesela akuzatif için; *yükleme hâli*, *etkileme hâli*, *yapma hâli*, *adın belirtme durumu*, *kimi hâli*, *-i hâli* gibi birçok ifade kullanılmaktadır (Gülbüz 2016: 94). Yapılan bu adlandırmalar kimi zaman, bir eyleyenin sentaks yapısı içerisindeki işlevini belirlemede de sorun meydana getirir. Dolayısıyla bu karışıklığı önlemek adına, dünyada genel olarak kabul gören adlandırmaları kullanma yoluna gidilmiştir: Özne (Ö), Nominatif Nesne (NomN), Akuzatif Ekli Nesne (AkkN), Datif Ekli Nesne (DatN), Lokatif Ekli Nesne (LokN), Ablatif Ekli Nesne (AblN), Enstrümantal Ekli Nesne (EnsN). Ayrıca Türkçede sentaktik birimlerden biri olan çekim edatlı isimler de eyleyenler arasında zikredilebilir: *Lele ileñ maşlaḫat gördi.* (27b.3) Çekim edatlarının¹¹ da sentaks yapısı içerisinde kendisine ait birleşim değerleri vardır. Ancak bu çalışmada fiillerin birleşim değerleri söz konusu olduğundan çekim edatlı isimler (örneğin, *İ+* içün), yönetici konumunda değil bağımlı olarak ele alınacaktır.

¹¹ “Son çekim edatı” adını kullanmak yerine, “çekim edatı” ifadesini kullanmayı tercih ediyoruz. Bunun sebebi ise, Türkçede ön çekim edatının mümkün olmamasıdır. İngilizcedeki gibi ön çekim edatı (*preposition*) ve son çekim edatı (*postposition*) ayrımı olmamasından dolayı, Türkçe için “çekim edatı” ifadesi yeterli olacaktır.

BÖLÜM 2. DEDE KORKUT KİTABI'NIN NÜSHALARI VE GÜNBET NÜSHASINDA BAZI SENTAKS HUSUSLARI

2.1. DEDE KORKUT KİTABI'NIN NÜSHALARI

Oğuz destanlarından oluşan Dede Korkut Kitabı, hem tarihî hem kültürel bakımdan önemli bir mirastır. 2018 yılına kadar yalnızca Dresden ve Vatikan nüshaları ile bilinen bu eserde, toplam on iki soylama bulunmaktadır. Her iki nüshanın da on altıncı yüzyılda ortaya konduğu düşünülmektedir. Hikâyelerde yer alan Oğuz beyleri, aynı bölgede yaşayan ve aynı geleneklere sahip kahramanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hikâyelerdeki asıl maksat, Oğuz boylarının hayatları ve dünya görüşlerini yansıtmaktır. Hikayelerin sürekli aynı tip, kahraman ve olaylar çerçevesinde dönmesinin sebebi de bütün Oğuzların aynı kültüre sahip olduğunu göstermektedir (Ergin 2018: 24-25).

2.1.1. Dresden Nüshası (*Kitāb-ı Dedem Korkut 'Alā Lisān-i Tā'ife-i Oğuzān*)

Bir mukaddime ve on iki hikâyeden oluşan Dresden nüshası, Dresden Kraliyet Kütüphanesinde bulunmaktadır. Heinrich Leberecht Fleischer tarafından bulunan eser, 76 varaktan meydana gelmiştir. Nüshada *Kitāb-ı Dedem Korkut 'Alā Lisān-i Tā'ife-i Oğuzān* başlığı bulunmaktadır ve mukaddimenin ardından soylamalar şu şekilde sıralanmaktadır:

- a. Dirse Hān Oğlu Boğaç Hān Boyı
- b. Salur Kızanur Evi Yağmalandığı Boy
- c. Bay Böre Beg Oğlu Bamsı Beyrek Boyı
- ç. Kızan Beg Oğlu Oruz Begün Tutsak Olduğu Boy
- d. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyı
- e. Kaçlı Koca Oğlu Kaç Turalı Boyı
- f. Kazılık Koca Oğlu Yegenek Boyı
- g. Basat Depegözi Öldürdüğü Boy
- ğ. Begil Oğlu Emrenün Boyı
- h. Öşün Koca Oğlu Segrek Boyı

1. Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Oruz Çıkardığı Boy
- i. İç Oğuza Taş Oğuz ‘Āsī Olup Beyrek Öldüğü Boy

Dresden nüshası üzerine yapılan çalışmalar¹² oldukça fazla olmakla birlikte Kilisli Rifat 1916 yılında *Kitāb-ı Dedem Korkut alā lisan-i tāife-i Oğuzan* olarak çalışmasını yayımlamıştır. İlk kez Latin harfleri ile 1938’de eseri yayımlayan Orhan Şaik Gökyay olmuştur. Muharrem Ergin, iki cilt hâlinde *Dede Korkut Kitabı I* (1958) ve *Dede Korkut Kitabı II İndeks- Gramer* (1963) olarak ilgililere çalışmasını iki nüshanın tıpkıbasımı ile birlikte sunmuştur. Gökyay¹³ 1973 yılında Vatikan nüshası ile karşılaştırarak ve metninde düzeltmeler yaparak tekrar çalışmasını yayımlamıştır (Özçelik 2016: 39-42). H. Achmed Schmiede, S. Tezcan, H. Boeschoten, M. S. Kaçalın, Mertol Tulum¹⁴ gibi birçok isim Dede Korkut Kitabı üzerine çalışmalar yapmıştır. Saadettin Özçelik ise, 2016 yılında iki cilt hâlinde yayımlandığı çalışmasında eserin Dresden nüshasını ayrıntılı şekilde incelemeye tâbi tutmuş ve çalışmasının ilk cildinde “Giriş” ve “Notlar”a, ikinci cildinde ise “Metin” ve “Dizin”e yer vermiştir.

2.1.2. Vatikan Nüshası (*Hikāyet-i Oğuznâme-i Kazan Beg ve Ğayrı*)

Bir mukaddime ve altı hikâyeden oluşan Vatikan nüshasında, sadece beş hikâye tam hâldedir ve eser, *Hikāyet-i Oğuznâme-i Kazan Beg ve Ğayrı* adını taşımaktadır. Nüsha

¹² Türkiye’de 2013 yılına kadar yapılan çalışmalar için: Salahaddin Bekki, *Dedem Korkut Kitabı Bibliyografisi Üzerine Bir Deneme (Türkiye’deki Yayınlar 1916-2013)*, Berikan Yayınevi, 2015.

¹³ Orhan Şaik Gökyay, *Dedem Korkudun Kitabı* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1973).

¹⁴ H. Achmed Schmiede, “D” “*Kitab-ı Dedem Korkut*” *Destanlarının Dresden Nüshası* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000); Semih Tezcan, *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar-İnceleme* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001); Semih Tezcan ve Hendrik Boeschoten, *Dede Korkut Oğuznameleri* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001); Mustafa Kaçalın, *Oğuzların Diliyle Dedem Korkudun Kitabı Kitāb-ı Dedem Korkud ala lisân-ı tâ’ife-i Oğuzan* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006); Mertol Tulum ve Mehmet Mahur Tulum, *Oğuznameler Oğuz Beylerinin Hikâyeleri* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2016).

baştan sona harekelidir ve Dresden nüshasından farklı fonolojik ve morfolojik özellikler taşımaktadır. Vatikan nüshası, Vat. Turco 102 kaydı ile (evvelki Vat. Pers. 46), Vatikan Kütüphanesinde bulunmaktadır (Rossi 1999:195). Eserde mukaddimeden sonra soylamalar şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

- a. Hikāyet-i [Dirse] Hān Oğlu Boğaç Hān
- b. Hikāyet: Salur Kazanun Evi Yağmalandığıdır
- c. Hikāyet-i Bamsı Beryik Boz Atlu
- ç. Hikāyet-i Kazan Begün Oğlu Oruz Hān Dutsak Olduğudur
- d. Hikāyet-i Kazılık Koca Oğlu Yegenek Beg
- e. Hikāyet-i Taş Oğuz İç Oğuza 'Āṣī Olup Beryek Vefātı

Vatikan nüshasını dünyaya ilk tanıtan Ettore Rossi, 1952 yılında Vatikan'da *II Kitab-i Dede Qorqud* adlı çalışmasını yayımlamıştır. Yine aynı sene içerisinde ise, Türkiye'de tanıtan isim ise, Hasan Eren¹⁵ olmuştur. Ergin ise, çalışmasında Dresden nüshası ile Vatikan nüshasının karşılaştırmış ve Vatikan nüshasının yetersiz bir eser olduğu düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir:

“Vatikan nüshası Dresden nüshasına nazaran çok kötü bir nüshadır. Harekeler çok yanlış bir şekilde konmuştur. Özel adlar bile birkaç şekilde yazılmış ve harekelenmiştir. Nüshanın bu vasfı esas ve çok iyi nüsha olan Dresden nüshasına onun yapacağı yardımı çok azaltmaktadır” (Ergin 2018: 66).

Ergin gibi düşünen birçok araştırmacı olacak ki, gerçekten de Vatikan nüshası Dresden nüshasına nazaran daha az çalışmaya konu olmuştur.

¹⁵ Hasan Eren, “Kitab-ı Dede Korkut’un Yeni Yazması”, *Türk Dili*, c. II, S. 13 (Ekim 1952), s. 3-4.

2.1.3. G n bet Nüshası

O uzcanın önemli eserlerinden Dede Korkut Kitabı'nın Dresden ve Vatikan nüshalarına 2018 yılında bir yenisi eklenmiştir. Bu nüsha, İran sınırlarında yer alan G n bed-i Kavus muhitinde, yazma koleksiyoneri Veli Muhammet Muhi tarafından bulunmuştur. Eser  zerine çalışan araştırmacılar; Türkistan Nüshası, Türkmen Sahra Nüshası, G n bet Nüshası gibi adlandırmalar tercih etmiştir. Safeviler döneminde kaleme alındığı düşünülen nüshanın baş kısmı eksik olmakla birlikte otuz bir varaktan oluşmaktadır (Shahgoli, Yaghoobi, Aghatabai ve Behzad, 2019: 156). Eserin dış ve i  görünümünü ayrıntılı olarak inceleyen Shahgoli, Yaghoobi, Aghatabai ve Behzad şu şekilde ifade etmektedir:

“DKK G n bet yazması, uç kenarları oldukça yıpranmış, yer yer aşırı oksitlenme ve lekelenme izleri taşıyan ince, kaliteli ve koyu sarı renkli 236 x 146 mm ölçülü 31 yapraktan oluşan bir kitaptır. K ğıdın türü ve nerede ve tahmini ne zaman üretildiğinin anlaşılması ayrı bir araştırmayı istemektedir. Yazmanın çok katlı kartondan yapılmış olan kahverengi kapağının ölçüleri ise 245 x 155 milimetredir.  n kapağın üst sağ köşesi yırtık olup, kapağın orta kısmında okunaksız bir damga yer almaktadır. İtinasız bir biçimde ciltlenmiş olan yazmanın şiraze kısmına kırmızı bir kumaş parçası yapıştırılmıştır. Son yaprağın bir kısmı kapağın iç kısmına yapıştığı için tam olarak a ılamaz durumdadır. Yaprakları birleştirmek için iki katlı mavi iple atılan düzensiz dikişler kitabın görünümünü bozmuştur. Bütün bunlar, yazma gerçekten satıcısının bildirdiğı gibi Ağa Muhammet Han Kaçar'ın kitaplığında bir yadig r ise, bu itinasız kapağın asıl olmayıp sonradan yapıldığını gösterir, yazmanın özenle hazırlanmış olması eserin han kitaplığı için hazırlanmış olduğunu g lendiren ipuçlarından biridir. Yapraklardaki yıpranma ve yer yer bulunan geç tarihli kayıtlar ve karalamalar yazmanın son yıllara dek okunmuş olduunu gösterir.

Eser kamış kalem ve siyah mürekkeple yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkep ile kaleme alınmış, ancak 1b ve 2b sayfalarından sonra başlık verilmemiştir; başlıkların hattı metin hattı ile aynı kalemde çıktığını göstermekle birlikte, bu eksiklik başlıkların sonradan eklendiğini ve elimizdeki yazmanın henüz tamamlanmadan bu şekilde bırakıldığını göstermektedir. Bölümleri birbirinden ayırmaya ya da başlıkların eklenmesi için boş bırakılan satırları da sayarsak, yazmanın bütün sayfaları düzenli şekilde 14 satırdan oluşur” (Shahgoli vd., 2019: 153-154).

2.1.3.1. G n bet Nüshası  zerine Yapılmış  alışmalar

Prof. Dr. Metin Ekici, Haziran 2019 tarihinde *Dede Korkut Kitabı Türkistan/ Türkmen Sahra Nüshası Soylamalar ve 13. Boy Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı  ld rmesi*¹⁶ adlı kitabını yayımlamıştır. Eserin keşfedildiğı yerin eski adı ile anılması gerektiğini

¹⁶ Prof. Dr. Metin Ekici, *Dede Korkut Kitabı Türkistan/ Türkmen Sahra Nüshası Soylamalar ve 13. Boy Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı  ld rmesi*, Ötüken, 2019.

düşünerek Türkistan Nüshası olarak adlandırılması gerektiğini düşünen Ekici; çalışmasını “Önsöz”, “Giriş”, “Orijinal Metin (Tıpkıbasım) Transkripsiyon”, “Türkiye Türkçesine Aktarma”, “Sözlük” ve “Dizin” olarak altı bölümde tamamlamıştır.

Yusuf Azmun, Haziran 2019 tarihinde *Dede Korkut’un Üçüncü Elyazması Soylamalar ve İki Yeni Boy ile Türkmen Sahra Nüshası*¹⁷ adlı kitabını yayımlamıştır. Azmun, bu nüshada tek bir boydan bahsedilmediğini ifade ederek 13. boy ve 14. boy olarak eseri iki bölüme ayırmıştır: “Salur Kazan’ın Aras Suyı ile Kars Kal’asını Aldığı Boy” ve “Salur Kazan’ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürdüğü Boy”. Timur Kocaoğlu’nun “Sunuş”undan sonra Azmun, çalışmasını “Önsöz”, “Giriş”, “Metin (Transkripsiyonu)”, “Kitab-ı Türkmen’in Türkiye Türkçesine Aktarımı”, “Sözlükçe” ve “Tıpkıbasım” olarak altı bölüm şeklinde okuyucuya sunmuştur. Ardından kitabın sonuna, konu ile bütünlük arz etmeyen, Yusuf Azmun ile ilgili düşüncelerini aktaran Timur Kocaoğlu’nun ve Cengiz Aytmatov’un yazıları eklenmiştir.

Nasser Khaze Shahgoli, Valiollah Yaghoobi, Shahrouz Aghatabi ve Sara Behzad tarafından Haziran 2019 tarihinde *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*’nde “**Dede Korkut Kitabı’nın Günbet Yazması: İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım**”¹⁸ adlı makale yayımlanmıştır. Dresden ve Vatikan nüshalarında olduğu gibi bulunduğu şehrin adını kullanmayı uygun gören araştırmacılar, eseri “Günbet Nüshası” olarak adlandırmıştır. Makalede, nüshanın dış görünümü ve muhtevası ayrıntılı şekilde incelenmiştir. Eseri diğer nüshalarla karşılaştırarak, diğer nüshaların ortaya çıkarmış olduğu bazı sorunların bu yeni nüsha sayesinde çözülebileceği düşüncesi ile birkaç örnek vermişlerdir. Çevriyazıya geçmeden önce; nüshanın fonolojik, morfolojik ve leksikal açıdan incelemesi yapılmıştır. Ardından çevriyazı ele alınmış ve sözlük eklenmiştir. Müteakiben özel adlar dizini, diplomatik metin ve tıpkıbasım okuyucuya sunulmuştur.

¹⁷ Yusuf Azmun, *Dede Korkut’un Üçüncü Elyazması Soylamalar ve İki Yeni Boy ile Türkmen Sahra Nüshası*, Kutlu Yayınevi, 2019.

¹⁸ Nasser Khaze Shahgoli, Valiollah Yaghoobi, Shahrouz Aghatabi ve Sara Behzad, “Dede Korkut Kitabı’nın Günbet Yazması: İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 16 (2), s. 147-379, 2019.

Ayrıca metnin daha da ayrıntılı bir şekilde incelendikten sonra, söz konusu makalenin kitap hâlinde yayımlanacağını da belirtmişlerdir.

Biz de bu tezi oluştururken Nasser Khaze Shahgoli, Valiollah Yaghoobi, Shahrouz Aghatabi ve Sara Behzad tarafından yayımlanan “Dede Korkut Kitabı’nın Günbet Yazması: İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım” adlı makaleden yararlandık. Ancak çalışmamızı yapar iken, makaleye göre çevriyazıda birtakım farklı kullanımları (/نک/ kombinasyonu için, /ng/ yerine /ŋ/ işareti gibi) tercih ettik. Ayrıca, makalede nüshanın sentaks açısından değerlendirilmemesi üzerine bazı hususları konu etmeyi uygun bulduk.

2.2. GÜNBET NÜSHASINDA BAZI SENTAKS HUSUSLARI

İran’ın Günbed-i Kavus bölgesinde bulunan bu nüsha, coğrafyanın kültür ve dil özelliklerini de barındırmaktadır. Dolayısıyla kimi zaman Fars dilinin tesirini eserde yer alan bazı sentaks yapıları üzerinde görmek mümkündür. Türkçede yüklem, basit veya birleşik cümle fark etmeksizin, genel olarak cümle unsurları arasında en son ifade edilendir. Farsçanın da dâhil olduğu Hint-Avrupa dillerinde ise yüklem nesneden önce ifade edildiği malumdur. İncelenen nüshada, tipik Türkçe sentaks yapılarından farklı olarak fiilin sonda görülmeyen, Farsça sentaks yapısına benzer cümle türlerine rastlanmıştır:

‘Alī mindi Dūldūli, kūrşandı Zūlfikārī. (1a.7-8)

علی سوار بر دولدول شد و ذوالفقار را به کمر بست.

Apardı ‘Arafāt dağına İsmā ‘ile bıçak çekti. (1b.1)

به کوه عرفات برد و بر اسماعیل چاقو کشید.

Bunun yanında, Türkçe sentaks tipolojisinde yan cümleler, ana cümleden önce konumlandırılır:

Yalabıyup gün doğarsa bulut koymaz. (11a.3)

Eserden alınan bu örnek cümlede de görüldüğü gibi, Türkçe sentaks yapıları sola doğru genişleme eğilimindedir. Farsçada ise bu durum tam tersidir. Günbet nüshasında, Türkçedeki birleşik cümle yapılarının yanında, Farsça tipi birleşik cümle yapıları da dikkat çekmiştir:

Toğa boyly kız sevinür bahtı açılsa.¹⁹ (19a.1-2)

دختر کوتاه قد خوشحال می شود اگر بختش باز دشو.

Hak Ta 'ālā gökdeñ Kur'an endürdi arı dñli Muhammede okumak içün. (1a.1)

حق تعالی قرآن را از آسمان نازل کرد که محمد امین بخواند.

Fakat Türkçe sentaks tipolojisinden farklı her durumu, etkileşim hâlinde olduğu diğer dillere mâl etmek doğru değildir. Pragmatik sebeplerden dolayı cümle unsurları kimi zaman farklı konumlarda bulunabilir. Eserde Türkçenin alışlagelmiş cümle unsurları konumlarından farklı sentaks yapısı da mevcuttur. Bu tarz yapılarda sentaks unsurlarının tipik konumunun dışında olmasının sebebi, semantik açıdan vurgulanan unsur olmasıdır:

Dedem Korkud kırh şāgırde vēr naşīhat! (1b.3)

Farsçanın tesiri, eserin bulunduğu bölge ve dönemin prestij dili olması sebebi ile eser üzerinde kaçınılmazdır. Bu etki, sadece leksikal alanda değil, sentaks ve kombinasyon kalıplarında da görülmektedir (Şenlik 2013: 4). Günbet nüshasında fark edilen farklı sentaks yapılarına ek olarak, *hem* bağlacı ile kurulan yapılar da dikkat çekmiştir. Eserdeki söz konusu olan *hem* ile oluşturulmuş bu yapılar, Farsçadan kopyalama yöntemi ile meydana geldiğini söylemek mümkündür:

¹⁹ Bu yapıda mutlak Farsçanın etkisinin varlığından bahsetmek zordur. Şart cümlesinin ana cümleden önce veya sonra gelmesi, Türkçede görülebilecek bir hadisedir. Fakat aynı durumun (şart cümlesinin ana cümleden önce veya sonra gelmesi) Farsçada da olabileceğini belirtmek için burada konu edilmiştir.

Tat kızını Türk ala, Türk kızını hem Tat ala. (20b.12)

دختر تات را ترک بگیرد ، دختر ترک را هم تات.

Süleymān nebī idi, mertebesi hem çok idi. (1a.9)

سلیمان نبی بود ، مرتبه زیادی هم تداشت.

BÖLÜM 3. GÜNBET NÜSHASINDA YER ALAN FİİLLERİN BİRLEŞİM DEĞERLERİ

A

ābdest kı1-

I. ābdest kı1- ₁₊₍₁₎₌₂ d1= Müslümanlar, belli ibadetleri yapabilmek için bir düzen içerisinde bazı organları yıkayıp bazılarını mesh ederek temizlenmek.

ābdest kı1- → Ö, (ablN)

Aḥar sudaḥ ābdest kıldum. (25a.7-8)

acıklan-

I. acıklan- ₂ d1= Kızmak, çıkışmak, öfkelenmek.

acıklan- → Ö, datN

Ġazan öz gözüne acıqlandı. (28b.13)

aç-

I. aç- ₂ d1= Bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek.

aç- → Ö, nomN/ akkN

Allāh 'ilmi arı Ḳur'ān açubanı kim oḥumaz? (1b.8)

Arı dīnli dost Muḥammed gelür uçmaḳuḥ ḳapusını açmaḳ-içüḥ. (1a.6-7)

Busudaki sır sözleri sarḥoş söyler, çaḳır açar. (3b.6-7)

II. aç- ₂ d2= Savaşla almak, fethetmek.

aç- → Ö, nomN/ akkN

ḳılıc çalan, yêrler açañ (2a.5-6)

Bu yêrleri kimler açdı? (18b.6)

açıl-

I. açıl-₁ d1= Açma işine konu olmak.

açıl- → Ö

Dügün düşünce dügüncügi açılmazmış deli göñül. (23b.10-11)

Toğa boylu kız sevinir bahtı açılsa. (19a. 1-2)

Al 'alemler açılursa gökte ırğanur. (3b. 7)

ad ğazan-

I. ad ğazan-₁ d1= Ün kazanmak.

ad ğazan- → Ö

Adum Delü Dönmez-iken ad ğazanañ Ğazan-ıdum. (20a.4-5)

ada-

I. ada-₂ d1= Birini veya bir şeyi akla getirerek sözünü etmek veya onu düşünmek, zikretmek, hatırlamak, anmak.

ada- → Ö, akkN

Ağız açub bir Allāhuñ adını kim adamaz? (1b.7)

ağız aç-

I. ağız aç-₁ d1= Konuşmaya başlamak.

ağız aç- → Ö

Ağız açub bir Allāhuñ adını kim adamaz? (1b.7)

ağu saç-

I. ağuş saç-₁ d1= Çok kızmak, birdenbire öfkelenmek, feveran etmek.

ağuş saç- → Ö

Dağ dolandı, ağuş saçdı, yèr boyadı. (28a.6)

ağzın öp-

I. ağzın öp-₁ d1= Sevindirici bir söz söyleyene “ne güzel söyledin” demek.

ağzın öp- → Ö

Allāh Tarı saña bir dēyenüñ ağzın öpim, iki dēyenüñ ağzın çarpım! (28a.12-13)

aķar-

I. aķar-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Ağarmak, beyazlaşmak.

aķar- → Ö, (ablN)

Yanaķından aķarursa baba yaķşı. (22b.5)

‘aķıl az-

I. ‘aķıl az-₁ d1= Akıl şaşmak, düşünemez hâle gelmek, muhakemesini kaybetmek.

‘aķıl az- → Ö

Yayaķ olsa bir igid çok segirtse ‘aķıl azar, bilik çaşar. (10b. 11-12)

al-

I. al-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Bir şeyi elle veya başka bir araçla tutarak bulunduğu yerden ayırmak, kaldırmak.

al- → Ö, akkN, (datN)

Ėara polad sav kılıcın eline aldı. (29a.10)

II. al-₂ d2= Satın almak.

al- → Ö, nomN

Ėazana güci yētmese çölmek ala. (21b.1-2)

III. al-₂₊₍₁₎₌₃ d3= Ele geçirmek, fethetmek.

al- → Ö, akkN, (lokN)

yērlەر açañ, başlar kesañ, Ėalebi alañ, Şamı alañ (2a.6)

Arasılan Ėars ķal‘esini ol yērişde aldum. (26a.9-10)

IV. al-₂₊₍₁₎₌₃ d4= Elde etmek, kazanmak.

al- → Ö, nomN, (ablN)

Panbukçının on dört kendinden harāc alañ (25b.13-14)

V. al-₂ d5= Tat veya koku duymak.

al- → Ö, akkN

Bedev atlar mehterinün isin almış. (24a.12)

VI. al-₂ d6= Erkek, kadınla evlenmek.

al- → Ö, akkN

Tat kızını Türk ala, Türk kızını hem Tat ala. (20b.12)

VII. al-₂₊₍₁₎₌₃ d7= Örtmek, koymak.

al- → Ö, akkN/ nomN, (datN)

Arı atlas samur kürki hamı igid çigin ala gëyseydi! (11a.13-11b.1)

sallar başı altına kalhan alañ (13a.9-10)

VIII. al-₂₊₍₁₎₌₃ d8= Bir avı diri veya ölü olarak ele geçirmek.

al- → Ö, akkN/ nomN, (lokN)

kalhub uçañ kuş aşlını tohumub alsa (4a.8-9)

kır teke ilen kızıl geyigi mariḥda alsa (4a.13)

Boz ütelgi erdemidür çöl yerlerde ceyran almaḥ. (15b.11-12)

IX. al-₂₊₍₁₎₌₃ d9= Göreve, işe başlamak.

al- → Ö, akkN, (ablN)

Pādişāhdan vekīl-luḫı alañ Ğazan-ıdum. (20a.9-10)

alın-

I. alın-₁ d1= Alma işi yapılmak.

alın- → Ö

ḫuba ḫaz golden uḫsa, šāhī šunḫar yavrisının tomaḫası alınsa (7b.6-7)

an-

I. an-₂ d1= Birini veya bir şeyi akla getirerek sözünü etmek veya onu düşünmek, zikretmek, hatırlamak.

an- → Ö, akkN

Altmış min geldi deyende Allāhı andum. (25a. 3-4)

apar-

I. apar-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Götürmek, alıp götürmek.

apar- → Ö, akkN, (datN)

Allāh İsmā'ili İbrāhime onda vèrdi, apardı 'Arafāt dağına İsmā'ile bıçak çekdi. (1a.14-1b.1)

at-

I. at-₂ d1= Bir cismi bir yöne doğru fırlatmak.

at- → Ö, akkN

Burulmayub doğru çıkan ok ötkünini barmağ atar. (3b.5)

II. at-₂₊₁₌₃ d2= Kurşun, gülle, ok vb. şeyleri hedefe fırlatmak.

at- → Ö, akkN, (ensN)

Bir okılañ ejdehānı atdı, urdı. (28a.4-5)

atlan-

I. atlan-₁ d1= Ata binmek.

atlan- → Ö

Altmış min geldi deyende Allāhı andum, atlanmadum. (25a.3-4)

at oynat-

I. at oynat-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Atla hüner göstermek.

at oynat- → Ö, (datN)

At oynatdı ol ışığa sarı yola düşdi. (27a.5)

Ğara Budağ at oynatdı Ğazanuñ karşıısına ğetdi. (30b.3-4)

avla-

I. avla- ₂₊₍₁₎₌₃ d1= Bir avı diri veya ölü olarak ele geçirmek.

avla- → Ö, nomN, (lokN)

Aķ Manķanda av avladı. (26b.9-10)

Men yalkuz bir av avlaram gelürem. (26b.11)

ayağına düş-

I. ayağına düş- ₁ d1= Bağışlanmak için yalvarmak.

ayağına düş- → Ö

Bayındır Pādişāhuñ ayağına düşdi. (31a.1)

ayır-

I. ayır- ₂ d1= Birbirinden uzaklaştırmak.

ayır- → Ö, akkN

Èvcigezin ayıra, çadıra ğüci yètmese çubuk ege, üstine haşır sala, évüm dèye. (21a.13-14)

II. ayır- ₂ d2= Bölmek.

ayır- → Ö, nomN

At ayırur, ayķır dutar. (8a.8)

ayrıl-

I. ayrıl- ₂ d1= Bir yerden, bir kimseden, bir şeyden uzaklaşmak.

ayrıl- → Ö, ablN

Ğayadan bir ğara daş ayrıldı. (19b.9)

Dèdi: “Perverdigārā! Men aķalarumdan ayrıldum, bir av avlayım, eli avsız ğètmeyim orduya.” (26b.13- 27a.1)

Ğara polad kılıcuñ ağına ğoyulmasa, yèddilerden ayrıldıķı uc ıldırım neye yarar, neye

yarar? (5b. 8-9)

II. ayrıl- $_{1+(1)=2}$ d2= Bir bütünün iki veya daha çok parçaya bölünmek.

ayrıl- → Ö, (lokN)

sarı yaylar çekilende kabza ayrılrsa (24b.4-5)

ol savaşda sarı yaylar çekilende kabza ayrılrsa (9a.5-6)

azdur-

I. azdur- $_1$ d1= Kötü davranış veya alışkanlıklara sürüklemek, yoldan çıkarmak.

azdur- → Ö

Azmasa azdurmasa, şıdkı bitün, niyyeti düz, dîn yolında hâcî gerek. (1b.10-11)

B

badad-

I. badad- $_{2+(1)=3}$ d1= Yere vurmak, yere düşürmek, kötü duruma sokmak.

badad- → Ö, akkN, (datN)

Ğara meşeni busub yatar fil kaçanı kaybatanun kuba nere, ol özini badadur mı? (4a.4-6)

bağdaş kur-

I. bağdaş kur- $_{1+(1)=2}$ d1= Sağ ayağı sol uyluğun, sol ayağı sağ uyluğun altına alarak oturmak.

bağdaş kur- → Ö, (lokN)

Ejdehānun üstinde bağdaş kurdı. (29b.1-2)

Pādişāh sāybānun altında bağdaş kurdı. (31a.2-3)

bağla-

I. bağla- $_{2+(1)=3}$ d1= Bir şeyi bir yere veya bir şeye tutturmak.

bağla- → Ö, nomN, (datN)

ala baydağ cıdasına at bağlayan (13a.9)

Şol yanına bağlayuban gezdürduki kara polad sav kılıclar neye yarar? (6b.11-12)

bahāne tap-

I. bahāne tap- $_{1+(1)=2}$ d1= Bahane bulmak, bir işi yapmak veya yapmamak için sözde sebep göstermek.

bahāne tap- → Ö, (ablN)

Ġazan ejdehā görübdür, korkusından hiç bahāne tapmayub gözlerini çıkarubdur. (29a.6-7)

baḥ-

I. baḥ- $_{2+(1)=3}$ d1= Bakışı bir şey üzerine çevirmek.

baḥ- → Ö, [datN], (ablN)

Yalçın yalçın görünür ırak yerden baḥanda daḡ hündür. (14b.13-15a.1)

baḥı baḥ-

I. baḥı baḥ- $_2$ d1= Bakınmak, çevreye göz gezdirmek, araştırmak.

baḥı baḥ- → Ö, datN

Arı cihān yüzine göz gezdürür, baḥı baḥar, uca gök yüzinden yer yüzine kıjlayub gelür. (9b.9-10)

baḡla-

I. baḡla- $_{2+(1)=3}$ d1= Bir şeyi bir yere veya bir şeye tutturmak.

baḡla- → Ö, datN, (akkN)

Kılıcın Kara Budauḡ beline baḡladı. (30b.11)

balḡı-

I. balḡı- $_1$ d1= Balkımak, parlamak, parıldamak.

balḡı- → Ö

Yahınıb doḡan bedirli ay, dünin balḡır. (3a.7)

balğu-

I. balğu-₁ d1= Balkımak, parlamak, parıldamak.

balğu- → Ö

Qara gece olanda balğur doğar bedirli ay. (5a.8-9)

bas-

I. bas-₂ d1= Alt etmek, yenmek.

bas- → Ö, akkN/ nomN

varduqında Alay Hanılañ Bulay Hanı devre basañ (25b.3-4)

İki yağı duruşanda devlet basar. (3b.8-9)

II. bas-₂₊₍₁₎₌₃ d2= Vücudun ağırlığını verecek bir biçimde ayak tabanını bir yere veya bir şeyin üzerine koymak.

bas- → Ö, akkN, (datN)

Yanın basa minilür savaş günü at güçlüsi. (15a.1-2)

ayağını üzengüye basanda toqız tümen Gürcistana ürki salañ (13a.3-4)

III. bas-₂ d3= Örtmek, bürümek, kaplamak.

bas- → Ö, [akkN]

İgirmi yaşına yetişmedin saqqal basa. (21b.8)

baş ver-

I. baş ver-₁ d1= Başını vermek, kendini feda etmek.

baş ver- → Ö

Yā baş vērür, yā baş alur. (15a.8-9)

baş a yetür-

I. baş a yetür-₁ d1= Bitirmek, tamamlamak.

baş a yetür- → Ö

Qarı Dede uzun yıllar yaşayubañ soy yetürüb say Oguzun vaşfın kılar olsa başa yetüre

bilmez. (14a.5-6-7)

batur-

I. batur- $_{2+(1)=3}$ d1= Bir şeyin sıvı veya yumuşak bir maddenin içine gömülmesine yol açmak, batmasını sağlamak.

batur- → Ö, akkN, (ablN)

sav azuların dörd yérindeñ batursa (4b.13-14)

Dört yanındañ azuların sav baturur. (10b.5-6)

bêl baqla-

I. bêl baqla- $_2$ d1= Birisinin kendisine yardımcı olacağına inanmak, güvenmek.

bêl baqla- → Ö, datN

Yaradañ bir cebbâra bêl baqladum. (25a.9)

belleş-

I. belleş- $_2$ d1= Bulaşmak, istenilmeyen bir madde bir şeye sürülmek.

belleş- → Ö, datN

Kızıl kıana belleşür. (15a.8)

beñze-

I. beñze- $_2$ d1= İki kişi veya nesne arasında birbirini andıracak kadar ortak nitelikler bulunmak, andırmak.

beñze- → Ö, datN

Yérli yérli denizlere beñzer yêg er göñli. (15a.13)

Mülâyim ipege beñzermiş âbī göñül. (23b.9-10)

Çīnī çanağa beñzermiş miskīn göñül. (23b.11)

besle-

I. besle- $_2$ d1= Yiyecek ve içeceğini sağlamak.

besle- → Ö, nomN

körpe kızı besleyüben kâmil etmek (16a.5)

bezen-

I. bezen- $1+(1)=2$ d1= Bezeme işine konu olmak, süslenmek.

bezen- → Ö, (lokN)

Uçmaqları düzendi, hürîleri bezendi. (1a.6)

say sancaqlı Oğuz kızı helâlinuñ koyınıdan çıkubanı ayağı altında bezenende düzenende (24a.13-14, 24b.1)

bıçaq çek-

I. bıçaq çek- 2 d1= Üzerindeki bıçağı birden eline alarak birine saplamaya hazırlanmak.

bıçaq çek- → Ö, datN

İsmâ ile bıçaq çekdi. (1b.1)

bil-

I. bil- $2+(1)=3$ d1= Bir şeyi anlamış veya öğrenmiş bulunmak.

bil- → Ö, akkN, (ablN)

Yalkuzluk yavuz işdür yâ adam! Bilgil anı. (3a.3-4)

Yüz min kâfirüñ kırılduğunu andan bildüm. (26a.9)

bilik çaş-

I. bilik çaş- 1 d1= Akli şaşmak, düşünemez hâle gelmek, muhakemesini kaybetmek.

bilik çaş- → Ö

Yayağ olsa bir igid çok segirtse 'akıl azar, bilik çaşar. (10b. 11-12)

bilin-

I. bilin- 1 d1= Bilme işine konu olmak, anlaşılma, öğrenilmek.

bilin- → Ö

Yazı kıışı bilinmez yıllar ola. (20b.8-9)

Qıuvveti güci bilinmez eller ola. (20b.9)

biş-

biş-₁ d1= Ateşte, fırında, kaynar suda veya yağda ısı etkisiyle yenilebilir duruma gelmek.

biş- → Ö

Qavmini qoyubanı yad ucına güvenenler yağlı yüzli aşuñ bişse ol yadlar qavim olur (17a.13-17b.1)

bişür-

I. bişür-₂ d1= Bir besin maddesini gerektiği kadar ısıda tutarak yenebilecek veya içilebilecek bir duruma getirmek.

bişür- → Ö, nomN

Dadlı ta'mlı zād bişürmişem gel yē. (21b.4)

bit-

I. bit-₁ d1= Sona ermek.

bit- → Ö

Sinecek sınacağı bitmezmiş zālīm göñül. (23b.12)

II. bit-₁₊₍₁₎₌₂ d2= Bitki, tüy, saç vb. şeyler çıkıp yetişmek.

bit- → Ö, (lokN)

At yēmeyēñ acı otlar qara yērūñ üzerinde bitince bitmese yēğ. (22a.11-12)

III. bit-₂ d3= İnanmak, bağlanmak.

bit- → Ö, datN

Olar dahı bir birinūñ sözine bitmeyeler. (20b.6)

boşat-

I. boşat-₂ d1= Boş duruma getirmek.

boşat- → Ö, akkN

Ḳara ġazanı boşadubanı yère kıydum. (20a.4)

boy boyla-

I. boy boyla-₁ d1= Bir kimsenin soyunu övmek.

boy boyla- → Ö

Ḳaldı kıpoz, boy boyladı, soy yetürdi. (2b.3-4)

boya-

I. boya-₁ d1= *mec.* Batırmak, bulamak, gark etmek.

boya- → Ö

Ejdehā oyananda kıyruk kıldı, daġ dolandı, aġu saçdı, yer boyadı, nefes çekdi, don sömürdi. (28a.6-7)

bozlan-

I. bozlan-₁ d1= Yüksek ses çıkararak çalınmak.

bozlan- → Ö

aşaġ yerde iki kışun birbirine kırsı gelse, iki cānibdeġ naķķāreler döġülse, kernāylar bozlansa, kıynaşsa kıynaşsa kıara yerüġ üzerinde savaş düşse (9a.3-4-5)

bögürt-

I. bögürt-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Bögürme işini yaptırmak.

bögürt- → Ö, nomN, (lokN)

yarma kıbak kıdasınun ucında er bögürdeġ (12b.4)

tepdüġinde kıdası ucında er bögürdeġ (25b.10)

böl-

böl-₂ d1= Bir bütünü iki veya daha çok parçaya ayırmak, taksim etmek.

böl- → Ö, nomN

Qara polad sav kılıcuñ yavuzı, çalınacaq baş üktürür, sügsün böler. (9b.5-6)

böyü-

I. böyü- $1+(1)=2$ d1= Yetişmek.

böyü- → Ö, (İ+ üste)

Nāmūs üste böyümiş. (16b.13)

böyül-

I. böyül- 1 d1= Yaşı artmak, yaşlanmak.

böyül- → Ö

böyülduqca düşmanuñ ödin yarañ qarıduqca gānīme qan kusdurañ (2a.14-2b.1)

bula-

I. bula- 2 d1= Bir nesnenin her yanını bir şeye değdirerek üstünü onunla kaplamak, bir nesneyi başka bir maddeye batırmak.

bula- → Ö, nomN

Ala cıda bulayub gānīmini at bēlinden qara yēre düşürmaqa merd igidüñ qollarında kuvvet gerek. (16a.10-11-12)

bulaş-

I. bulaş- $1+(1)=2$ d1= Bulama işine konu olmak, her yanı bir şeyle kaplanmak.

bulaş- → Ö, (ablN)

Ejdehānuñ heybetinden Gāzanuñ bir gözi bulaşdı, qana döndi. (28b.11-12)

burul-

I. burul- $1+(1)=2$ d1= Gerilmek, germe işi yapılmak, gergin duruma gelmek, belirli bir uzama ile çekilmek.

burul- → Ö, (ensN)

Boynuzıylan burulanda qatı yaylar bilek dartar. (3b.3-4)

Burulmayub doğrı çıkan oq ötkünini barmaq atar. (3b.4-5)

bus-

I. bus- $1+(1)=2$ d1= Pusmak, sinmek, bir şeyi kendine siper edip saklanmak.

bus- → Ö, (akkN)

Ğara meşeni busub yatar fil kaçanı kaybatanun ğuba nere, ol özini badadur mı? (4a.4-5-6)

buyrul-

I. buyrul- $1+(1)=2$ d1= Buyurma işi yapılmak.

buyrul- Ö, (ablN)

av etinden dadlu kebāblar buyrulmasa (6a.4)

buyur-

I. buyur- $1+(1)=2$ d1= Bir şeyin yapılmasını veya yapılmamasını kesin olarak söylemek, emretmek.

buyur- → Ö, (akkN/ ablN)

Göñül buyurmasa dil dahıca söylemez bil! (23b.8-9)

Dış Oğuzun ağalarını soldağ buyurdum. (26a.4)

büdre-

I. büdre- $1+(1)=2$ d1= Sendelemek.

büdre- → Ö, (lokN)

Çapar günde keser günde sürçmese büdremese igid altında bedev yahşı. (22b.3-4)

bük-

I. bük- 2 d1= (Yolu) bitirmek.

bük- → Ö, nomN

Ğaybatanlar çekilse, yola girse, yollar бүker. (3a.13)

II. bük- $2+(1)=3$ d2= Sertçe çevirmek, kıvırmak.

bük- → Ö, akkN, (ablN)

ğanīmi ilüb büküb at bēlinden yēr yüzine düşürme (6b.14-7a.1)

ğanīmi at bēlinden ilib büküb yēr yüzine hūb endürse (19a.10-11)

bükse-

I. bükse-₂ d1= (Yolu) tayyetmek, aşmak, katetmek.

bükse- → Ö, nomN

Ḳaybatanlar erdemidür yola girüb yol büksemaḳ. (16a.3-4)

bürküt-

I. bürküt-₂ d1= Fıskırtmak.

bürküt- → Ö, nomN

ḳabaḳ yarub ḳan bürkütmese (7a.3-4)

bürül-

I. bürül-₁ d1= Bürüme işine konu olmak.

bürül- → Ö

Bürüldüm-ise, saraldum-ısa gök yüzinde bulut oldum. (19b.1-2)

C

cān vēr-

I. cān vēr-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Ölmek.

cān vēr- → Ö, (datN)

Bir igid saḳ oldukça bir yaraḳa cān vērür. (28b.7)

carla-

I. carla-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Bağırarak konuşmak.

carla- → Ö, (lokN)

Ulu ḥanlar ordusunda cārḫı carlar. (3b.12-13)

cehd èyle-

I. cehd èyle- ₁₊₍₁₎₌₂ d1= Çalışıp çabalamak.

cehd èyle- → Ö, (datN)

Ejdehā ne kadar cehd èyledi Ġazanı sömürüben utmağa, cıda ileñ kalhan koymadı kayanun daldasından çıkmğa. (28b.8-9-10)

cergele-

I. cergele- ₁ d1= Sıra sıra dizmek, sıralamak.

cergele- → Ö

cergeleyüb gèder-iken geñ yazınun ortasından (8b.6)

cezā vèr-

I. cezā vèr- ₂ d1= Cezalandırmak.

cezā vèr- → Ö, datN

degmeyen kavatlara kan utdurub cezā vèren (12a.1-2)

cüfte gèt-

cüfte gèt- ₁ d1=Çift sürmek, saban veya pulluk kullanarak toprağı ekilebilir duruma getirmek.

cüfte gèt- → Ö

Dana buzav kılmaya cüfte gède. (21a.5)

Ç

çaķır-

I. çaķır- ₁₊₍₁₎₌₂ d1= Söylenmek, kendi kendine konuşmak, kendi kendine bir şeyler söylemek.

çaķır- → Ö, (lokN)

Aķır kızluk olanda aķır şehirler kıyısında “nān nān!” dèyüb çaķırmaz mı? (14a.14-14b.1)

II. çağır-₁ d2= Birinin gelmesini kendisine yüksek sesle söylemek, seslenmek.

çağır- → Ö

Dar yêrde derin suda qalanda “Hızır Nebî, Hızır İlyās meded meded!” dëyübeni çağırmaz mı? (14b.8-9)

çal-

I. çal-₂ d1=Bir müziği dinlemeyi sağlayan aleti çalıştırmak.

çal- → Ö, nomN

Çaldı kıpuz, boy boyladı, soy yetürdi. (2b.3-4)

II. çal-₂ d2= Başkasına ait bir şeyi gizlice almak, hırsızlık etmek, aşırmaq.

çal- → Ö, nomN

Qanlı kıyruq, bağır öpke çalub utar. (8b.4)

III. çal-₁₊₍₁₎₌₂ d3= (Kılıçla) savaşmak.

çal- → Ö, (akkN)

Anı çala bilmez yetüre bilmez muhannesün elinde kılıcdan ise merd igidün elinde bir aqac yeg. (22a.8-9-10)

IV. çal-₂ d4= Sallamak, uçurmak, dalgalandırmak.

çal- → Ö, nomN

Ejdehā oyananda kıyruq çaldı, dağ dolandı, ağı saçdı, yer boyadı, nefes çekdi, don sömürdi. (28a.5-6-7)

çalhan-

I. çalhan-₁ d1= Çalkama işine konu olmak.

çalhan- → Ö

Çalhananda yağ tökülür şileninde bol ni'metli. (11b.11-12)

çalın-

I. çalın-₁ d1= Bir müziği dinlemeyi sağlayan aleti çalıştırılmak.

çalın- → Ö

Tabl-ı bâzî çalınanda yasdı kollar kıyısından şona kapar. (9b.14-10a.1)

II. çalın-₁ d2= (Kılıç gibi kesici aletlerin) vurma işine konu olmak.

çalın- → Ö

kayhu polad çalınanda kan şorlasa (24b.4)

çalış-

I. çalış-₁ d1= Vuruşmak, çarpışmak, savaşmak, kılıçlaşmak.

çalış- → Ö

çalışanda dalaşanda yêñ yahadañ sökdürmese (6b.1-2)

Çalışanda gedilmese er elinde polad yahşı. (22b.4)

çap-

I. çap-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Koşmak, süratle hareket etmek.

çap- → Ö, (lokN)

Sarp yügürür sallar atlar er kanatı, mine bilmez çapa bilmez bir muhannes ol atları savaş günü minince minmese yêg. (22a.6-7)

Kazaquclar erdemidir meydânında çapubanı duman çöküb toz eglenmak. (16a.2-3)

çapıl-

I. çapıl-₁ d1= Yağmalanmak, yağma edilmek.

çapıl- → Ö

çār havužlar çapılmasa (6a.2)

çarp-

I. çarp-₂ d1= Hızla değmek, vurmak.

çarp- → Ö, akkN

Allāh Tarı saña bir dēyenūñ ağızın öpim, iki dēyenūñ ağızın çarpım! (28a.12-13)

çatıl-

I. çatıl- $1+(1)=2$ d1= Birbirine bağlamak, tutturmak.

çatıl- → Ö, (lokN)

çeşmesinūñ üstinde ala sāybān çatılmasa (6a.1-2)

Buyurmuşdum ala sāybān çatılmış-ıdı. (19b.7)

çek-

I. çek- $1+(1)=2$ d1= Bir şeyi tutup kendine veya başka bir yöne doğru yürütmek.

çek- → Ö, (ensN)

yēl çeküben getürende gelende yēlken bulut (5b.3)

ķaba boynı güciylen sürüb çekse (4b.13)

çekdür-

I. çekdür- $2+(1)=3$ d1= Çekme işini yaptırmak.

çekdür- → Ö, akkN, (ablN)

Yekrenkluk yolındañ öz bir tişin çekdüirdi. (2a.4)

çekil-

I. çekil- $1+(1)=2$ d1= Bir şeyi tutup kendine veya başka bir yöne doğru yürütülmek.

çekil- → Ö, (lokN)

ķırpub yügürür alvar tātī it oğlınun merescügi çekilende (8b.8-9)

ol savaşıda sarı yaylar çekilende ķabza ayrılsa (9a.5-6)

II. çekil- $1+(1)=2$ d2= Çekme işi yapılmak.

çekil- → Ö, (ablN)

Adam içmez bulanuk sası su damarındañ çekilse yēg. (22a.12-13)

çerel-

I. çerel-₁ d1= Kızgınlıkla gözlerini fazla açıp bakmak.

çerel- → Ö

Göz çerelür, dağ gözedür. (11a.11)

çevrül-

I. çevrül-₁ d1= Döndürülmek.

çevrül- → Ö

körpe kızılar çevrülmeşe, av etinden dadlu kebâblar buyrulmasa (6a.4)

La 'lî çaķır süzülmiş-idi, körpe kızı çevrülmişdi. (19b.8)

çinkı-

I. çinkı-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Sinirden bağırmak.

çinkı- → Ö, (akkN)

Gavgā günü yoldan çıkar, iyesini çinkır teper, yere urar, salur geder. (10b.10-11)

çıh-

I. çıh-₂ d1= İçeriden dışarıya varmak, gitmek.

çıh- → Ö, ablN

Ol meydāndan çıhar koymaz. (11a.12-13)

Bu kapıdan girende ol kapudan çıhar gördüm. (22a.4-5)

çık-

I. çık-₂ d1= İçeriden dışarıya varmak, gitmek.

çık- → Ö, ablN

Ejdehā ne kadar cehd eyledi Gazanı sömürüben utmaķa, cıda ileñ kalhan koymadı

ķayanuñ daldasından çıķmaķa. (28b.8-9-10)

II. çık-₂ d2= Bir şeyin yukarısına doğru yürümek.

çık- → Ö, datN

Bir tepeye çıķalım, anı tır-bārān edelim. (30a.10-11)

III. çık-₂ d3= Sıyrılmak, ayrılmak.

çık- → Ö, ablN

say sancaklı Oğuz kızı helâlinuñ koynındañ çıkubanı ayağı altında bezenende düzenende
(24a.13-14, 24b.1)

IV. çık-₂ d4= Birinin isteklerine, öğütlerine, sözlerine uyarak davranmamak.

çık- → Ö, ablN

Ğazan âdem-iken biz 'uhdesindeñ çıkmazduk. (30a.9)

çık-_{ar}-

I. çık-_{ar}-₂ d1= Birinin veya bir şeyin çıkmasını sağlamak, çıkmasına sebep olmak.

çık-_{ar}- → Ö, akkN

Ĥancerini çıkardı, gözlerini oymağa kaşd eyledi. (29a.4-5)

Ğazan ejdehâ görübdür, korkusındañ hîç bahâne tapmayub, gözlerini çıkarubdur. (29a.6-7)

II. çık-_{ar}-₂ d2= Yükseltmek.

çık-_{ar}- → Ö, datN

Yerde iken gök yüzine çıkarañ dil. (23b.6)

çilet-

I. çilet-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Sıçrantı hâlinde, damcı-damcı dökmek, sepmek, sıçratmak.

çilet- → Ö, nomN, (lokN)

kaynaķınıñ ucında kan çiletse (4a.9)- (7b.11)

çirk eglen-

I. çirk eglen-₁₊₍₁₎₌₂ d1= *mec.* Pas tutmak, çalışamaz duruma gelmek.

çirk eglen- → Ö, (lokN)

Arı atlas, ipek donda çirk eglenmez. (23a.1)

çök-

I. çök-₁ d1= Sis, duman vb. inerek kaplamak.

çök- → Ö

Kazağucular segirdürse meydânında toz eglenür, duman çöker. (19a.5)

II. çök-₁ d2= Bulunduğu düzeyden aşağı inmek.

çök- → Ö

Yamaklı don geyende Hâk Ta 'ālâ göstermesün, çigin çöker. (10b.13)

D

daban çal-

I. daban çal-₁₊₍₂₎₌₃ d1= Daban etmek, acele etmek, çabuk yürümek.

daban çal- → Ö, (akkN, lokN)

Altmış akac yolu bir gecede daban çalar. (8a.13)

daban kız-

I. daban kız-₁ d1= *mec.* Öfkelenmek, sinirlenmek.

daban kız- → Ö

Köpük saçar, daban kızar, göz çerelür, dağ gözedür. (11a.11)

dadan-

I. dadan-₂ d1= Yarar, çıkar amacıyla veya alışkanlıkla bir yere sık uğramak, abone olmak.

dadan- → Ö, akkN

Oğurluğa dadananlar bir varub iki gelür. (17a.11)

dağıl-

I. dağıl-₁ d1= Toplu durumdayken ayrılıp birbirinden uzaklaşmak.

dağıl- → Ö

Güle güle yëyüb dağılur. (17b.1-2)

dağıt-

I. dağıt-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Toplu durumda bulunanları birbirinden uzaklaştırmak veya ayırmak.

dağıt- → Ö, akkN, (ablN)

düşmanını bölük bölük göz öginden dağıtmasa (6b.7-8)

dalad-

I. dalad-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Talatmak, köpeği ısırma kışkırtmak, ısırtmak.

dalad- → Ö, akkN, (datN)

Qara köpek it oğluna qurd enigi özini daladur mı? Daladmaq yok. (5a.2-3)

dalan-

I. dalan-₂ d1= (Aç kalmış hayvan için) her bulduğu yiyeceğe saldırmak.

dalan- → Ö, datN

Aranda qalibanı miçeklere dalanmaz mı? (14a.8-9)

dalaş-

I. dalaş-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Dövüşmek, çarpışmak.

dalaş- → Ö, (İ+ üste)

çalışanda dalaşanda yëñ yaqadañ sökdürme (6b.1-2)

Ğayret üste dalaşmış merd igidler ölince ölmese yëğ. (16b.13-14)

dalbu-

I. dalbu-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Dalabırmak, çarpınmak, çırpınmak, oynayıp sıçramak.

dalbu- → Ö, (lokN)

Aşıl Selcik Bëğ oğlının yumruğında laçın dalbur. (3b.11-12)

daldalan-

I. daldalan- 2 d1= Duldalanmak, iltica etmek, sığınmak, siper almak.

daldalan- → Ö, datN

Ḳara dere kuytusına daldalanur özin salur. (8b.2-3)

damız-

I. damız- 2+(1)=3 d1= Damlatmak, damla damla akıtmak.

damız- → Ö, nomN, (datN)

Ḳursaḳına aḡu damızsa dıncıḥur mı? (4a.3-4)

danış-

I. danış- 1+(1)=2 d1= Konuşmak, söylemek.

danış- → Ö, (ensN)

Danışmasaḡ şuhār oḡuḡ peykānıylar öldürürem Ğazan seni. (30b.6-7)

Eger ejder olmayubsaḡ menümileḡ gübür gübür danış! (30b.5-6)

II. danış- 2+(1)=3 d2= Bir iş için bilgi veya yol sormak, görüş almak, istişare etmek, müracaat etmek, meşveret etmek.

danış- → Ö, akkN, (İ+ içün)

Danıştı arı dīn-lü dost Muḥammed ümmet sözün raḥmet ile şefḳat-içün. (1a.5-6)

dara-

I. dara- 2+(1)=3 d1= Musallat olmak, arız olmak, talan etmek.

dara- → Ö, datN, (lokN)

Sarpca sarpca ḡeḡeḡ yērde merd igide bir ḡün olur yaḡı darar. (9b.1)

dart-

dart- 2+(1)=3 d1= Çekmek.

dart- → Ö, nomN, (ablN)

Boynuzuylan burulanda katı yaylar bilek dartar. (3b.3-4)

Er eliñdeñ cılav dartar. (15a.3)

daş-

I. daş-₁ d1= Akarsu, yatağından çıkarak çevresini kaplamak.

daş- → Ö

yağsa yağmur daşsa çaylar, dolsa göller (7b.3-4)

II. daş-₁ d2= Öfke, sabırsızlık veya heyecan yüzünden kendini tutamamak.

daş- → Ö

Ejdehānı görende Ğazanuñ içindeki tom yüregi doldı daşdı. (27a.13-14)

daşlan-

I. daşlan-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Akmak, dökülmek, taşıp dökülmek, gelmek.

daşlan- → Ö, (abIN)

hayhıranda bığlarınuñ dibindenñ buğda denli kan daşlananñ (13b.6-7)

dayan-

I. dayan-₁ d1= Varmak, ulaşmak.

dayan- → Ö

dayansa berk kal'elere ögce degeñ (11b.14-12a.1)

dayañ-

I. dayañ-₂ d1= Birinden, bir şeyden güç almak, güvenmek, istinat etmek.

dayañ- → Ö, datN

Dayanursañ bir Allāha dayañ! (17b.4)

dè-

I. dè-₂ d1= Söylemek, söz söylemek.

dè- → Ö, nomN

“Yā Muḥammed, yā ‘Alī meded” dēdüm. (25a.9)

İkinci zamānı dēdi ki: “Aḳalarum! Kimse menümleḡ gelmesün, hamı orduya varuḡuz!”

(26b.9-10)

Hay dēmedin baṣ getürür yüz cellādlı. (11b.10-11)

II. dē-₂ d2= Ad vermek.

dē- → Ö, nomN

Ejdehā dēdükleri aṣlı bir yılandur. (27b.13)

deg-

I. deg-₁₊₍₁₎₌₂ d1= İstenilen yere düşmek, rast gelmek, isabet etmek.

deg- → Ö, datN (ablN)

Üç yēlekli ṣuhār oḡlar sevinür düşmanına degecek gēyim söküḡ, baḡır delüb gēçüb ötse.

(19a.8-9)

On altı batman kāfir gürzi tepemden degdi pörtlemedün. (29a.1-2)

II. deg-₁₊₍₁₎₌₂ d2= Ulaşmak, erişmek.

deg- → Ö, datN

dayansa berk ḡal‘elere ögce degeḡ (11b.14-12a.1)

del-

I. del-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Delik açmak, delik duruma getirmek.

del- → Ö, nomN, (lokN)

Üç yēlekli ṣuhār oḡlar sevinür düşmanına degecek gēyim söküḡ, baḡır delüb gēçüb ötse.

(19a.8-9)

Sarp sügüler yavuzı, dalaṣuḡda göḡüs deler. (9b.2)

deṣ-

I. deṣ-₂ d1= Oymak, delmek, yara açmak, içini açmak, karıştırmak, kazmak.

deş- → Ö, nomN

Siğir çeker, öpkedeşer. (5a.2)

dev[i]r-

I. dev[i]r-₂ d1= Bir yönetim organının veya başkanının yönetim gücünü zorla elinden almak.

dev[i]r- → Ö, akkN

varduğında Alay Hanılay Bulay Hanı devre basay (25b.3-4)

dıncıh-

I. dıncıh-₁ d1= Üzülmek, gücenmek.

dıncıh- → Ö

Ğursakına ağı damızsa dıncıhur mı? Dıncıhmağ yok. (4a.3-4)

dil-

I. dil-₂ d1= Ortasından, içinden geçmek, yarmak.

dil- → Ö, akkN

Arasılaj Kür Suyını dilib geçey (25b.8-9)

dil yetür-

I. dil yetür-₂ d1= Birinin söylediklerine olur olmaz karşılık vermek, çene yarıştırmaya kalkmak, laf yetiştirmek.

dil yetür- → Ö, datN

Yıl başına yetişmedin kayın ata ileñ kayın anaya dil yetüre. (21a.11-12)

dili deg-

I. dili deg-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Bir kimse veya bir şey için kötü söylemek, dil uzatmak.

dili deg- → Ö, (datN)

büş yaşına yetişmedin yetmiş yaşar kocalara dili dege (21b.7-8)

diril-

I. diril- $_{1+(1)=2}$ d1= Güçlenip canlanmak.

diril- → Ö, (İ+ ileŋ)

Hile ileŋ dirilmek er oğluna dirilük olmaz. (28a.3-4)

doğ-

I. doğ- $_{1+(1)=2}$ d1= Dünyaya gelmek.

doğ- → Ö, (ablN)

Yegdeŋ enmiş yegdeŋ doğmuş. (13a.13-14)

II. doğ- $_{1+(1)=2}$ d2= Güneş, ay, yıldız ufuktan yükselerek görünmek.

doğ- → Ö, (lokN)

Yalabıyub gün doğarsa cihān şu'leler. (3a.6)

Yalabıyub güneş sevinür, Dedem dër günde doğsa. (18b.9)

doğra-

I. doğra- $_{2+(1)=3}$ d1= Keserek parçalamak veya elle küçük parçalara ayırmak.

doğra- → Ö, akkN, (ensN)

Kara polad kılıcuŋ yalmanıyłaŋ doğraram Ğazan seni. (30b.8)

doğul-

I. doğul- $_{1+(1)=2}$ d1= Dünyaya gelmek.

doğul- → Ö, (ablN)

Tat kızındaŋ doğulaŋ oğlan dayısına dayı dëye (20b.12-21a.1)

Türk kızındaŋ doğulaŋ oğlan dayısına dayı dëye bilmeye. (21a.2)

doğurt-

I. doğurt- $_{2+(1)=3}$ d1= Doğurmasını sağlamak, doğurmasına yardım etmek.

doğurt- → Ö, nomN, (datN)

Yağrınısı üstine gün doğurdur. (9b.8-9)

dol-

I. dol-₁ d1= Dolu duruma gelmek.

dol- → Ö

yağsa yağmur, daşsa çaylar, dolsa göller (7b.3-4)

II. dol-₁₊₍₁₎₌₂ d2= Sabrı tükenip öfkesi taşacak duruma gelmek.

dol- → Ö, (nomN)

Ejdehānı görende Ğazanuñ içindeki tom yüregi doldı daşdı. (27a.13-14)

dolan-

I. dolan-₁ d1= Süre tamamlanmak.

dolan- → Ö

dedem dēr ay öte, yıl dolana, zamāneler kopub gele (20b.1)

II. dolan-₁ d2= *mec.* Kuşanmak, kaplanmak.

dolan- → Ö

Ejdehā oyananda kıyruk çaldı, dağ dolandı, ağı saçdı, yer boyadı, nefes çekdi, don sömürdi. (28a.5-6-7)

dolandur-

I. dolandur-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Dolanma işini yaptırmak.

dolandur- → Ö, akkN, (datN)

boynı yokun Türk oğlını dün hayhırtsa, kara dere kıytusına dolandursa (4b.14-5a.1)

Qara köpek it oğlına gavgā salur, kara dere kıytusına dolandurur. (10b.7)

II. dolandur-₁ d2= Dolaştırmak, lafı dolandırmak, sözü uzatmak.

dolandur- → Ö

Türk kızından doğulan oğlan dayısına dayı deye bilmeye, dolandura döndere hālū deye.
(21a.2-3)

doldur-

I. doldur- $_{2+(1)=3}$ d1= Dolmasını sağlamak, dolu duruma getirmek.

doldur- → Ö, akkN/ datN, (nomN)

Havāleler kaldurur, handaqların doldurur. (14a.3)

İçine la 'lī çağır doldurdum. (20a.3)

gök pençesinün arasına et doldursa (4b.1)- (8a.5)- (10a.10)

II. doldur- $_2$ d2= Yaşını, yılını bitirmek.

doldur- → Ö, akkN

Üç otuz on yaşını doldursa yég! (17a.2)

donguldan-

I. donguldan- $_{1+(1)=2}$ d1= Memnuniyetsiz hâlde kendi kendine kısık sesle anlaşılmaz sözler söylemek, memnuniyetsizliğini izhar etmek.

donguldan- → Ö, (abIN)

ol gelin ay başına yetişmedin yaşmakınun altındañ donguldana (21a.10-11)

doy-

I. doy- $_{1+(1)=2}$ d1= Bir gereksinimini yeteri kadar karşılamak.

doy- → Ö, (nomN)

Kay busaluğ erdemidür tükelin töküü, yere sinüp yér su doymağ. (15b.4-5)

doyur-

I. doyur- $_2$ d1= Açlığını gidermek.

doyur- → Ö, akkN

acuñ karnın doyura (24a.1-2)

dög-

I. dög- $_{1+(1)=2}$ d1= Tokat, yumruk, tekme vurarak canını acıtmak.

dög- → Ö, (ablN)

döge döge ganîminden ol kal 'eni alsaydı (11b.3)

Alaca laçın erdemidür gök yüzinden döge döge yèr yüzine durna endürmak. (15b.8-9)

dögül-

I. dögül- $_{1+(1)=2}$ d1= Davul vb. çalmak, vurmak.

dögül- → Ö, (ablN)

Naqqâreler dögülende yürek köper. (3b.8)

“Tülüngisen!” dëyübeni dögülmez mi? (14b.5-6)

iki cānibden naqqâreler dögülse (9a.3-4)

dögüş-

I. dögüş- $_{1+(1)=2}$ d1= Karşılıklı birbirini dövmek, vuruşmak.

dögüş- → Ö, (ensN/ lokN)

Ejdehâyılan dögüşmağa kâşd ëyledi. (27b.1-2)

Ol yağının içinde elleşmege dögüşmege iki saymaz. (16b.4-5)

dön-

I. dön- $_{2+(1)=3}$ d1= Durumdan duruma geçmek, değişmek, olduğundan daha değişik bir durum almak, benzetmek.

dön- → Ö, datN, (ablN)

Ejdehânuñ heybetinden Ğazanuñ bir gözi bulaşdı, kana döndi. (28b.11-12)

Gèçen günüñ geçübdür gelen günüñ Dedem dër hayra dönsün! (9a.11-12)

dönder-

I. dönder- $_{2+(1)=3}$ d1= *mec.* Bir duruma getirmek.

dönder- → Ö, nomN, (lokN)

balçaķında alca kanlar döndermese (6b.11)

II. dönder- $_1$ d2= *mec.* Çevirmek, lafı dolandırmak.

dönder- → Ö

Türk kızından doğulan oğlan dayısına dayı deye bilmeye, dolandura döndere hālū deye.
(21a.2-3)

döşe-

I. döşe-₃ d1= Bir tabanı, tahta, karo, mermer vb. yapı gereçleriyle kaplamak.

döşe- → Ö, nomN, datN

gabırkası altına daş döşeyen (13a.10)

II. döşe-₂

d2= Düz bir yere yaymak, sermek.

döşe- → Ö, akkN

Karıların döşeyüben karda yatar. (10b.2)

du‘ā kııl-

I. du‘ā kııl-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Dua etmek, Tanrı'ya yalvarmak.

du‘ā kııl- → Ö, (İ+ içün)

Alplar! Du‘ā kıılayın civānmerdleri görmek-içün. (1b.4)

dur-

I. dur-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Hareketsiz durumda olmak.

dur- → Ö, (lokN)

Ses yéter yêrde durdı. (30b.4)

Yeddi kâfir kılıcum öginde onba durmuş-ıdı. (26a.8)

II. dur-₁₊₍₁₎₌₂

d2= Kalmak.

dur- → Ö, (lokN)

Ğazan dër özüüm tipde durdum. (26a.2-3)

durkuz-

I. durkuz-₂

d1= Durmasını sağlamak.

durkuz- → Ö, akkN

yıhañ eri durkuzmağa (16a.13)

duruş-

I. duruş-₁ d1= Karşı karşıya gelmek, muhasamaya girişmek, çarpışmak, mücadele etmek.

duruş- → Ö

Duruşmışca yad yağını varur gelür. (3b.9)

İki yağı duruşanda devlet basar. (3b.8-9)

dut-

I. dut-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Ele geçirmek, yakalamak.

dut- → Ö, [akkN/nomN], (ablN)

inçe belden dutubanı sındursa (4a.13-4b.1)

II. dut-₂ d2= Avlamak.

dut- → Ö, akkN/nomN

Qartal ögec semizini karpub dutar. (8a.14-8b.1)

At ayırur, aykır dutar. (8a.8)

III. dut-₂ d3= Yapmak, amel etmek.

dut- → Ö, akkN

Oñuduğın doğrı dutsa, bu dünyāda 'ālim zekī gerek. (1b.8-9)

düg-

I. düg-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Düğüm yapmak.

düg- → Ö, akkN, (lokN)

bıglarını yēddi yēde çalub dügeñ (13b.4-5)

dügün düş-

I. düğün düş-₁ d1= Düyün düşmek, düğümlemek, dolanmak.

düğün düş- → Ö

Düğün düşince düğüncügi açılmazmış deli gönül. (23b.10-11)

dünek sal-

I. dünek sal-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Yuva kurmak.

dünek sal- → Ö, (lokN)

Gür meşenün kolında dünek salur. (10a.11-12)

düş-

I. düş-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Yere devrilmek, yere serilmek.

düş- → Ö, (datN)

koç alınlı igidler kol bud olsa yere düşse (9a.8-9)

II. düş-₁₊₍₁₎₌₂ d2= Durduğu, bulunduğu, tutunduğu yerden ayrılarak veya dayanağını, dengesini yitirerek yukarıdan aşağıya inmek.

düş- → Ö, (ablN)

Ġazan ol kayanun daldasına yetişende atdan düşdi. (28b.5-6)

III. düş-₁ d3= Dökülmek.

düş- → Ö

Boynuzıylan burulanda sarı yaylar er kuvveti, bilek güci, günü gelse demi düşse. (6b.3-4)

düşür-

I. düşür-₂₊₍₂₎₌₄ d1= Düşmesine yol açmak, düşmesine sebep olmak.

düşür- → Ö, akkN, (ablN, datN)

Ala cıda bulayub ganîmini at belinden kara yere düşürmağa merd igidün kollarında kuvvet gerek. (16a.10-11-12)

ganîmi ilüb büküb at belinden yer yüzine düşürmese (6b.14-7a.1)

düz-

I. düz- ₁₊₍₁₎₌₂ d1= İki kişinin arasını bulmak, düzeltmek.

düz- → Ö, (lokN)

Duruşmuşca yad yağını varur gelür, ortalukda elçi düzer. (3b.9-10)

düzel-

I. düzel- ₁ d1= Düz duruma gelmek, düzleşmek.

düzel- → Ö

düzce yere yetişende düzelmese (6a.8-9)

II. düzel- ₂ d2= Kapanmak, örtülmek.

düzel- → Ö, ablN

Ejdehā derisinden düzelmiş sāybānı tikdi. (31a.1-2)

düzen-

I. düzen- ₁₊₍₁₎₌₂ d1= Süslenmek.

düzen- → Ö, (lokN)

Uçmaqları düzendi, hūrīleri bezendi. (1a.6)

Oğuz kıızı helālinuñ koyından çıkubanı ayağı altında bezenende düzenende (24a.14-24b.1)

düzet-

I. düzet- ₂₊₍₁₎₌₃ d1= Yapmak, inşa etmek.

düzet- → Ö, nomN, (datN)

Qara polad kılıcına kın düzetdi. (29b.14)

düzül-

I. düzül- ₁ d1= Dizilmek, sıralanmak.

düzül- → Ö

yañıl almalar tökülme, şurāhīler düzülmese (6a.3)

E, Ė

eg-

I. eg-₂ d1= Sert bir cismi bükme.

eg- → Ö, nomN

çadıra güci yétmese çubuğ ege (21a.13-14)

egil-

I. egil-₁ d1= Bir yana doğru eğik duruma gelmek.

egil- → Ö

eglim yère yėtişende egilmese (6a.8)

eglen-

I. eglen-₁ d1= Durmak.

eglen- → Ö

Ol bedevün üstün alub eglenmağa merd igidde hünerilen erdem gerek. (16a.9-10)

Ğara polad sayhan daşa yėtişende eglenür mi? Eglenmağ yok. (4a.1-2)

Ğazağucılar segirdürse toz eglenür, duman çöker. (3a.11-12)

ek-

I. ek-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Bir bitkiyi üretmek için toprağa tohum atmak veya gömmek.

ek- → Ö, nomN, (lokN)

Gönül ister kalğa dura çöl yerlerde çāh kazdura, bostān eke. (23b.12-13)

ekil-

I. ekil-₂ d1= Ekme işi yapılmak.

ekil- → Ö, nomN

kızıl buğda dīn kilīdi ekilmese (6a.9-10)

eksil-

I. eksil-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Bulunmamak, var olmamak, rastlanmamak.

eksil- → Ö, (ablN)

Sak olduğca ulu devlet ol igidün başındañ eksilür mi? (5a.5-6)

Yayhanduğca nöbet andañ eksilür mi? (5a.14)

el vèr-

I. el vèr-₁ d1= Yardım etmek.

el vèr- → Ö

Elli min geldi dèyende el vèrüb elleşmedüm.²⁰ (25a.2-3)

eli var-

I. eli var-₁ d1= Eli gitmek, bir işi yapmaya gönlü razı olmak.

eli var- → Ö

Çok igidün güci yètmez, çok igidün güci yèter, eli varmaz. (11b.1-2)

elleş-

I. elleş-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Tutuşmak, savaşa girişmek.

elleş- → Ö, (lokN)

Elli min geldi dèyende el vèrüb elleşmedüm. (25a.2-3)

Ol yağınun içinde elleşmege dögüşmege iki saymaz. (16b.4-5)

emit-

I. emit-₂ d1= Emzirmek, (kadın veya dişi hayvan) memesindeki sütü yavruya vermek.

emit- → Ö, akkN

Yağlı sütün toğ emitse ana yahşı. (22b.5-6)

²⁰ Zarf-fiil ile kurulmuş yan cümle olumlu, ana cümlelerin yüklemi olumsuz formda bulunması durumunda, semantik olarak olumsuzluk hâli zarf-fiile de aktarılmaktadır (Baskakov 2017: 27).

en-

I. en- $1+(1)=2$ d1= Yüksekten veya yukarıdan aşağıya doğru gelmek.

en- → Ö, (ablN)

Yégdeñ enmiş yégdeñ doğmuş. (13a.14)

ên-

I. ên- $1+(1)=2$ d1= Yüksekten veya yukarıdan aşağıya doğru gelmek.

ên- → Ö, (ablN)

uc ıldırım ênse gökdeñ (4a.1)

kara bulut altındañ kıjıldayub ênse (7b.8)

ender-

I. ender- 2 d1= Hızla vurmak.

ender- → Ö, akkN

kemiklice başları endermese (6b.10-11)

endür-

I. endür- $2+(2)=4$ d1= Yüksekten, sarp ve kötü yerden veya yukarıdan aşağıya inmesini sağlamak.

endür- → Ö, nomN, (ablN, datN)

Boynuzı burma қоç endürdi. (1b.2)

Haq Ta 'ālā gökdeñ Qur'ān endürdi. (1a.1)

Alaca laçın erdemidür gök yüzindeñ döge döge yer yüzine durna endürmaq. (15b.8-9)

ëndür-

I. ãndür- $2+(2)=4$ d1= Yüksekten, sarp ve kötü yerden veya yukarıdan aşağıya inmesini sağlamak.

ëndür- → Ö, [nomN], (ablN, datN)

Gök yüzindeñ yer yüzine ãndüreñ dil. (23b.5-6)

eṅre-

I. eṅre-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Çınlamak, ses vermek.

eṅre- → Ö, (lokN)

Aran sazuṅ gür meṣenüṅ kollarınd[a]aşlan eṅrür. (3a.10)

es-

I. es-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Hava bir yönden bir yöne akmak, rüzgâr olmak.

es- → Ö, (İ+ kimi)

Ol bulutuṅ gürüldeyüb şakıldayub esibeni gelduḡı neye yarar? (5b.4-5)

seher yeli esib esib gögsi güzel kara daḡa toḡunanda (24a.10-11)

Mêşe kimi eseṅ ol ejdehānuṅ yalıymış. (27a.12-13)

êṣit-

I. êṣit-₁ d1= Kulakla algılamak, duymak.

êṣit- → Ö

İki kulaḡ êṣidende nehîbli dil. (23b.3)

II. êṣit-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Haber almak.

êṣit- → Ö, (akkN/ lokN)

Pâdişâh Bayındır êṣitdi Ğazan ejdehā öldürübdür. (30b.12-13)

On min yaḡı geldiḡini êṣidende kol götürüb aḡ otaḡ içinde oyına girdüm. (24b.12-13)

Ğazanuṅ ordusunda Lele Kılbaş Ğazanuṅ lelesi êṣitdi ki Ğazan yalkuz avda ḡalubdur. (27a.6-7)

êt-

I. êt-₃ d1= Bir şeyi başka bir şey durumuna getirmek.

êt- → Ö, akkN, nomN

Ḳara Güne yavrısı Ḳara Budaḡı çarḡçı êtdüm. (25b.1)

èyle-

I. èyle- $_{2+(1)=3}$ d1= Yapmak, inşa etmek, imal etmek.

èyle- → Ö, akkN, (ablN)

Sāybānının yêlkenlerin ejdehānıñ derisinden èyledi. (30a.3-4)

II. èyle- $_{2+(1)=3}$ d2= Üretmek.

èyle- → Ö, nomN, (datN)

Qurt tükli qonur atı eyerine örtük èyledi. (30a.2-3)

F

farq ol-

I. farq ol- $_1$ d1= Aralarında tefavüt olmak, birbirinden ayrılmak, seçilmek, farklanmak.

farq ol- → Ö

İmān inşāf farq olmaz Hemedanılā Dergezin şehri. (18a.2-3)

fermān èt-

fermān èt- $_{2+(1)=3}$ d1= Buyurmak, emretmek.

fermān èt- → Ö, akkN, (ablN)

Gök üzinden uçar qusı fermān ètdi. (1a.9-10)

fırşat düş-

I. fırşat düş- $_2$ d1= Bir imkâna kavuşmak.

fırşat düş- → Ö, datN

Aşıl Selcik Bêg oğlına fırşat düşse qarı düşmanının evlādını üredür mi? (5a.10-11)

fırıl-

I. fırıl- $_{1+(1)=2}$ d1= Hızla, birdenbire bulunduğu yerden çıkmak, ayrılma.

fırıl- → Ö, (ablN)

ol çaqlarda bedev atları segirdibeñ dört ayağındañ na'l fırlasa (24b.2-3)

fıkr èyle-

I. fıkr èyle-₁ d1= Bir konu üzerine düşünmek.

fıkr èyle- → Ö

Lele fıkr èyledi ki Ğazan dedükleri er igiddür. (27b.6-7)

G, Ğ

ğanīm ol-

I. ğanīm ol-₁ d1= Kin beslemeye başlamak.

ğanīm ol- → Ö

Sarı yaylı avçı görende ğanīm olub karşılaşur. (8a.2-3)

II. ğanīm ol-₁₊₍₁₎₌₂ d2= Kendi gücünü tanıtmak, kendi etkisini göstermek.

ğanīm ol- → Ö, (lokN)

Merd igidler erdemidür aķası ögünde ğanīm olub yüz aķartmaq. (16a.1-2)

ğavğā sal-

I. ğavğā sal-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Birbiriyle atışmak, dövüşmek.

ğavğā sal- → Ö, (datN)

Qara köpek it oğlına ğavğā salur. (10b.7)

ğāzabına düş-

I. ğāzabına düş-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Güçlü bir kimsenin hışmına uğramak.

ğāzabına düş- Ö, (lokN)

ķayıdışda Bicen Pādişāhuñ ğāzabına düşübeni sitem çekeñ (13b.12-13)

Üçimcide aķır begler ğāzabına düşer. (17a.12)

geç-

I. geç-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Bitmek, sona ermek.

geç- → Ö, (ablN)

Toksan bir min sözcük ortalukdan geldi geçdi. (1a.4)

II. geç-₂ d2= Dokunmak, temas etmek.

geç- → Ö, datN

hācī olub Mekke kuflına eli geçeñ (13b.3-4)

III. geç-₁₊₍₁₎₌₂ d3= Harcamak.

geç- → Ö, (ablN/ nomN)

Bir Allāhdan geçeñ günün geçübdür. (9a.11-12)

gêç-

I. gêç-₁ d1= Bir yandan girip diğer yandan çıkmak.

gêç- → Ö

sur cıdalar süsülende cibir gêçse (9a.7)

bağır delüb gêçüb ötse (19a.9)

II. gêç-₂ d2=Yol, araç veya akarsu bir yerin yakınından veya içinden gitmek.

gêç- → Ö, akkN

Arasılan Kür Suyını tilib geçeñ, geçdüğinde Müskirilen Kubaya talan salan Şirvanılan Şamahını ölkelenen (12a.13-14/12b.1)

III. gêç-₁₊₍₁₎₌₂ d3= *mec.* Bulunduğu yeri veya konumu değiştirmek.

gêç- → Ö, (ablN)

Dünyādan geldi geçdi. (31a.5)

gedil-

I. gedil-₁ d1= Bıçak, keser vb.nin ağızları aşınmak.

gedil- → Ö

Çalışanda gedilmese er elinde polad yahşı. (22b.4)

II. gedil-₁ d2= Gedik açılmak, eksilmek.

gedil- → Ö

Settārından aña buyruk olmayınca gedilür mi? Gedilmaq yok. (5a.9-10)

gel-

I. gel-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Ulaşmak, varmak.

gel- → Ö, (datN)

Cebre 'ıl geldi getürdi Burākı. (1a.2)

Doksan min yağı geldi deyende arhalukcağ-ıdum donum gëydüm. (25a.5-6)

Men yalkuz bir av avlaram gelürem. (26b.11)

Ğazan ne içerseñ? On min yağı üstüne geldi. (24b.11)

II. gel-₁₊₍₁₎₌₂ d2= Varlığını sürdürmek, yaşamak, intikal etmek.

gel- → Ö, (ablN)

Toksan bir min sözcük ortalukdan geldi geçdi. (1a.4)

Dünyādan geldi geçdi. (31a.5)

III. gel-₁₊₍₁₎₌₂ d3= Ortaya çıkmak, doğmak.

gel- → Ö, (İ+ içün)

Arı dīn-li dost Muḥammed gelür uçmaķuñ kapusını açmaķ-içün. (1a.6-7)

IV. gel-₁ d4= Belli bir zamana ulaşmak.

gel- → Ö

Dedem Korkud der geçen günlerünüz geçübdür, gelen günlerünüz hayra dönsün! (17a.3-4)

V. gel-₁ d5= Çıkmak, yönelme.

gel- → Ö

Yanaşanda kıçkırandā ögce gelür. (11a.10)

VI. gel- ₁₊₍₁₎₌₂ d6= Bir yerden alınıp bir yere ulaştırılmak.

gel- → Ö, (ablN)

Ala Demür Kāfir Hādan gelēn altı degül altmış batman Ğazan-ıdı. (19b.12-20a.1)

VII. gel- ₁ d7= Türemek.

gel- → Ö

Oğurluğa dadananlar bir varub iki gelür. (17a.11)

ger-

I. ger- ₂₊₍₁₎₌₃ d1= Bir şeyin uçlarından veya kenarlarından çekerek gergin duruma getirmek.

ger- → Ö, nomN, (lokN)

Şah Dağınun üstinde sāyebān gereş (12b.5-6)

getür-

I. getür- ₂ d1= Gelmesini sağlamak.

getür- → Ö, nomN/ akkN/ datN

Yēg ustalar getür bu ejdehānūş derisin soygil! (29b.9-10)

Cebre'ıl geldi getürdi Burākı. (1a.2)

dolamaca yèrlere getürende (8b.10)

Diri dustaqlar nażarına getürmese neye yarar? (7a.10)

II. getür- ₂ d2= Çalmak, başkasının malını gizlice almak, hırsızlık etmek, aşımak.

getür- → Ö, nomN

Şirincinür māl getürür. (17a.11-12)

gèt-

I. gêt- $2+(1)=3$ d1= Bir yere doğru yönelmek.

gêt- → Ö, datN, (ensN)

gelen gèdene hayır èyleye (24a.2-3)

Ak Mankanı gözledi, ava gètdi. (26b.8)

Qara Budağ at oynatdı Ğazanuñ qarşısına gètdi. (30b.3-4)

Ğazan dèr: Akalarumılañ ala qarlı gøk sünbüllü dağlara ava gètmiş-idüm, içir-idüm.
(24b.9-10)

II. gêt- $2+(2)=4$ d2= Belli bir amaçla bir yere devam etmek veya bir işle uğraşmak.

gêt- → Ö, nomN, (ablN, datN)

Bayındır Pādişāhdañ Bicen Pādişāha elçi gèdeñ Alay Hanıla Bulay Hanuñ Belhile
Buħarada başın kesen (13b.9-10-11)

gèy-

I. gèy- $2+(2)=4$ d1= Örtünüp korunmak için bir şeyi vücuduna geçirmek.

gèy- → Ö, nomN/ akkN, (ablN, datN)

Yamaklı don gèyende Hāk Ta 'ālā göstermesün, çigin çöker. (10b.13)

Arı atlas samur kürki hamı igid çigin ala gèyseydi! (11a.13-11b.1)

bir muħanneş kötisi tepesindeñ dabanına gèyse polad (5a.6-7)

gez-

I. gez- 2 d1= Bir yerde dolaşmak, yürümek.

gez- → Ö, lokN

nāmüssiz ğayretsiz ādem oğlu arı cihānuñ yüzinde gezmeyüben (16b.11-12)

gezdür-

I. gezdür- 2 d1= Taşımak, üstünde bulundurmak.

gezdür- → Ö, nomN

Şol yanına bağlayuban gezdürduki qara polad sav kılıclar neye yarar? (6b.11-12)

gezin-

I. gezin- ₂₊₍₁₎₌₃ d1= Bir şeyi herkesin alması için dolaştırmak, sunmak.

gezin- → Ö, nomN, (datN)

Yaz günleri kara çanak götürübüni «akça ayran» dëyübüni konşılara gezinmez mi?
(14b.1-2-3)

gir-

I. gir- ₂ d1= Dışarıdan içeriye geçmek.

gir- → Ö, datN/ ablN

Ejdehānuñ donına girdi ola. (30a.13-14)

Bu kapıdan girende ol kapudañ çıhar gördüm. (22a.4-5)

II. gir- ₂ d2= Katılmak.

gir- → Ö, datN

Tepretdukça söze girse çok sözli dil. (23b.2)

gönder-

I. gönder- ₂ d1= Bir yere doğru yola çıkarmak, yollamak, ulaşmasını, gitmesini sağlamak, irsal etmek.

gönder- → Ö, datN

bir merd igid elçiluka göndermese (6b.7)

göñül бүк-

I. göñül бүк- ₁ d1= Burun kıvrırmak, küçümsemek, beğenmemek.

göñül бүк- → Ö

Yağlı yüzli yéyende göñül бүker. (10b.12)

göñül қалһ-

I. göñül қалһ- ₁ d1= Coşku sebebiyle kalp hızlı hızlı çarpmak veya çalışmak.

göñül қалһ- → Ö

Naḳḳāreler döğülende yürek köper, gönül ḳalḫar. (3b.8)

gör-

I. gör- $_{2+(1)=3}$ d1= Göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak, seçmek.

gör- → Ö, nomN/ akkN, (lokN)

Ġazan ejdehā görübdür, ḳorḳusındañ hîç bahāne tapmayub gözlerini çıkarubdur. (29a.6-7)

Ejdehānı yatubanı uymış gördi. (28a.1-2)

Ejdehānı görende Ġazanıñ içindeki tom yüregi doldı daşdı. (27a.13-14)

Ol günleri görmemişem men, görmüş kimi söylerem. (21b.13)

Ḳara dağın dāmānında yēddi yerde meş'al kimi yanar gördi. (27a.2-3)

görin-

I. görün- $_1$ d1= Görülür duruma gelmek, görülür olmak, gözükmek.

görin- → Ö

Yalçın yalçın görünür ırak yerdeñ baḫanda dağ hündüri. (14b.13-15a.1)

görün-

I. görün- $_{1+(1)=2}$ d1= Görülür duruma gelmek, görülür olmak, gözükmek.

görün- → Ö, (datN)

günlük yerde görünende al ordulı (11b.7)

göster-

I. göster- $_1$ d1= Yaşatmak, bir durumla karşı karşıya bırakmak.

göster- → Ö

Yamaḳlı don gēyende Ḥaḳ Ta'alā göstermesün, çigin çöker. (10b.13)

götür-

I. götür- $_2$ d1= Bir kimseyi bir yere kadar yanında yürütmek.

götür- → Ö, nomN/ akkN

Üç yüz igid götürdi. (26b.8)

On min yağı geldüğünü eşidende kol götürüb ak otak içinde oyuna girdüm. (24b.12-13)

İç Oğuzı Daş Oğuzı götürüb karşıladı. (30b.13-14)

II. götür- ₁₊₍₁₎₌₂ d2= Taşımak, ulaştırmak veya koymak.

götür- → Ö, [akkN], (ablN)

alın başı üstünden götürüben aşrı salsa (4b.7-8)

götürt-

I. götür- ₁ d1= Götürülmesini sağlamak.

götürt- → Ö

Bahrî kuşlar götürtdi, ala parsar öñürtdi. (26b.7)

göz gezdür-

I. göz gezdür- ₂ d1= Bir yeri, bir şeyi çabucak incelemek.

göz gezdür- → Ö, datN

Alçaq ava yerlere göz gezdürdi. (27a.2)

Arı cihân yüzine göz gezdürür. (9b.9)

gözet-

I. gözet- ₁ d1= Korumak, bakmak, özen göstermek, himaye etmek.

gözet- → Ö

Göz çerelür, dağ gözedür. (11a.11)

gözin aydın kıldur-

I. gözin aydın kıldur- ₁ d1= Gözü aydın olmak.

gözin aydın kıldur- → Ö

Konakına gel düş deyeñ gözin aydın kıldurur. (24a.4-5)

gözle-

I. gözle-₂ d1= Dikkatle bakmak, gözlemlemek, tarassut etmek.

gözle- → Ö, akkN

Ak Mankanı gözledi, ava gètdi. (26b.8)

Atıyla donıylan ejdehānuñ donına girübeni Pādişāh Bayındırı gözledi yola düşdi. (30a.5-6)

güci yèt-

I. güci yèt-₂ d1= Üstesinden gelebilir olmak.

güci yèt- → Ö, datN

Gazana güci yètmese çölmek ala. (21b.1-2)

gül-

I. gül-₁ d1= Mutlu, sevinçli zaman geçirmek, eğlenmek, hoşça vakit geçirmek.

gül- → Ö

Güle güle yèyüb dağılur. (17b.1-2)

gümürden-

I. gümürden-₁₊₍₁₎₌₂ d1= “Gümbür” diye ses çıkarılmak.

gümürden- → Ö, (lokN)

Ala bulut ötende gümür gümür gümürdenür. (8a.1)

al kayada gümür gümür gümürdense (4b.3)

gün doğ-

I. gün doğ-₁ d1= Sabah olmak.

gün doğ- → Ö

Yalabıyub gün doğarsa cihān şu 'leler. (3a.6)

güni doğ-

I. günü doğ-₁₊₍₁₎₌₂ d1= (Birinin) isteklerini gerçekleştirmek için iyi bir duruma

erişmek veya eline olağanüstü bir fırsat geçmek.

güni doğ- → Ö, (lokN)

Gölde oturan kuba kazun güni doğar. (7b.4-5)

Ortalukda bed-nefsilen yalançının güni doğa. (20b.7)

gürülde-

I. gürülde-₁ d1= Çok hızlı ve gürültülü ses çıkarmak.

gürülde- → Ö

Ol bulutun gürüldeyüb şakıldayub esibeni geldiği neye yarar? (5b.4-5)

güven-

I. güven-₂₊₍₁₎₌₃ d1= İtimat etmek.

güven- → Ö, datN, (lokN)

Allāhına güvenen yumruk ura kara dağlar yıhar. (17b.5)

Qavmini koyubanı yad ucına güvenenler yağlı yüzli aşun bişse ol yadlar kavim olur. (17a.13-17b.1)

Güvenürseñ yerde gökde bir Allāha güven. (17b.3-4)

güveñ-

I. güveñ-₂₊₍₁₎₌₃ d1= İtimat etmek.

güveñ- → Ö, datN, (lokN)

Güvenürseñ yerde gökde bir Allāha güven. (17b.3-4)

Ḥ, Ḥ, H

ḥalḳ̌ èt-

I. ḥalḳ̌ èt-₂ d1= Yaratmak, var etmek, yoktan var etmek, meydana çıkarmak.

ḥalḳ̌ èt- → Ö, akkN

Muḥtācdañ ileri muḥtāc 'ün-ileyhi ḥalḳ̌ édübdür. (2b.7)

hamlelen-

I. hamlelen- 2 d1= Hamle etmek veya yapmak, önemli bir işe girişmek, bir işte başarı sağlamak için çaba harcamak.

hamlelen- → Ö, datN

üstün ala bedirli ay gelende sıçramağa hamlelense (4b.2)

harāb èyle-

I. harāb èyle- 2 d1= Harap duruma getirme.

harāb èyle- → Ö, akkN

Ābādānca bay evleri harāb èyler bühtān sözi. (15a.12-13)

havla-

I. havla- 2 d1= *mec.* Tehlikeye karşı denetimi altında bulundurmak, savunmak, müdafaa etmek.

havla- → Ö, datN

Bir merd igid yoldaşınun üstine havlar döner. (15a.6-7)

hayhır-

I. hayhır- 1 d1= Çağırarak, seslenmek.

hayhır- → Ö

hayhıranda bığlarınun dibinden bugda denli kan daşlanan (13b.6-7)

hayhırt-

I. hayhırt- 2 d1= Haykırmaya yol açmak.

hayhırt- → Ö, akkN

boynı yokun Türk oğlını dün hayhırtsa, kara dere kıytusına dolandursa (4b.14-5a.1)

hayır èyle-

I. hayır èyle- 2 d1= Hayır işlemek, iyi bir davranışta bulunmak.

hayır èyle- → Ö, datN

gelen gèdene hayır èyleye (24a.2-3)

ḥayır gör-

I. ḥayır gör-₁ d1= Bir şey kendisine yararlı olmak.

ḥayır gör- → Ö

Beze miskīn ḥayır görmez kürileṇ nākes baylar. (22a.13)

hīçe say-

I. hīçe say-₁ d1= Önemsememek, önem vermemek.

hīçe say- → Ö

Otuz min yağı geldi dēyende hīçe saydum. (24b.14-25a.1)

högür-

I. högür-₁₊₍₁₎₌₂ d1= (Aslan) bağırmak, kükremek.

högür- → Ö, (lokN)

Bāzūları üstinde üç högürür. (8a.10)

ḥürmet ét-

I. ḥürmet ét-₂ d1= Saymak, saygı göstermek.

ḥürmet ét- → Ö, datN

degdügi igidlere ḥürmet édeṇ (12a.1)

I**ılğa-**

I. ılğa-₁ d1= Atı dörtnala sürmek.

ılğa- → Ö

İlgadı Ğazanuṇ ardınca. (27a.7-8)

ıpran-

I. ıpran-₁ d1= *mec.* Zamanla veya çok kullanılma sonucu aşınmak, eskimek.

ıpran- → Ö

Vara gele, ıpranmadı Ka 'be yolu. (15a.10)

ırğan-

I. ırğan- ₁₊₍₁₎₌₂ d1= Sallanmak, kıpırdanmak.

ırğan- → Ö, (lokN)

Al 'alemler açılursa gökte ırğanur. (3b.7)

İ

iç-

I. iç- ₂ d1= Bir sıvıyı ağza alıp yutmak.

iç- → Ö, nomN

Adam içmez bulanık sası su damarından çekilse yæg. (22a.12-13)

Ğazan ne içerseñ? On min yağı üstüne geldi. (24b.11)

II. iç- ₁₊₍₁₎₌₂ d2= İçki kullanmak.

iç- → Ö, (nomN/ ensN)

Sömürüb sömürüb al şarāblar içmege mizāc gerek. (16b.7-8)

o çaķırdañ bēgzādeler içüb içüb yetürmese (6a.5)

Aķalarumla içir-idüm. (19b.8-9)

Ğazan dēr: Aķalarumılañ ala qarlı gök sünbülli dağlara ava gétmiş-idüm, içir-idüm.

(24b.9-10)

ihsān kıl-

I. ihsān kıl- ₂ d1= Bağışta bulunmak, bağışlamak.

ihsān kıl- → Ö, datN

geleñ gēdene hayır ēyleye, ihsān kıla. (24a.2-3)

iki say-

I. iki say- $2+(1)=3$ d1= İkilemek, tekrarlamak, yinelemek.

iki say- → Ö, datN, (lokN)

Ol yağının içinde elleşmege dögüşmege iki saymaz. (16b.4-5)

il-

I. il- $2+(1)=3$ d1= Değmek, dokunmak.

il- → Ö, akkN, (ablN)

ğanîmi ilüb büküb at bēlinden yēr yüzine düşürmese (6b.14-7a.1)

Ala baydaqlı sur cıdalar sevinür ğanîmi at bēlinden ilib büküb yēr yüzine hūb endürse. (19a.9-10-11)

imre-

I. imre- 1 d1= Gıpta etmek.

imre- → Ö

Ağayllar meleşürse göñül imrer. (3a.13-3b.1)

imren-

I. imren- 2 d1= Kalkmak, hareket etmek.

imren- → Ö, ablN

İğirmi min yağt geldi dēyende yērümdeñ imrenmedüm. (24b.13-14)

iste-

I. iste- $2+(1)=3$ d1= İstek duymak, arzulamak.

iste- → Ö, nomN/akkN, (lokN)

Göñül ister kalha dura çöl yerlerde çāh kazdura, bostān eke. (23b.12-13)

Çok kimseler seni gökde ister. (28a.10-11)

iş bitir-

I. iş bitir- $1+(1)=2$ d1= Bir işi iyi bir sonuca ulaştırmak.

iş bitir- → Ö, (lokN)

Sakınıb sakınıb söz söyleşen, ulu bégler yamacında iş bitirür. (10b.14-11a.1)

iş düş-

I. iş düş-₁ d1= Birinin iş yapması gerekmek.

iş düş- → Ö

Yaramazca iş düşende ne yedüm dër. (17b.2)

İş düşende nāmerde kâdir Allāh yaḥa dutub yalvartmasuḡ! (22b.9-10)

işle-

I. işle-₂ d1= İçine girmek, etkilemek, nüfuz etmek.

işle- → Ö, datN

yèddi kaduḡ yèr altına işlemese (5b.6-7)

izini ele al-

I. izini ele al-₁ d1= İz sürmek, izlemek, arkasından gitmek, takip etmek.

izini ele al- → Ö

Aḳca koyın izini ele alur. (10b.3)

Ḳ, K

ḳabar-

I. ḳabar-₁ d1= (Sayılabilen nesneler için) sayısı artmak, çoğalmak, beklenenden fazla olmak, niceliği artmak.

ḳabar- → Ö

Ala ḳaplan yavuzı sadāḳ bēli ḳabarmadın altmıṣ arşun sarı ḳaya yalçınında yèr yèrlenür. (10a.5-6)

II. ḳabar-₁ d2= Şişmek, genişlemek.

ḳabar- → Ö

acıḳlı aṣlan yavuzı ḳarıları ḳabarmadın aran sazuḡ (10a.10-11)

ķabart-

I. ķabart- 2 d1= Kabarmasını sağlamak, kabarmasına yol aēmak.

ķabart- → Ö, akkN

ķatı çekme ol igidiñ dabanını ķabartmaz mı? (14a.12-13)

ķabül düş-

I. ķabül düş- 2+(1)=3 d1= Kabul edilmek, onaylamak.

ķabül düş- → Ö, akkN, (lokN)

Varaņ ģaci sevinür ģaķ ķapusunda ģaccı ķabül düşse. (18b.11-12)

ķaç-

I. ķaç- 1+(1)=2 d1= Kendini göstermemek, rastlaşmamaya çalışmak.

ķaç- → Ö, (lokN)

Bir nāmerd igid ēyle demde yad yağılar içinde ķara ķılıc altında yoldaşını salur ķaçar. (15a.4-6)

II. ķaç- 1+(1)=2 d2= Hızla koşup bir yere saklanmak.

ķaç- → Ö, (datN)

Soldaki bēęler sola ķaçdı. (19b.10)

ķada savdur-

I. ķada savdur- 1+(1)=2 d1= Kazayı, belayı uzaklaştırmak.

ķada savdur- → Ö, (ablN)

Öķbesine şabır ķılañ başdañ ķada savdurur. (24a.3-4)

ķadan-

I. ķadan- 2 d1= Dayanmak, direnmek.

ķadan- → Ö, datN

Bir merd igid yoldaşının üstine havlar döner, ķayım oķa ķadanur. (15a.6-7)

şuhār oklara er qadansa (9a.6)

qakqıldaş-

I. qakqıldaş-₁ d1= (Tavuk ve kuşlar için) hepsi birden gıdaklamak.

qakqıldaş- → Ö

qakqıldaşsa kuqkuldaşsa yañıl ördek (7b.5-6)

qal-

I. qal-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Olduğu yeri ve durumu korumak, sürdürmek.

qal- → Ö, (lokN)

Dağ otları tükene tiken qala. (20b.2)

Dar yêrde derin suda qalanda “Hızır Nebî, Hızır İlyās meded meded!” dëyübeni çağırılmaz mı? (14b.8-9)

Ġazan yalkūz avda qalubdur. (27a.7)

qaldur-

I. qaldur-₂ d1= Yükseltmek.

qaldur- → Ö, nomN

Havāleler qaldurur, ḥandaqların doldurur. (14a.3)

qalh-

I. qalh-₁ d1= Gitmek üzere yerinden ayrılmak.

qalh- → Ö

Gönjül ister qalḥa dura çöl yêrlerde çāḥ qazdura, bostān eke. (23b.12-13)

II. qalh-₁ d2= Oturma durumundan dik duruma gelmek, doğrulmak.

qalh- → Ö

bozca yovşan dibindeñ sıçrasa qalḥsa dovşan (8b.7)

III. qalh-₁₊₍₁₎₌₂ d3= Yukarı doğru yükselmek.

kalh- → Ö, (ablN)

Yanı berkce sarp uçurum kara dağlar yerden kalhar. (3a.8-9)

IV. kalh-₁ d4= Uçmak, havalanmak.

kalh- → Ö

kalhub uçañ kuş aşlını tohunub alsa (4a.8-9)

Karankusı gece olanda kalhar kopar göñülcügi. (8a.11-12)

kāmil ét-

I. kāmil ét-₂ d1= Yetkinleştirmek, olgunlaştırmak.

kāmil ét- → Ö, nomN

Körpe kuzı besleyüben kāmil étmak. (16a.5)

kāmil èyle-

I. kāmil èyle-₂ d1= Yetkinleştirmek, olgunlaştırmak.

kāmil èyle- → Ö, nomN

Körpe kuzı yetürür, kāmil èyler. (3b.1)

kan kusdur-

I. kan kusdur-₂ d1= (Birine) çok eziyet çektmek.

kan kusdur- → Ö, datN

böyüldükca düşmanuñ ödin yarañ karıduğca ğanīme kan kusdurañ (2a.14-2b.1)

kan tere batur-

I. kan tere batur-₁ d1= Kan ter içinde kalmak.

kan tere batur- → Ö

acı köpük kan terlere baturmasa (7a.12-13)

kan utdur-

I. kan utdur-₂ d1= Fazla eza ve cefa etmek.

қан utdur- → Ö, datN

degmeyej kavatlara qan utdurub cezā vērej (12a.1-2)

қаp-

I. қаp- ₂₊₍₁₎₌₃ d1= Birdenbire yakalayarak, çekerek almak.

қаp- → Ö, nomN, (ablN)

Ṭabl-ı bāzī çalınanda yasdı kollar kıyısından şona қаpar. (9b.14-10a.1)

Sar[ı] qamışuñ ortasından yasdı koluñ kıyısından oğurlanub şona қаpmak. (15b.10-11)

II. қаp- ₂₊₍₁₎₌₃ d2= *mec.* Edinmek, sahip olmak.

қаp- → Ö, nomN, (ablN)

Pādişāh kızı boyı uzun Burla Ḥatunı cüldü қаpañ Ğazan-ıdum. (20a.12-13)

al ayğırı Pādişāh Bayındırdan cüldü қаpañ (25b.6)

III. қаp- ₃ d3= Bir şeyin bir yerden çıkmasını sağlamak.

қаp- → Ö, nomN, ablN

Sadaqından şuhār қаpdı. (28a.4)

IV. қаp- ₂ d4= Bir kimseyi veya bir şeyi ele geçirmek.

қаp- → Ö, akkN

qartal ögec semizini қаpsa dutsa (4b.12-13)

kār èt-

I. kār èt- ₃ d1= Etki yapmak.

kār èt- → Ö, nomN, datN

Bıçaq oña kār ètmedi. (1b.2)

қарal-

I. қарal- ₁₊₍₁₎₌₂ d1= Kararmak.

қарal- → Ö, (lokN)

Eller yurtdan köçende partalcuķı kara yurduñ bucaķında qaralmaz mı? (14b.3-4)

ķarı-

I. ķarı-₁ d1= Yaşlanmak, kocamak, ihtiyarlamak.

ķarı- → Ö

ķariduğca ģanīme ķan ķusdurañ (2b.1)

ķarış-

I. ķarış-₁₊₍₁₎₌₂ d1= İki veya ikiden çok şey bir araya gelip birbirinin içine girmek.

ķarış- → Ö, (datN)

iki ķoşun birbirine ķarışanda (7a.8-9)

II. ķarış-₁ d2= Çevreyi kaplamak, çökmek.

ķarış- → Ö

Ķaranķuluk ķarışdı. (26b.12)

ķarma dut-

I. ķarma dut-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Karmalamak, yakalamak, tutmak, kavramak.

ķarma dut- → Ö, datN, (lokN)

Ala Geziñ ağızında Şarabķana düzinde yüz min kāfire ķarşı geldüm, ķarma dutdum. (26a.5-6)

ķarp-

I. ķarp-₂ d1= Bir kimseyi veya bir şeyi ele geçirmek.

ķarp- → Ö, akkN

Ķartal ögec semizini ķarpub dutar. (8a.14-8b.1)

ķaşd ěyle-

I. ķaşd ěyle-₂ d1= Amaçlamak, amaç olarak almak.

ķaşd ěyle- → Ö, datN

Ejdehâyılan döğüşmağa kaçd eyledi. (27b.1-2)

Gözlerini oymağa kaçd eyledi. (29a.4-5)

karşı gel-

I. karşı gel- $2+(1)=3$ d1= Başkaldırmak.

karşı gel- → Ö, datN, (lokN)

Ala Gezün ağzında Şarabhana düzinde yüz min kâfire karşı geldüm, karma dutdum. (26a.5-6)

II. karşı gel- $2+(1)=3$ d2= Karşı karşıya gelmek, birden karşılaşmak.

karşı gel- → Ö, datN, (lokN)

aşan yerde iki koşun birbirine karşı gelse, iki cānibden naqqāreler döğülse, kernāylar bozlansa, kaynaşsa kaynaşsa kara yerün üzerinde savaş düşse (9a.3-4-5)

karşıla-

I. karşıla- 2 d1= Dışarıdan gelen bir kimseye karşılayıcı olarak çıkmak, istikbal etmek.

karşıla- → Ö, akkN

İç Oğuzı Daş Oğuzı götürüb karşıladı. (30b.13-14)

karşılaş-

I. karşılaş- 1 d1= Karşı karşıya gelmek, rastlaşmak.

karşılaş- → Ö

Sarı yaylı avçı görende ganīm olub karşılaşur. (8a.2-3)

katlan-

I. katlan- 2 d1= *mec.* Hoş olmayan bir duruma, güç şartlara dayanmak, tahammül etmek.

katlan- → Ö, datN

Merd igidiün zarbına katlanur mı? Katlanmak yok. (5a.7-8)

ķavur-

I. ķavur- $_{2+(1)=3}$ d1= Bir Şeyi bir kabın iķinde kendisinden başka bir malzeme koymadan pişirmek.

ķavur- → Ő, akkN, (lokN)

ac aŐlanuŐ bağır Őpketin ķara sac iķinde ķavurub yēyē (25a.11-12)

ķavza-

I. ķavza- $_2$ d1= Bir Şeyi hızla kaldırıp atmak, fırlatmak, yuvarlamak.

ķavza- → Ő, akkN

Yēddi gūndenē ŐonĖra ķabaķumu ķavzadum. (26a.7-8)

ķayım dur-

I. ķayım dur- $_2$ d1= SaĖlam durmak, rüşvet, yıldırma gibi durumlara karŐı gūçlü durabilmek.

ķayım dur- → Ő, datN

on altı Cağı Bēgi ķarbına ķayım duranē (13a.11)

ķayıt-

I. ķayıt- $_1$ d1= Bir Őeyi yapmaktan vazgeçmek, bir karardan dōnmek, nūķūl etmek, rūcu etmek.

ķayıt- → Ő

Yūz min yaĖı geldi dēyende yūz ķevūrūb ķayıtmadum. (25a.6-7)

Ejdehāyılan dōĖūŐmaķa ķaŐd ēyledi. Ėayıtđı, geri baĖđı. (27b.1-2)

II. ķayıt- $_{1+(1)=2}$ d2= Kendini göstermemek, rastlaşmamaya ķalıŐmak.

ķayıt- → Ő, (ablN)

tepdūĖinde Ėanīmindenē ķayıtmayanē (12b.3-4)

Avı ūste ol avķıdanē ķayıdur mı? Ėayıdmaķ yok. (4b.4-5)

ķayna-

I. ķayna- ₁ d1= çalkantı durumunda olmak, dalgalanmak.

ķayna- →  

ķaynar deniz ķursaķlı (12a.3-4)

ķaynař-

I. ķaynař- ₁ d1= çok kalabalık ve hareketli olmak, hareket etmek.

ķaynař- →  

ķaynařsa ķaynařsa ķara y r  n   üzerinde savaş düşse (9a.3-4-5)

ķazanıl-

I. ķazanıl- ₁ d1= Kazanma işi yapılmak.

ķazanıl- →  

V rmez-iken y mez-iken t z t ken  r k rl ķılan ķazanılmıř k r  n   m lı. (15a.11-12)

G    l ister ķalķa dura çöl y rlerde  h ķazdura, bost n eke. (23b.12-13)

ķazdur-

I. ķazdur- ₂₊₍₁₎₌₃ d1= Kazma işini yaptırmak.

ķazdur- →  , nomN, (lokN)

G    l ister ķalķa dura çöl y rlerde  h ķazdura, bost n eke. (23b.12-13)

ķert-

I. ķert- ₂ d1= Sertçe sürtünmek.

ķert- →  , akkN

y r arķasın ķert b aķar dařķun çaylar eglim y re y tişende egilmese (6a.7-8)

ķes-

I. ķes- ₂₊₍₁₎₌₃ d1= Keskin bir aletle parçalamak suretiyle cinayet işlemek.

ķes- →  , nomN/akkN, (lokN)

y rler aa , başlar kese , Halebi ala , şamı ala  (2a.6)

At yetürse, düşmanı polad keser. (3b.2-3)

Ƙıl BaraƘuñ başın keseñ (25b.4)

Bayındır Pādişāhdan Bicen Pādişāha elçi geden Alay Hanıla Bulay Hanuñ Belhile Buħarada başın keseñ (13b.9-10-11)

II. kes- $_{2+(1)=3}$ d2= Kati neticeye bağlamak.

kes- → Ö, nomN, (lokN)

Ƙaybatanlar sevinür ƘaranƘulu gecede menzil kesse. (19a.6)

kevcüt-

I. kevcüt- $_2$ d1= *mec.* Gevşetmek.

kevcüt- → Ö, akkN

igidinüñ göñlin alub kevcüdende (24b.1-2)

kevür-

I. kevür- $_2$ d1= *mec.* Gevşetmek.

kevür- → Ö, akkN

Ƙatı yayı İç Oğuzuñ Dış Oğuzuñ aƘaları teprede bilmezdi kevürü[b]en. (20a.7-8)

ƘıçƘır-

I. ƘıçƘır- $_1$ d1= Kışnemek, (at) bağırır gibi yüksek ses çıkarmak.

ƘıçƘır- → Ö

Yanaşanda ƘıçƘıranda ögce gelür. (11a.10)

Ƙıja daş-

I. Ƙıja daş- $_{1+(1)=2}$ d1= Fışkırarak akarsunun yatağından çıkarak çevresini kaplamak.

Ƙıja daş- → Ö, (İ+ karşı)

Ayındurı daşƘun sular erdemidür yaza karşı Ƙıja daşmaƘ. (15b.7-8)

Ƙıjıl-da-

I. kıjıl-da- $1+(1)=2$ d1= Fışırdamak, fışır fışır ses çıkarmak, fışırta veya fışılta sesi çıkarmak.

kıjıl-da- → Ö, (ablN)

ğara bulut altındañ kıjıl-dayub ense (7b.8)

kıjıldasa kıjıldasa yel oynasa sürse bulut (7b.3)

kıjla-

I. kıjla- $2+(1)=3$ d1= Keskin, sert sesler çıkararak saldırmak.

kıjla- → Ö, datN, (ablN)

Arı cihān yüzine göz gezdürür, bağı bağar, uca gök yüzinden yel yüzine kıjlayub gelir. (9b.9-10)

kıl-

I. kıl- 2 d1= Etmek, yapmak.

kıl- → Ö, akkN/ nomN

Anı kılañ 'Alīye hoşdur, Muhammede ulaştırur. (24a.6)

Naqqāra verüb özüm teki beg kıldum. (26a.13-14)

Evvelinden Hakk Ta 'ālā bir igide verse devlet, kılsa naZar, sak olduğca ulu devlet ol igidün başındañ eksilür mi? (5a.4-5-6)

kılıc çal-

I. kılıc çal- $1+(2)=3$ d1= Kılıçla savaşmak, kılıç ile öldürmek.

kılıc çal- → Ö, (datN, İ+ içün)

kılıc çalan, yerler açan (2a.5-6)

'Alī mindi Düldüli, kırşandı Zülfikārı, küffāra kılıc çaldı hem dīn-içün. (1a.7-8)

Yeddi gün yeddi gece ol kâfire kılıc çaldum. (26a.6-7)

kılıc çalın-

I. kılıc çalın- 1 d1= Kılıçla savaşmak, kılıç ile öldürmek.

kılıc çalın- → Ö

kara polad sav kılıclar çalınanda kan şorlasa (9a.7-8)

kılıcla-

I. kılıcla- ₂₊₍₁₎₌₃ d1= Çok sayıda insanı veya bir şeyi kılıçtan geçirmek.

kılıcla- → Ö, akkN, (ablN)

Yeddi başı bir boğundan kılıcladı yere saldı. (29a.11-12)

kımzan-

I. kımzan- ₁ d1= Yerinde hafifçe hareketlenmek, kımıldanmak.

kımzan- → Ö

Kırh min geldi dèyende kara gözümün ucından kıya bahdum, kımzanmadum. (25a.1-2)

kırıl-

I. kırıl- ₁ d1= Savaş, bulaşıcı hastalık sebebiyle çok sayıda insan ölmek.

kırıl- → Ö

Yüz min kâfirün kırılduğunu andan bildüm. (26a.9)

kırkıl sep-

I. kırkıl sep- ₁ d1= Kırıl olmak, saç ve sakala ak düşmek.

kırkıl sep- → Ö

Kırh yaşına yetişmedin kırkıl sepe. (21b.9-10)

kırp-

I. kırp- ₁ d1= Hareket etmek.

kırp- → Ö

Kırpub yügürür alvar tâzî it oğlunu merescügi çekilende. (8b.8-9)

kıy-

I. kıy- ₂ d1= *mec.* Acımadan vermek, esirgememek, feda etmek.

kıy- → Ö, datN

Ekmegine kıyañ İbrāhām 'ül-Ḥalīl kimi saḥī gerek. (1b.11-12)

er ere kıymasa, igid igidi öldürmese (16b.1)

kıya baḥ-

I. kıya baḥ- ₂₊₍₁₎₌₃ d1= Göz (veya gözünün) ucuyla bakmak, fark ettirmeden gözlemek, belli etmemeye çalışarak başını çevirmeden yandan bakmak.

kıya baḥ- → Ö, datN, (ablN)

ḡanīmine kıya baḥanda yürek yarañ (25a.11)

Kırḥ min geldi dēyende kara gözümün ucındañ kıya baḥdum, kımzanmadum. (25a.1-2)

kol bud ol-

I. kol bud ol- ₁ d1= Bir işi yapamayacak durumda çaresiz kalmak, gücü tükenmek, bitmek, çökmek.

kol bud ol- → Ö

koş alınlı igidler kol bud olsa yere düşse (9a.8-9)

kon-

I. kon- ₂ d1= Kuş, kelebek, uçak, toz vb. bir yere inmek.

kon- → Ö, datN

Yapraḳcuḳı yaş aḳacuñ burcına doḡan konar. (3a.7-8)

gök tepenün beresine basub konsa (7b.10)

Biricüğün alubanı gök tepenün üstine basar konar. (9b.11-12)

konakla-

I. konakla- ₁ d1= Yolculuk sırasında bir yerde durup geçici bir süre kalmak.

konakla- → Ö

Yēddi gün yēddi ḡeçe pādīṣāhı konakladı. (31a.3-4)

kop-

I. $\text{kop-}_{1+(1)=2}$ d1= Meydana çıkmak, zuhur etmek, neşet etmek, çıkmak.

$\text{kop-} \rightarrow \text{Ö}, (\text{lokN})$

Pādişāhlar nazarında kadīmīden Dedem dēr ozan kopar. (3b.13-14)

II. kop-_1 d2= *mec.* Harekete geçmek, fırlamak, kalkmak.

$\text{kop-} \rightarrow \text{Ö}$

Qarankusı gece olanda qalhar kopar göñülcügi. (8a.11-12)

kopub gel-

I. kopub gel-_1 d1= *mec.* Uzak bir yerden ayrılarak gelmek.

$\text{kopub gel-} \rightarrow \text{Ö}$

Dedem dēr ay öte, yıl dolana, zamāneler kopub gele. (20b.1)

qorh-

I. $\text{qorh-}_{1+(1)=2}$ d1= Kaygı duymak, endişe etmek.

$\text{qorh-} \rightarrow \text{Ö}, (\text{ablN})$

Ölüminden qorhmaz merd igidün günü doğar. (9a.9-10)

Ölüminden qorhmaz merd igidün gecigesinde i 'tibārli yoldaş gerek. (16b.6-7)

Qara polad sav kılıcuñ yalmanındañ qorhmazduñ (28b.13-14)

qoy-

I. qoy-_3 d1= Bir şeyi bir yere bırakmak, belli bir yere yerleştirmek.

$\text{qoy-} \rightarrow \text{Ö}, \text{nomN/ akkN}, \text{datN}$

Qara gazanı boşadubanı yere koydum. (20a.4)

Alınımı yere koyub kıldum namāz-ı Muḥammedī. (25a.8)

yétmiş yerde aq endāmı üstine fitile koyañ (13b.13)

II. $\text{qoy-}_{2+(1)=3}$ d2= Göndermek, bir yere doğru yola çıkarmak, yollamak, ulaşmasını, gitmesini sağlamak, irsal etmek.

$\text{qoy-} \rightarrow \text{Ö}, \text{nomN}, (\text{akkN})$

Sen meni eli avsız koyma! (27a.1-2)

III. koy- ₂₊₍₁₎₌₃ d3= Müsaade etmek, izin vermek, serbest bırakmak, salıvermek.

koy- → Ö, akkN/ nomN, (datN)

Bārūsında kemāndārı urar koymaz. (11b.5)

Ġanīminder ol kal'eni bağırdur alur koymaz. (14a.4-5)

*Ejdehā ne kadar cehd eyledi Ġazanı sömürüben utmağa, cıda ileñ kalhan koymadı
kayanuñ daldasındañ çıkmğa. (28b.8-9-10)*

IV. koy- ₂ d4= Bırakmak.

koy- → Ö, akkN

*Ġavmini koyubanı yad ucına güvenenler yağlı yüzli aşuñ bişse ol yadlar kavim olur.
(17a.13-17b.1)*

koyul-

I. koyul- ₂ d1= Koyma işine konu olmak.

koyul- → Ö, datN

*Ġara polad kılıcuñ ağzına koyulmasa, yëddilerdeñ ayrıldıķı uc ıldırım neye yarar, neye
yarar? (5b. 8-9)*

Namāzsızca haķ yërine koyulmaz mı? (14b.7)

köç-

I. köç- ₁₊₍₁₎₌₂ d1= Yerleşmek amacıyla mahalle, köy, şehir veya ülke değiştirmek.

köç- → Ö, (ablN)

Ġınalınuñ gediginder dünle köçeñ (12a.12-13)

Ġızılca Tebrizdeñ tökülüb köçeñ (25b.8)

Ëller yurtdañ köçende partalcuķı kara yurduñ bucaķında qaralmaz mı? (14b.3-4)

köpük saç-

I. köpük saç- ₁ d1= Çok kızmak, birdenbire öfkelenmek, feveran etmek.

köpük saç- → Ö

Köpük saçar, daban kızar, göz çerelür, dağ gözedür. (11a.11)

kuşkuş-

I. kuşkuş-₁ d1= (Tavuk ve kuşlar için) hepsi birden gıdaklamak.

kuşkuş- → Ö

kaşkuşsa kuşkuşsa yağıl ördek (7b.5-6)

kur-

I. kur-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Hazırlamak.

kur- → Ö, nomN, (lokN)

Samur Çayun üstinde içki kuran (12b.6-7)

kurban èyle-

I. kurban èyle-₃ d1= *mec.* Kendi çıkarı için birini veya bir şeyi feda etmek.

kurban èyle- → Ö, datN, [akkN]

Akca tozlı katı yayına kurban èyledi. (29b.12-13)

kurşan-

I. kurşan-₂ d1= Beline kuşak, kılıç, kemer vb. şeyler bağlamak.

kurşan- → Ö, akkN

‘Alī mindi Dūldūli, kurşandı Zūlfikāri, küffāra kılıc çaldı hem dīn-içün. (1a.7-8)

Koç igidler kurşanur polad hāşı. (15a.14)

kurtar-

I. kurtar-₂ d1= Bir canlıyı bir felaketten, tehlikeden veya zor durumdan uzaklaştırmak.

kurtar- → Ö, akkN

Yoldaşını kurtarur. (15a.9)

ķurtul-

I. ķurtul- $1+(1)=2$

d1= İstenmeyen, sıkıntı veren, hoşlanılmayan bir kimseden,
bir yerden, bir durumdan uzaklaşmak.

ķurtul- → Ö, (ablN)

Ķayın atanuĶ minnetindenĶ kayın ana cevrendenĶ ķurtuldum Ŷükür. (21b.4-5)

ķurul-

I. ķurul- $1+(1)=2$

d1= Yapılmak, inşa edilmek.

ķurul- → Ö, (ablN)

Ol kāfirünĶ sarı yayı on altı teke boynuzındanĶ ķurulmıŶ-ıdı. (20a.6-7)

ķuŶla-

I. ķuŶla- $2+(1)=3$

d1= KuŶ avlamak, kuŶ yakalamak.

ķuŶla- → Ö, nomN, (lokN)

Aķ Manķanda av avladı, ķuŶ ķuŶladı. (26b.9-10)

ķuytulan-

I. ķuytulan- 1

d1= Bir yere girip sığınmak.

ķuytulan- → Ö

Ala ķalķan yavuzı ķuytulananaĶ ķuytusında eri saķlar. (9b.6-7)

ķürele-

I. ķürele- $1+(1)=2$

d1= Bir Ŷeyi hızla kaldırıp atmak, fırlatmak, yuvarlamak, itelemek.

ķürele- → Ö, (ablN)

Alın baŶı üstindenĶ ķüreler aŶrı salur. (10a.13-14)

M

ma'āŶ ěyle-

I. ma'āŶ ěyle- $1+(1)=2$

d1= Geçinmek, yaşamak için gerekeni sağlamak.

ma'āŶ ěyle- → Ö, (ensN)

İşşekileŋ ma ‘āş ēyler Ebrül eli. (17b.11-12)

maḥrūm ḳal-

I. maḥrūm ḳal-₁ d1= Yoksun kalmak.

maḥrūm ḳal- → Ö

Allāhına yalvaranlar maḥrūm ḳalmazlar. (28b.3-4)

maşlaḥat gör-

I. maşlaḥat gör-₂ d1= İstişare etmek, danışmak.

maşlaḥat gör- → Ö, İ+ ileŋ

Lele ileŋ maşlaḥat gördi. (27b.3)

mavulcun-

I. mavulcun-₁ d1= “Mav” diye ses çıkarmak.

mavulcun- → Ö

ḳuyrukını görende mavulcunsa (4b.2-3)

meleş-

I. meleş-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Birlikte melemek.

meleş- → Ö, (İ+ karşı)

Ağayillar meleşürse gönül imrer. (3a.13-3b.1)

Ağayillar erdemidür yaza karşı meleşüben dölin tökmaḳ. (16a.4-5)

menzil kes-

I. menzil kes-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Gereken yere ulaşmak, katetmek.

menzil kes- → Ö, (lokN)

Ḳaybatanlar sevinür ḳaranḳulu gēcede menzil kesse (19a.6)

mesken ēyle-

I. mesken ēyle-₂ d1= Mesken tutmak, yerleşmek.

mesken èyle- → Ö, lokN

Sarpça sarpça yèrlerde mesken èyler Kürd èli. (17b.12-13)

mev'ize èyle-

I. mev'ize èyle-₂ d1= Nasihat etmek, öğüt vermek.

mev'ize èyle- → Ö, datN

Ehl-i isti'dādı kemāl tahsīline tergīb édüb mev'ize èyler. (1b.6)

min-

I. min-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Yüksek bir şeyin veya bir hayvanın üstüne çıkıp ayaklarını sallandırarak oturmak.

min- → Ö, akkN, (İ+ içün)

'Alī mindi Döldüli, kırşandı Zülfikārı, küffāra kılıc çaldı hem dīn-içün. (1a.7-8)

habībüm dostum olan ol Burākı minsün mi'rāca gelmağ-içün (1a.2-3)

Sarp yögürür salları atları er kanatı, mine bilmez çapa bilmez bir muḥannes ol atları savaş günü minince minmese yeg. (22a.6-7)

minil-

I. minil-₁ d1= Binme işi yapılmak.

minil- → Ö

Yanın basa minilür savaş günü at güçlüsi. (15a.1-2)

moval[da]t-

I. moval[da]t-₁ d1= Böğürtmek, bağtırmak.

moval[da]t- → Ö

Üç yelekli şuhār okları yavuzı gānīme degicegiz yürek yarar, kan bürküdür, er moval[da]dur. (9b.3-4)

N

na' llat-

I. na' llat- ₂₊₍₂₎₌₄ d1= Hayvanın ayağına nal çaktırmak.

na' llat- → Ö, nomN, (ablN, lokN)

Ƙınalınıuƙ gedigindenƙ dūnle kōçeƙ kızılca kend Tebrizde at na' lladaƙ (12a.12-13)

na' ra çek-

I. na' ra çek- ₁ d1= Yüksek sesle uzun uzun haykırmak.

na' ra çek- → Ö

Ğazan na' ra çekdi. (28a.8)

necāt vēr-

I. necāt vēr- ₁₊₍₁₎₌₂ d1= Azat etmek, kurtarmak.

necāt vēr- → Ö, (datN)

Seƙ maƙa bir necāt vērgil! (28b.2)

nefes çek-

I. nefes çek- ₁ d1= Havayı ciğerlerine çekmek, soluk almak.

nefes çek- → Ö

Nefes çeküb ōon sōmüreƙ Ğazan-ıdum. (19b.5)

nēyle-

I. nēyle- ₁₊₍₁₎₌₂ d1= Ne yapmak?

nēyle- → Ö, (lokN)

Ƙuvvet daƙı nēylesūƙ, bir Allāhuƙ vērgisi igidlerde devlet gerek. (16a.12-13)

Senūƙ kimi nāmerd göz menüm kimi merd igidde nēyler? (29a.3-4)

O

oğurlan-

I. oğurlan- ₁ d1= (Bir işi) başkalarına sezdirmeden yapmak.

oğurlan- → Ö

Sar[ı] kāmıṣuṅ ortasındaṅ yasdı koluṅ kıyısındanaṅ oğurlanub şona kıpmaḵ. (15b.10-11)

oḡran-

I. oḡran-₁ d1= Okramak, (at) mırıltı şeklinde kişnemek.

oḡran- → Ö

bedev atlar mehterinüṅ isin almıṣ daban çalub oḡur oḡur oḡrananda (24a.12-13)

oḡu-

I. oḡu-₂ d1= Bir yazıyı meydana getiren harf ve işaretlere bakıp bunları çözümlemek veya seslendirmek.

oḡu- → Ö, nomN

Allāh ‘ilmi arı Qur’ān açubanı kim oḡumaz? (1b. 8)

Oḡuduḡın doḡrı dutsa, bu dünyāda ‘ālim zekī gerek. (1b.8-9)

oḡu-

I. oḡu-₂ d1= Bir yazıyı meydana getiren harf ve işaretlere bakıp bunları çözümlemek veya seslendirmek.

oḡu- → Ö, nomN/ akkN

Hāḵ kitābını oḡuyanda mollālara osal baḡaṅ (14b.6-7)

olaṅ oḡlan sevinür Qur’ān oḡusa (18b.13-19a.1)

ol-

I. ol-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Bir ad veya sıfatın belirttiği durumu almak.

ol- → Ö, (lokN)

ḡarıncüḡi ac olanda (8a.12)

Ḳara gece olanda balḡur doḡar bedirli ay. (5a.8-9)

Yazı ḡıṣı bilinmez yıllar ola. (20b.8-9)

Ḳuvveti ḡüci bilinmez eller ola. (20b.9)

Selintiler yıḡıla bir yerde oba ola. (20b.4)

II. ol-₂

d2= Bulunmak.

ol- → Ö, lokN

İlerice segirtmege çok igidde yürek olmaz. (11a.4-5)

III. ol-₂

d3= Bir görev, makam, san veya nitelik kazanmak.

ol- → Ö, nomN

Ğazan fıkır èyledi ki yatur yèrde er öldürmek merdlük olmaz. (28a.2-3)

Savaş günü hamı igid er olaydı, yèg olaydı! (11a.3-4)

om[u]r-

I. om[u]r-₂

d1= (Kemik v.b. sert şeyler) kırmak.

om[u]r- → Ö, nomN

Akça tozlı kıatı yaylar yavuzı, çekicek bilek omrar. (9b.3)

omrıl-, omrul-

I. omrıl-, omrul-₂₊₍₁₎₌₃

d1= Çöktürmek.

omrıl-, omrul- → Ö, nomN, (ablN)

ada basa yèriyende heybetindeñ yèr omrulañ (2a.11)

ortalan-

I. ortalan-₁

d1= Orta yaşına varmak, orta yaşlı olmak.

ortalan- → Ö

otuz yaşına yètişmedin ortalana (21b.9)

osal bañ-

I. osal bañ-₂₊₍₁₎₌₃

d1= Küçümsemek, önemsememek, önemsiz görmek.

osal bañ- → Ö, datN, (lokN)

Hağ kitābını okuyanda mollālara osal bañ (14b.6-7)

èşiginde sağınına osal bañ (14b.1)

otla-

I. otla-₁

d1= Hayvan, dolaşarak yerdeki ot, çimen, yaprak vb.ni yemek, yayılmak.

otla- → Ö

seküsinde bedev atlar örük üste otlamasa (5b.12)

otur-

I. otur-₁₊₍₁₎₌₂

d1= Vücudun belden yukarısı dik duracak biçimde ağırlığı kaba etlere vererek bir yere yerleşmek.

otur- → Ö, (lokN)

Dedem dër şonra utanur geri oturur. (11a.1-2)

Gölde oturan kuba kazun günü doğar. (7b.4-5)

oy-

I. oy-₂

d1= Bıçaklayarak yaralamak.

oy- → Ö, akkN

Hancerini çıkardı, gözlerini oymağa kaşd eyledi. (29a.4-5)

oyan-

I. oyan-₁

d1= Uyku durumundan çıkmak.

oyan- → Ö

Ejdehā oyananda kuyruk çaldı, dağ dolandı, ağu saçdı, yer boyadı, nefes çekdi, don sömürdi. (28a.6-7)

oyına gir-

I. oyına gir-₁₊₍₁₎₌₂

d1= Oynamaya başlamak.

oyına gir- → Ö, (lokN)

On min yağı geldiğini eşidende kol götürüb ak otak içinde oyına girdüm. (24b.12-13)

oyna-

I. oyna- ₁ d1= Kımıldamak, hareket etmek.

oyna- → Ö

kıjıldasa kıjıldasa yel oynasa sürse bulut (7b.3)

oynat-

I. oynat- ₂₊₍₁₎₌₃ d1= Kımıldamasına yol açmak.

oynat- → Ö, akkN, (datN)

Ġazan koğur atı oynatdı. (27b.14-28a.1)

Ġazan yalkuz Ak Manęanuę tepesine koğur atı oynatdı. (26b.11-12)

Ö**ödin yar-**

I. ödin yar- ₁ d1= (Birinin) ödünü koparmak veya patlatmak, çok korkutmak.

ödin yar- → Ö

böyüldüķca düşmanuğ ödin yarağ karıduğca ğanıme kan kusdurağ (2a.14-2b.1)

öğren-

I. öğren- ₁ d1= Alışmak.

öğren- → Ö

öğrenmişce öz begine osal bağağ (14b.4-5)

ögün-

I. ögün- ₁₊₍₁₎₌₂ d1= Kendi kendini övmek.

ögün- → Ö, (lokN)

yemek içmek arasında öğünende (7a.7-8)

öl-

I. öl- ₁₊₍₁₎₌₂

d1= Yaşamaz olmak, hayatı sona ermek, can vermek.

öl- → Ö, (datN)

Ġayret üste dalaşmış merd igidler ölince ölmese yëg. (16b.13-14)

Lele dedi: “Akam! Karşı yatan kara dağın hündürisen, ölmegilen!” (27b.7-8-9)

Ölmez dësek Dedem Korkud sözi yalan olur. (17a.1)

Tepikde ölmez yumrukda ölmez merd igid öz akası öginde savaşda ölür. (17a.7-8)

İçkisine bed-mest igid bir gün olur yumrukda ölür. (17a.6)

öldür-

I. öldür- ₂₊₍₁₎₌₃

d1= Bir canlının hayatına son vermek.

öldür- → Ö, akkN/nomN, (ensN, lokN)

er ere kıymasa, igid igidi öldürmese (16b.1)

Pādişāh Bayındır eşitdi Ġazan ejdehā öldürübdür. (30b.12-13)

Danışmasan şuhār okun peykānıylan öldürürem Ġazan seni. (30b.6-7)

Ejdehānı men öldürmedüm, senün durumunıylan himmetün öldürdi. (29b.8-9)

Yatur yërde er öldürmek merdlük olmaz. (28a.2-3)

ölezür-

I. ölezür- ₁

d1= Ölecek hâle gelmek, zayıflamak, gücünü kaybetmek.

ölezür- → Ö

Anda ne var ki bulaşursan, ölezürseng? (29a.2-3)

ölkelen-

I. ölkelen- ₂

d1= Ülke açmak, savaşarak bir ülkeyi ele geçirmek, topraklarına katmak.

ölkelen- → Ö, akkN

Arasılan Kür Suyını tilib geçen, geçdüginde Müskirilen Kubaya talan salan Şirvanılan Şamağını ölkelenen (12a.13-14/12b.1)

öğürt-

I. önjürt-₁ d1= İleri geçmek, takaddüm etmek.

önjürt- → Ö

Bahrî kuşlar götürt-di, ala pars-lar önjürt-di. (26b.7)

ört-

I. ört-₂ d1= Korumak, görünmez duruma getirmek veya gizlemek için üstüne bir şey koymak.

ört- → Ö, akkN

yalañacuñ setriñ örte (24a.2)

öt-

I. öt-₁ d1= Geçmek, aşmak.

öt- → Ö

Dedem dër ay öte, yıl dolana, zamāneler kıpüb gele. (20b.1)

Ala bulut ötende gümür gümür gümürdenür. (8a.1)

Yoksa yan vërüb savuşubañ ötelim mi? (27b.5)

bağır delüb gëçüb ötse (19a.9)

P

parıldat-

I. parıldat-₂ d1= Parıldamasını sağlamak.

parıldat- → Ö, nomN

Ala cıda parıldadur Çerkes eli. (18a.6-7)

pas eglen-

I. pas eglen-₁₊₍₁₎₌₂ d1= *mec.* Pas tutmak, çalışamaz duruma gelmek.

pas eglen- → Ö, (datN)

Altunılañ gümüş sende pas eglenmez. (22b.11-12)

Altunılañ gümüşde pas eglense aşlında mefrakı var. (23a.5-6)

perçin ét-

I. perçin ét- $2+(1)=3$

d1= Olduğu yere mıhlamak, durdurmak, kıpırdatmamak.

perçin ét- → Ö, datN, (ensN)

Ak dabanumıla kara yere perçin êtdüm. (20a.12)

peydā ol-

I. peydā ol- $2+(1)=3$

d1= Çıkmak, ortaya çıkmak, oluşmak.

peydā ol- → Ö, nomN, (lokN)

Anılañ ejdehānuñ arasında bir otağ kimi kaya peydā oldı. (28b.4-5)

pişdür-

pişdür- 1

d1= *mec.* Olgunlaştırmak.

pişdür- → Ö

Günde geleng beş vakit namāz hem pişdürür. (24a.5-6)

pozul-

I. pozul- 1

d1= *mec.* İyi ve değerli niteliğini yitirmek.

Pozul- → Ö

Dedem dēr talanıbañ pozulsa yêg. (22b.1)

pörtle-

I. pörtle- 1

d1= Göz, çeşitli sebeplerle açılmak, dışarıya doğru fırlamak.

pörtle- → Ö

On altı batman kâfir gürzi tepemden degdi pörtlemedüñ. (29a.1-2)

R

rāst gel-

I. rāst gel- 2

d1= Düşünmediği, ummadığı hâlde karşılaşmak, rastlamak, tesadüf etmek.

rāst gel- → Ö, datN

Yèddi başı yèr evreni bir ejdehāya rāst geldi. (27a.9-10)

Belki ejdehāya rāst geldi ola. (30a.12-13)

ruḥṣat vèr-

I. ruḥṣat vèr- ₂ d1= İzin vermek, müsaade etmek.

ruḥṣat vèr- → Ö, datN

Pādiṣāhum maṇa ruḥṣat vèrgileṇ gèdim Ġazanuṇ karşıısına. (30b.1-2)

S

ṣabır kıl-

I. ṣabır kıl- ₁₊₍₁₎₌₂ d1= Sabır göstermek, sabırlı davranmak.

ṣabır kıl- → Ö, (datN)

Ökbesine ṣabır kılaṇ başdaṇ kada savdurur. (24a.3-4)

sağın-

I. sağın- ₁ d1= Olabileceği düşünülen kötülüklere karşı önlemler almak.

sağın- → Ö

İyesüni sağındukı yèrlerine yètürür. (11a.12)

saḥla-

I. saḥla- ₂₊₍₁₎₌₃ d1= Korumak, muhafaza etmek.

saḥla- → Ö, akkN, (lokN)

Yalkuzlukda Dedem dèr kâdir Allāh saḥlasuṇ cānuṇuzı! (3a.4-5)

Ḳarılarımı karşı vèrüb kara daşı saḥlayan Ġazan-ıdum. (19b.11-12)

Ala ḳalḫan yavuzı kıytulanaṇ kıytusunda eri saḥlar. (9b.6-7)

II. saḥla- ₂ d2= Elinde bulundurmak, tutmak.

sahla- Ö, lokN

Yoluğ alta sahladukı altı perli gür şeşper neye yarar, neye yarar? (7a.4-5)

ğara başı daldasında sahlamasa (7a.6)

sakın-

I. sakın-₁

d1= Düşünmek, düşünceye dalmak, düşünüp taşınmak.

sakın- → Ö

Sakınıb sakınıb söz söyleşen, ulu bğler yamacında iş bitirür. (10b.14-11a.1)

sal-

I. sal-₂₊₍₁₎₌₃

d1= Göndermek, sevk etmek.

sal- → Ö, akkN, (datN)

Kurçı başı Han Afşarı sakdan saldum. (25b.6-7)

İç Oğuzun bğlerini sakdan saldum. (26a.3-4)

II. sal-₂₊₍₁₎₌₃

d2= Yaymak, sermek.

sal- → Ö, nomN, (datN)

Üstine haşır sala. (21a.14)

III. sal-₂₊₍₂₎₌₄

d3= Düşürmek, atmak.

sal- → Ö, akkN, (datN/ lokN, ensN)

Yeddi başı bir boğundan kılıcladı, yere saldı. (29a.11-12)

heresini bir zarbılan yekke yekke atdan salan (13a.11-12)

IV. sal-₂

d4= Koymak, katmak, eklemek.

sal- → Ö, nomN

Dügiye güci yétmese yarma sala. (21b.2)

V. sal-₂

d5= Saklamak, gizlemek.

sal- → Ö, akkN

Ḳara dere ḳuytusına daldalanur özin salur. (8b.2-3)

VI. sal- $_{2+(1)=3}$ d6= Batıcı veya kesici cisimleri saplamak, kakmak, vurmak.

sal- → Ö, datN, (nomN)

Peyğamberüñ bir dişini şehīd eşidüb öz otuz iki dişine kelbetin saldı. (2a.2-3)

VII. sal- $_{2+(1)=3}$ d7= Atmak, savurmak, uzaklaştırmak.

sal- → Ö, akkN, (ablN)

[Ilhıları] alın başı üstindeñ küreler aşrı salur. (10a.13-14)

VIII. sal- $_{2+(1)=3}$ d8= Bırakmak, terk etmek.

sal- → Ö, akkN, (lokN)

Seni salur gēder. (17b.3)

Bir nāmerd igid ēyle demde yad yağılar içinde ḳara ḳılıc altında yoldaşını salur ḳaçar.
(15a.4-6)

salla ur-

I. salla ur- $_2$ d1= Tokat atmak veya patlatmak, el içi ile vurmak.

salla ur- → Ö, datN

Ilhılara yetişende salla urar. (8a.7-8)

san-

I. san- $_2$ d1= Bir şeyin olma veya olmama ihtimalini kabul etmekle birlikte, olabileceğine daha çok inanmak, zannetmek, zanneylemek.

san- → Ö, nomN

Ġazan sandı öz ordusunuñ cırāğ ışığıdur. (27a.4-5)

Sandı ejdehā Ġazanı utdı. (29b.2-3)

sanc-

I. sanc- 2 d1= Saplamak, batırmak.

sanc- → Ö, akkN

Ġazan ħancerin sancdı, kılıcın sancdı, bıçaķın sancdı. (29a.14-29b.1)

saral-

I. saral- 1 d1= Sararmak, sarı olmak, rengi sarıya dönmek.

saral- → Ö

seĥer érte dan bulutı saralanda (24a.9)

Bürüldüm-ise, saraldum-ısa gök yüzinde bulut oldum. (19b.1-2)

savaş düş-

I. savaş düş- 2 d1= Savaş açmak veya ilan etmek, savaş durumuna geçmek.

savaş düş- → Ö, lokN

ķaynaşsa ķaynaşsa ķara yérün üzerinde savaş düşse (9a.3-4-5)

savaş sal-

I. savaş sal- 2 d1= Savaş açmak veya ilan etmek, savaş durumuna geçmek.

savaş sal- → Ö, datN

Yüz min kāfire ķarşı geldüm, ķarma dutdum, savaş saldum. (26a.5-6)

savuş-

I. savuş- 1 d1= *mec.* Haber vermeden sessizce gidivermek, kaçmak.

savuş- → Ö

Yoksa yan vérüb savuşubaķ ötelim mi? (27b.5)

say-

I. say- 2 d1= *mec.* Kabul etmek.

say- → Ö, akkN

ölümini saymayan Emen kimi ķahırlu olsa (13b.8-9)

saydur-

I. saydur- 2 d1= Sayma işini yaptırmak, sayısını buldurmak, sayı belirterek sonuç almak.

saydur- → Ö, akkN

Bir pūlum, bir ḥabbım yok dēr ikeṇ ulu bēgler aḳır ḥanlar ḥazīnesini sayduraṇ dil. (23b.7-8)

sayra-

I. sayra- 1 d1= Şakımak, ötmek, cıvıdamak.

sayra- → Ö

kākūllice torḳaylar sayrayanda (24a.11-12)

segir-

I. segir- 1+(1)=2 d1= Koşmak, seğırtmek.

segir- → Ö (datN/ nomN)

İki ayaḡa segir dēyende peykli dil. (23b.4-5)

Ġazan atdaṇ düşdi, yētmiş ḳadem segirdi. (30b.14)

segirt-

I. segirt- 1+(1)=2 d1= Koşturmak.

segirt- → Ö, (akkN/ lokN)

ol ḳaḳlarda bedev atları segirdibeṇ dört ayaḡındaṇ na 'l fırlasa (24b.2-3)

Hamı atlar aḳ alaca meydānda segirtseydi! (11a.5-6)

II. segirt- 1+(1)=2 d2= Saldırmak, akın etmek, çapmak, çapul için hücum etmek.

segirt- → Ö, (datN)

Yayaḳ olsa bir igid ḳoḳ segirtse 'aḳıl azar, bilik ḳaşar. (10b. 11-12)

Ayılaṇ ḡün segirdürse dudaş gelmez. (22b.11)

Ğazağıuclar segirdürse meydānında toz eglenür, duman çöker. (3a.11-12)

Yekke gelen ğanīme segirtmege yürek gerek. (16b.3-4)

III. segirt- $2+(1)=3$

d3= Savurmak, şiddetle döndürerek sallamak, kaldırarak vurmak.

segirt- → Ö, nomN, (datN)

Sıyra kılıc segirtti ejdehānuñ üstine. (29a.10-11)

seksen-

I. seksen- 1

d1= Ürpermek, birdenbire ürküp sıçramak.

seksen- → Ö

Seksen min [geldi] dēyende seksenmedüm. (25a.5)

sepil-

I. sepil- 1

d1= Serpme işine konu olmak.

sepil- → Ö

çār havużlar çapılmasa, kııl güller sepilmese (6a.2)

sevin-

I. sevin- $1+(1)=2$

d1= Sevinç duyma.

sevin- → Ö, (lokN)

Ğaybatanlar sevinür karanğıulu ğecede menzil kesse. (19a.6)

Ala baydağılı sur cıdalar sevinür ğanīmi at bēlinden ilib büküb yer yüzine ğüb endürse. (19a.9-11)

Varağ ħācī sevinür ħağ ħapusunda ħaccı ħabül düşse. (18b.11-12)

Dolısında ay sevinür dün balğırsa. (18b.10)

sevken-

I. sevken- $1+(1)=2$

d1= Uzanmak, yatmak, yaslanmak.

sevken- → Ö, (lokN)

Ëv yanında seven kimi sevkenduğı ala baydaqlı sur cıdalar neye yarar, neye yarar? (7a.1-2)

seyre çık-

I. seyre çık- $1+(2)=3$ d1= Bir yerden başka bir yere gitmek için yola çıkmak.

seyre çık- → Ö, (datN, ensN)

Bêglerilen Surhab Dağına seyre çıkdum. (26a.12)

sezirgen-

I. sezirgen- 1 d1= Sezmek, açık bir kanıt olmaksızın, olmuş veya olacak bir şeyi anlamak, kestirmek, hissetmek.

sezirgen- → Ö

Kuyruğunun ucın görende sezirgenür. (8a.3-4)

sıçra-

I. sıçra- $1+(1)=2$ d1= Ayaklarla, birdenbire ve kuvvetle yeri teperek hızla yukarıya veya ileriye atılmak.

sıçra- → Ö, (lokN/ ablN)

Özinden uca ay görende sıçramağa hamlelenür. (8a.1-2)

üstün ala bedirli ay gelende sıçramağa hamlense (4b.2)

Al kayanın yalçınında kaplan sıçrar. (3a.9)

bozca yovşan dibinden sıçrasa kalhsa dovşan (8b.7)

sıçraş-

I. sıçraş- 1 d1= Hep birlikte ayaklarla, birdenbire ve kuvvetle yeri teperek hızla yukarıya veya ileriye atılmak.

sıçraş- → Ö

kır teke sıçraşmasa (6a.1)

sıçrat-

I. sıçrat- $1+(2)=3$ d1= Sıçrama işini yaptırmak.

sıçrat- → Ö, (datN, ablN)

arhu dağdañ arhu dağa sıçratmasa (7a.12)

sın-

I. sın- 1 d1= Kırılmak, şikest olmak, münkesir olmak.

sın- → Ö

Sinecek sınacağı bitmezmiş zālīm göñül. (23b.12)

sınal-

I. sınal- 1 d1= Denenmek, tecrübe edilmek.

sınal- → Ö

sınlmamış yad êlden (21a.8)

sındır-

I. sındır- $1+(1)=2$ d1= Kırmak, parçalamak.

sındır- → Ö, akkN, (ablN)

sümügin sındırmayub yal dibinden sökübeni su yêrine kıan sômürse (4b.8-9)

Et yemeyüb sümüginden sındırmayub yal dibinden sökübeni su yêrine kıan sômürür.
(10a.14-10b.1)

sındur-

I. sındur- $1+(1)=2$ d1= Kırmak, parçalamak.

sındur- → Ö, (ablN)

inçe bêlden dutubanı sındursa (4a.13-4b.1)

sıyarlan-

I. sıyarlan- 2 d1= Bir şeyden güç almak, güvenmek, istinat etmek.

sıyarlan- → Ö, datN

Ḳaba boynı gücine sıyarlanur. (10b.5)

sin-

I. sin-₂

d1= Hiç çıkmayacak veya güç çıkacak biçimde işlemek, nüfuz etmek.

sin- → Ö, datN

Kay busaluk erdemidür tükelin töküb, yere sinüp yér su doymak. (15b.4-5)

sindür-

I. sindür-₂

d1= Yenilen besin maddesini sindirim sisteminde gereken değişikliklere uğratarak kana karışabilir bir duruma getirmek, hazmetmek.

sindür- → Ö, akkN

İçdüğini sindürmege ma'rekeler içinde meclisde merd igidde kursak gerek. (16b.8-9)

sinir çek-

I. sinir çek-₁

d1= Hareket edemez duruma getirmek için vurup ayak sinirlerini kesmek.

sinir çek- → Ö

Sinir çeker, öpke deşer. (8b.3)

sitem çek-

I. sitem çek-₁

d1= Eziyet, cefâ, zulüm çekmek.

sitem çek- → Ö

kayıdışda Bicen Pâdişâhuñ gazabına düşübeni sitem çeken (13b.12-13)

şolud-

I. şolud-₁

d1= Nefes aldirmek, nefes almaya fırsat vermek.

şolud- → Ö

Acıklı aşlan şoludur mı? (4b.9)

sorul-

I. sorul- $1+(1)=2$ d1= Sorma işine konu olmak.

sorul- → Ö, (ablN)

Altı arhadañ sorulursa ağır eller içinde aşıł yêñer. (3b.10-11)

soy çek-

I. soy çek- 1 d1= Soy soylamak, soy düzmek.

soy çek- → Ö

Soy çekübeni söyleşdi Dedem Korkud, kalın Oguzun vaşfını dër olsa tükenür mi? (5b.1-2)

soy yêtür-

I. soy yêtür- 1 d1= Soy soylamak, soy düzmek.

soy yêtür- → Ö

Çaldı kopuz, boy boyladı, soy yêtürdi. (2b.3-4)

Karı Dede uzun yıllar yaşayuban soy yêtürüb say Oguzun vaşfın kılar olsa başa yêtüre bilmez. (14a.5-7)

soy-

I. soy- $2+(1)=3$ d1= Derisini yüzmek, derisini soymak, sıyırmak.

soy- → Ö, akkN, (ensN)

Yêg ustalar getir bu ejdehānūñ derisin soygil! (29b.9-10)

Yêddi başını bir taşarrufılañ soyubanı yêg başı üstine Ğazan gëydi. (30a.4-5)

soydur-

I. soydur- 2 d1= Derisini yüzdürmek, derisini soydurmak.

soydur- → Ö, akkN

Lele yêg ustalar getirüb ejdehānūñ derisin soydurdi. (29b.10-11)

soyla-

I. soyla- 2 d1= Tahkik etmek, araştırmak, aslını aramak.

soyla- → Ö, akkN

Bu soyları kim soyladı? (18b.8)

sög-

I. sög-₂

d1= Onur kırıcı, çoğu basmakalıp kaba sözler söylemek, küfretmek.

sög- → Ö, akkN

tanımayub dayısı Ğazanı keşîş dëyüb ağzın sögeñ (13a.12-13)

sögül-

I. sögül-₁

d1= Sövmeye işine konu olmak.

sögül- → Ö

Özge bēgler kullukına gēdende “tülüngiseñ!” dëyübeni dögülmez mi, sögülmez mi? (14b.5-6)

sök-

I. sök-₂

d1= Bir şeyi bulunduğu yerden kuvvet kullanarak veya gevşeterek çıkarmak, çekip ayırmak.

sök- → Ö, akkN, (lokN)

Ķapısı berk daş ağıluñ kıyın söker. (8a.14)

yarı gece yanı berkce daş ağıluñ kıyın sökse (4b.12)

Yarı gece maħallında yanı berkce daş ağıluñ kıyın söker. (10b.3-4)

II. sök-₂

d2= Bir şeyi bağlı bulunduğu, tutturulmuş olduğu yerden güç kullanarak veya gevşeterek ayırmak; çekip ayırmak.

sök- → Ö, akkN/abIN

boynın budın sökübeni (8a.9)

döşdeñ sökse tom yüregi yēm yēmlense (4a.10)

sümügin sındırmayub yal dibindeñ sökübeni su yērine kan sōmürse (4b.8-9)

ķuba döşdeñ sökübeni tom yüregi yēm yēmlense (7b.11-12)

III. sök- 2 d3= Örölmüş, dikilmiş şeyin, örgüsünü veya dikişini ayırmak.

sök- → Ö, nomN

Üç yelekli şuhâr oklar sevinür düşmanına degecek geyim söküb, bağır delüb geçüb ölse.
(19a.8-9)

sökdür-

I. sökdür- 2 d1= Örölmüş, dikilmiş şeyin, örgüsünü veya dikişini ayırtmak.

Sökdür- → Ö, ablN

çalışanda dalaşanda yèñ yahadañ sökdürmeşe (6b.1-2)

sölet-

I. sölet- 2+(1)=3 d1= Bir şey üzerine konuşturmak.

sölet- → Ö, akkN, (ensN)

Kılıcıyla adını yèg söletmiş. (13a.14)

sömür-

I. sömür- 2 d1= *mec.* Bir şey bırakmamak üzere her şeyi yok etmek, tüketmek.

sömür- → Ö, nomN/ akkN

Ejdehâ oyananda kıyruk çaldı, dağ dolandı, ağı saçdı, yer boyadı, nefes çekdi, don sömürdi. (28a.6-7)

Nefes çeküb şon sömüreñ Ğazan-ıdum. (19b.5)

Ejdehâ ne kadar cehd eyledi Ğazanı sömürüben utmağa, cıda ileñ kalhan koymadı kayanuç daldasındañ çıkmağa. (28b.8-9-10)

II. sömür- 2 d2= (Sıvı içecekler için) hızla çekerek içmek, dudaklarını yapıştırarak emmek, emercesine içmek, somurmak.

sömür- → Ö, nomN

Sömürüb sömürüb al şarāblar içmege mizāc gerek. (16b.7-8)

sümügin sındırmayub yal dibindeñ sökübeni su yérine kan sömürse (4b.8-9)

söyle-

I. söyle- $_{1+(1)=2}$ d1= Düşündüğünü veya bildiğini sözle anlatmak.

söyle- → Ö, (akkN/ İ+ kimi)

Ol günleri görmemişem men, görmiş kimi söylerem. (21b.13)

“Dahay devletli koca!” dèyübeni söyle[y]eler. (21b.11)

Busudaki sır sözleri sarhoş söyler, çağır açar. (3b.6-7)

söylen-

I. söylen- $_{2+(1)=3}$ d1= Söyleme işi yapılmak.

söylen- → Ö, datN, (lokN)

İstanbulda adı söylenür pilāvına Aderbaycan diyārında Erdebil şehri. (18a.12-13)

söyleş-

I. söyleş- $_{1+(2)=3}$ d1= Bir işin nasıl yapılması gerektiği konusunda konuşmak, müzakere etmek.

söyleş- → Ö, (lokN, ensN)

Soy çekübeni söyleşdi Dedem Korkud, kalın Oguzun vaşfını dèr olsa tükenür mi? (5b.1-2)

Münācātda söyleşdi İbrāhīm Halīlū 'l-lāh hocasıylan: ... (1a.12-13)

II. söyleş- $_2$ d2= Düşündüğünü veya bildiğini sözle anlatmak.

söyleş- → Ö, nomN

Sakınub sakınub söz söyleşen, ulu begler yamacında iş bitirür. (10b.14-11a.1)

söze gel-

I. söze gel- $_{1+(1)=2}$ d1= Söze başlamak, konuşmaya başlamak, bir konuya girmek.

söze gel- → Ö, (ablN)

Sakdan şoldan söze geldiler ki: ... (30a.8-9)

Bayındır Pādiṣāh söze geldi dedi: ... (30a.11)

sülen-

I. sülen-₁ d1= Daima yemek peşine düşmek, yemek aramak, yemek olan yere gitmek.

sülen- → Ö

İyler içmez bulanduruk sası suyu sülenmez mi? (14a.10)

sün-

I. sün-₁ d1= Koşmak.

sün- → Ö

Sünübeni segirtmege, dönübeni kayıtmaka merd igidün altında savaş günü bedev gerek. (16a.8)

sür-

I. sür-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Olmaya devam etmek.

sür- → Ö, (ensN)

kıjildasa kıjildasa yel oynasa sürse bulut (7b.3)

kaba boynı güciylen sürüb çekse (4b.13)

II. sür-₂₊₍₁₎₌₃ d2= Bir kimseyi, ceza olarak yaşadığı yerden uzak başka bir yerde oturmaya mecbur tutmak, sürgün cezası vermek, kovmak, uzaklaştırmak, taretmek.

sür- → Ö, nomN, (ablN)

Başı Açıkdan hızan sürdüm. (26a.10-11)

sürç-

I. sürç-₁ d1= Yürürken yanlış adım atıp dengesini yitirmek.

sürç- → Ö

Çapar günde keser günde sürçmese büdremese igid altında bedev yahşı. (22b.3-4)

sürül-

I. sürül- ₁₊₍₁₎₌₂ d1= Bir yere sürülmek, gönderilmek.

sürül- → Ö, (ablN)

‘Āṣī olub bu dergāhdaṇ sürülmez mi? (14b.10-11)

süsül-

I. süsül- ₂ d1= Buynuzla vurulmak, dürtülmek.

süsül- → Ö, nomN/datN

sur cıdalar süsülende cibir geçse (9a.7)

Sur cıdaya süsülür, yara para götürür. (15a.8)

süzül-

I. süzül- ₁ d1= Akmak.

süzül- → Ö

La ‘lī çakır süzülmiş-idi, körpe kızı çevrülmişdi. (19b.8)

Ş

şak-

I. şak- ₂ d1= Güçlü tesir etmek, vurmak.

şak- → Ö, akkN

kazılan ördek kuşuñ şakıb alsa, gök tepenüñ beresine basub kónsa (7b.9-10)

şakıd-

I. şakıd- ₃ d1= Vurdurmak, tutturmak, yakalatmak.

şakıd- → Ö, akkN, datN

Ķanatı ala sakşakana ol özini şakıdur mı? Şakıdmaḳ yok. (4a.10-11)

şakılda-

I. şakılda-₁ d1= Şakırdamak, “şakır” diye ses çıkarmak.

şakılda- → Ö

Ol bulutuñ gürüldeyüb şakıldayub esibeni gelduğı neye yarar? (5b.4-5)

şehîd ol-

I. şehîd ol-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Kutsal bir ülkü veya inanç uğrunda ölmek.

şehîd ol- → Ö, (lokN)

dîn ‘aşkında şehîd olan ğazîler İmām Hasan (2a.1)

şirincin-

I. şirincin-₁ d1= Dadanmak, alışmak.

şirincin- → Ö

Şirincinür māl getirür. (17a.11-12)

şişle-

I. şişle-₃ d1= Birine veya bir şeye şiş saplamak, şiş batırmak.

şişle- → Ö, akkN, datN

Seksen okı sadaķından tükennince ejdehāya boķun boķun şişledi. (29a.7-8)

şorla-

I. şorla-₁ d1= Şorul şorul, şarıl şarıl akmak, çok ve bol akmak.

şorla- → Ö

ķara polad sav kılıclar ķalınanda ķan şorlasa (9a.7-8)

ķayķu polad ķalınanda ķan şorlasa (24b.4)

şu‘lele-

I. şu‘lele-₁ d1= Yanmak, aydınlatmak, ışıklandırmak.

şu‘lele- → Ö

Yalabıyub gün doğarsa cihān şu 'leler. (3a.6)

T

talán sal-

I. talán sal-₂ d1= Talan etmek, yağmalamak.

talán sal- → Ö, datN

halka göller kıyısına talán salsa (7b.9)

Arasılan Kür Suyını tilib geçē, geçdüğinde Müskirileñ Kubaya talán salañ Şirvanılañ Şamañını ökeleneñ (12a.13-14/12b.1)

Min Kışlağa talán salañ (25b.14-26a.1)

talán-

I. talán-₁ d1= Yağmalanmak, yağma edilmek.

talán- → Ö

Dedem dēr talanıbañ pozulsa yēg. (22b.1)

tanı-

I. tanı-₂ d1= Daha önce görülen, bilinen bir kimse veya şeyle karşılaşıldığında bunun kim veya ne olduğunu hatırlama.

tanı- → Ö, akkN

tanımayub dayısı Ġazanı keşīş dēyüb ağızın sögeñ (13a.12-13)

tanu-

I. tanu-₂ d1= Daha önce görülen, bilinen bir kimse veya şeyle karşılaşıldığında bunun kim veya ne olduğunu hatırlamak.

tanu- → Ö, nomN

Eger Ġazan ejdehā olubdur, ne kavim tanur, ne kardaş tanur. (30a.14-30b.1)

ta' rīf ēt-

I. ta'rif èt- $2+(1)=3$ d1= Tanımlamak.

ta'rif èt- → Ö, akkN, (datN)

Alp ozanlar erdemidür merd igidi merd igide ta'rif etmek. (16a.6)

tep-

I. tep- $1+(1)=2$ d1= Depmek, hücum etmek, saldırmak, (atı) ileri sürmek.

tep- → Ö, (akkN)

Demür Kapu Derbendi tepüb alan, tepdüginde ganīminden kayıtmayan (12b.3-4)

Ġavgā günü yoldan çıkar, iyesini cınkır teper, yere urar, salur gèder. (10b.10-11)

tepin-

I. tepin- 1 d1= Şiddetle hareket etmek, saldırmak, çırpınmak, tepinmek.

tepin- → Ö

Tepinüben gelende, merd igidün zarbına katlanur mı? Katlanmak yok. (5a.7-8)

tepret-

I. tepret- $2+(2)=4$ d1= Kımıldatmak, sarsmak, harekete getirmek.

tepret- → Ö, akkN (ablN, datN)

Tepretdukca söze girse çok sözli dil. (23b.2)

Dış Oguzun aķaları teprede bilmezdi. (20a.7-8)

Sak elümdeñ sol elüme piyāleni tepretmedüm. (19b.10-11)

tergīb èt-

I. tergīb èt- 2 d1= Birleştirmek, bir araya getirmek.

tergīb èt- → Ö, datN

Ehl-i isti'dādı kemāl tahsīline tergīb edüb mev'ize eyler. (1b.6)

tik-

I. tik- $2+(1)=3$ d1= Yapı kurmak, inşa etmek.

tik- → Ö, akkN/nomN, (lokN)

Ejdehā derisindeñ düzelmiş sāybānı tikdi. (31a.1-2)

Ėv yanınd[a] ėv tikerse oğul yahşı. (22b.6)

II. tik- $_{2+(1)=3}$

d2= Bir cismi dik olarak durdurmak.

tik- → Ö, akkN, (datN)

Cıdasını yère tikdi. (28b.6)

III. tik- $_{3+(1)=4}$

d3= Birini bir şeyin başına getirmek.

tik- → Ö, nomN, datN, (lokN)

Akça Kāl'e Sürmelüde Lele Kılbaşı daruğa tikdüm. (26a.11)

IV. tik- $_2$

d4= Biçilmiş veya yırtılmış kumaş, deri, yara vb.ni iğneye geçirilmiş iplikle tutturmak.

tik- → Ö, nomN

Erkekleri kürk tiker. (18a.8-9)

tikdür-

I. tikdür- $_{2+(2)=4}$

d1= Dikme işini yaptırmak.

tikdür- → Ö, nomN, (datN, ablN)

Üç yelekli şuhār oğlarına sadağ tikdürdi. (29b.13-14)

Ejdehānuñ derisindeñ Ėazan korku bilmez cānına don tikdürdi. (29b.11-12)

tikil-

I. tikil- $_{2+(1)=3}$

d1= Dikme işi yapılmak.

tikil- → Ö, datN, (ablN)

öleñ yērdenñ öleñ yère tikilende bārgāh ėvli (11b.7-8)

til-

I. til- $_2$

d1= *mec.* Ortasından, içinden geçmek.

til- → Ö, akkN

Arasılan KÜR Suyını tilib geçeñ, geçdüginde Müskirileñ Kubaya talan salañ Şirvanılan Şamahını ölkelenen (12a.13-14/12b.1)

tır-bārān ét-

I. tır-bārān ét- ₂ d1= Ok yağdırmak, oku aralıksız ve ısrarlı bir biçimde atmak.

tır-bārān ét- → Ö, akkN

Bir tepeye çıkalım, anı tır-bārān edelim. (30a.10-11)

tohun-

I. tohun- ₁₊₍₁₎₌₂ d1= Hafifçe değmek.

tohun- → Ö, datN

yla yalpa tohunanda deniz günü (14b.13)

seher yeli esib esib gögsi güzel kara dağa tohunanda (24a.10-11)

Polada tohunsun çukul başı! (15a.14-15b.1)

II. tohun- ₂ d2= Kapmak, tutmak.

tohun- → Ö, akkN

kalhub uçan kuş aşlını tohunub alsa (4a.8-9)

toқтаşdur-

I. toқтаşdur- ₂₊₍₁₎₌₃ d1= Tutundurmak, tutup bırakmamak, dayandırmak.

toқтаşdur- → Ö, akkN, (lokN)

Ġazan ol kıyanuñ daldasında özin toқтаşdurdı. (28b.10-11)

tozat-

I. tozat- ₂₊₍₁₎₌₃ d1= Savurmak, havaya atıp dağıtmak, saçmak.

tozat- → Ö, nomN, (lokN)

tumçukınuñ ucında tük tozatsa (7b.10-11)

tozut-

I. tozut- $2+(1)=3$ d1= Savurmak, havaya atıp dağıtmak, saçmak.

tozut- → Ö, nomN, (lokN)

tumçukınuñ ucında tük tozutsa (4a.9-10)

tök-

I. tök- $2+(1)=3$ d1= Tane durumunda olan şeyleri bulundukları kaptan başka bir yere boşaltmak.

tök- → Ö, akkN, (datN)

Sadağını öğine tökdi. (29a.7)

II. tök- 2 d2= Akıtmak, düşürmek.

tök- → Ö, akkN

Kay busaluğ erdemidür tükelin töküb, yere sinüp yêr su doymağ. (15b.4-5)

III. tök- 2 d3= Yavrulamak, (hayvan) doğurmak.

tök- → Ö, akkN

Ağayillar erdemidür yaza karşı meleşübeñ dölin tökmağ. (16a.4-5)

tökül-

I. tökül- 1 d1= Dökme işi yapılmak veya dökme işine konu olmak.

tökül- → Ö

çalhananda yağ tökülür şileninde bol ni'metli (11b.11-12)

yanıl almalar tökülmese, şurāhīler düzülmese (6a.3)

II. tökül- 2 d2= Kaplamak, yayılmak.

tökül- → Ö, datN.

Ejdehānuñ ağısı yêr yüzine tökülende ağısındañ yêr yüzine yanar yanar odlar düşdi.
(29a.12-14)

III. t     - $1+(1)=2$ d3= *mec.* Kır, sokak vb. yerlerde insanlar   ok  a birilmek.

t     - →   , (ablN)

  ızılca Tebrizden t      b k      (25b.8)

tu   ol-

I. tu   ol- $_2$ d1= Rast gelmek, isabet etmek, musadif olmak, kar  ıla  mak.

tu   ol- →   , datN

Dedem d  r ecel-sizce g  c     me tu   olmaz mı? (14b.12)

      sal-

I.       sal- $_2$ d1= Korku salmak, korkutmak.

      sal- →   , datN

Lezgiyle   Da  ıstana       salan (12b.2-3)

bir b  l  cek   ay   u  ına       salur. (9b.11)

t     -

I. t     - $1+(1)=2$ d1= Bitmek, sona ermek, kalmamak.

t     - →   , (ablN)

Da   otları t      tiken   ala. (20b.2)

V  r  b alub t     medi civ    merd m  lı. (15a.10-11)

V  rmez-iken y  mez-iken t  z t      r k  rl  kılan   azanılmı   k  r    m  lı. (15a.11-12)

Seksen okı sada  ından t     nce ejdeh  ya bo  un bo  un   i  ledi. (29a.7-8)

U

ucal-

I. ucal- $2+(1)=3$ d1= Y  celmek, y  kselmek, y  ce bir duruma gelmek.

ucal- →   , datN, (ablN)

yerden göge ucalduķı yanı ķarlı (6a.5-6)

uç-

I. uç-₁₊₍₁₎₌₂

d1= Kuş, kanatlı böcek vb. hareketli kanatları yardımıyla havada düşmeden durmak, havada yol almak.

uç- → Ö, (ablN)

ķalķhub uķaη ķuķ aķlını toķunub alsa (4a.8-9)

Gök üzindeη uķar ķuķı fermān etti. (1a.9-10)

uçur-

I. uçur-₁

d1= (Birin) kellesini uçurmak, kafasını keserek koparmak.

uçur- → Ö

ķara polad sav kılıclar sevinür baķ uçurub süğsün bölse. (19a.11-12)

uğra-

I. uğra-₂

d1= Kötü duruma konu olmak, rast gelmek.

uğra- → Ö, datN

Çaluk atlar yavuzına çer uğrasuη! (10b.9-10)

‘uhdesinden çık-

I. ‘uhdesinden çık-₁

d1= Sözüden çıkmak, birinin isteklerine, öğütlerine, sözlerine uyarak davranmamak.

‘uhdesinden çık- → Ö

Ėazan ādem-ikeη biz ‘uhdesinden çıkamazduk. (30a.9)

ulal-

I. ulal-₁

d1= Büyümek, yetişmek, yaşlanmak.

ulal- → Ö

ulalduķca ‘amūsı Ėazan a[t]ası Ėara Güneye ümid olaη (2a.13-14)

ulaşdur-

I. ulaşdur-₂ d1= Yetiştirmek, eriştirmek.

ulaşdur- → Ö, datN

Anı kılañ 'Alīye hoşdur, Muḥammede ulaşdurur. (24a.6)

ulat-

I. ulat-₂ d1= Birleştirmek, yetiştirmek.

ulat- → Ö, akkN

Yā urdügünji ulatmayan ulu Tarı! (28a.10)

ululan-

I. ululan-₁ d1= Büyümek, yetişmek, yaşlanmak.

ululan- → Ö

ululanduxca 'ammı Ğazanıla a[t]ası Kıara Güneye ümid olañ (13a.4-5)

ur-

I. ur-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Batıcı veya kesici cisimleri saplamak.

ur- → Ö, akkN, (ensN/ lokN)

Bir oñlañ ejdehānı atdı, urdı. (28a.4-5)

kayıdışda Kıaplantunun gediginde dayısı Kıoñur Alpuñ boynın urañ (13b.14)

Bārūsında kemāndārı urar kıoymaz. (11b.5)

II. ur-₁ d2= *mec.* Mahvetmek, bir kimseyi iyice kötülemek.

ur- → Ö

Yā urdügünji ulatmayan ulu Tarı! (28a.10)

urla-

I. urla-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Çıkmak, yükselmek.

urla- → Ö, (lokN)

Kıara bulut erdemidür gökde urlamak. (15b.4)

ut-

I. ut- ₂₊₍₁₎₌₃ d1= Ağızda bulunan bir şeyi yutağa geçirmek.

ut- → Ö, nomN/ akkN, (lokN)

Ƙanlu ƙuyruk, bağır öpke çalub utar. (8b.4)

Yağlı ƙuyruk ƙarp ƙarp utar. (10b.8-9)

İmdi ki ejdehā olubdur bizi hamı utar. (30a.10)

Sandı ejdehā Ğazanı utdı. (29b.2-3)

Ejdehā ne ƙadar cehd ẽyledi Ğazanı sömürübeñ utmaƙa. (28b.8-9)

Eger ejdehā olubdur, ol meni utsuñ! (30b.2-3)

Demesünler şon ƙaƙında Ğazanı bir yılan utdı. (28a.14-28b.1)

utan-

I. utan- ₁ d1= Onursuz sayılacak veya gülünç olacak bir duruma düşmekten üzüntü duymak, mahcup olmak.

utan- → Ö

Dedem dër şoñra utanur geri oturur. (11a.1-2)

utdur-

I. utdur- ₃ d1= Yutma işini yaptırmak veya yutmasını sağlamak.

utdur- → Ö, nomN, datN

degmeyey ƙavatlara ƙan utdurub cezā vèrey (12a.1-2)

uy-

I. uy- ₁₊₍₁₎₌₂ d1= Uyku durumunda olmak.

uy- → Ö, (lokN)

yatmaz uymaz devletli (12b.13)

yèddi yoluñ üstinde yatub uyan (13a.8-9)

Ü

üktür-

I. üktür-₂ d1= Ezmek, üstüne basarak veya bir şey arasına sıkıştırarak yassılaştırmak.

üktür- → Ö, nomN

Ğara polad sav kılıcuñ yavuzı, çalınacaq baş üktürür, sügsün böler. (9b.5-6)

üret-

I. üret-₂ d1= Aynı türden canlıları çoğaltmak.

üret- → Ö, akkN

Ğarı düşmanınıñ evlādını üredür mi? Üretmak yok. (5a.11)

ürki sal-

I. ürki sal-₂ d1= Korku salmak, korkutmak.

ürki sal- → Ö, datN

yağını üzengüye basanda tokuz tümen Gürcistana ürki salañ (13a.3-4)

ürkü şal-

I. ürkü şal-₂ d1= Korku salmak, korkutmak.

ürkü şal- → Ö, datN

ayağını üzengüye basanda tokuz tümen Gürcistana ürkü şalañ (2a.12-13)

ürkü sal-

I. ürkü sal-₂ d1= Korku salmak, korkutmak.

ürkü sal- → Ö, datN

Min Kışlaquñ içine ürkü salañ (12b.1-2)

üşen-

I. üşen-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Tedirgin olmak, çekinmek, ihtiraz etmek, korkmak.

üşen- → Ö, (ablN)

şuhār okuñ peykānındañ üşenmezdüñ (28b.14-29a.1)

üşet-

I. üšet-₂ d1= Ufalamak, parçalamak.

üşet- → Ö, nomN

Alaca laçın yavuzı kaz üşedür. (10a.1-2)

V

var-

I. var-₂ d1= Erişilmek istenen yere ayak basmak, ulaşmak, vasıl olmak.

var- → Ö, datN

Varañ hācī sevinür haq kapusunda haccı kabūl düşse. (18b.11-12)

Vara gele, ıpranmadı Ka'be yolu. (15a.10)

varduğında Alay Hanılañ Bulay Hanı devre basañ (25b.3-4)

andañ öte varanda Halebi alañ, Şamı alañ (12b.10)

Ol kal'enüñ üstine varañ igid nece gerek? (11b.6-7)

Akalarum! Kimse menümleñ gelmesüñ, hamı orduya varuñuz! (26b.10)

II. var-₂ d2= Yürümek, gitmek, hücum etmek.

var- → Ö, datN

Bu ejdehānuñ üstine varalım mı? (27b.4)

vaşf kıl-

I. vaşf kıl-₁ d1= Nitelendirmek, anlatmak, tabir etmek.

vaşf kıl- → Ö

Qarı Dede uzun yıllar yaşayubañ soy yetürüb say Oguzuñ vaşfın kılar olsa başa yetüre bilmez. (14a.5-6-7)

vêr-

I. vêr- $_{2+(1)=3}$ d1= Sahip olmasını sağlamak.

vêr- → Ö, nomN/ akkN, (datN/ ablN/ ensN)

Ġanîmine ƙal ‘e vêrmez. (11b.6)

Evvelindenê Hax Ta ‘âlâ bir igide vërse devlet, ƙılsa naZar, saƙ olduƒca ulu devlet ol igidüñ başındañ eksilür mi? (5a.4-5-6)

Damağumuñ ƙaƙ vaƙtinde ol altı bæg oğlına ‘alem, tuƙ naƙƙâra vërüb özüm teki bæg ƙıldum. (26a.13-14)

Allâh İsmâ ‘ili İbrâhime onda vërdi, apardı ‘Arafât dağına İsmâ ‘ile bıƙaƙ ƙekdi. (1a.14-1b.1)

Hax Ta ‘âlâ ol gelindenê ‘ayâl vërse dodaƙları yalama oğlı ola. (21b.6-7)

Dedem dêr Hax Ta ‘âlâ devletilen bilgi vërsün! (2b.5)

II. vêr- $_{2+(2)=4}$ d2= Bırakmak veya bağışlamak.

vêr- → Ö, nomN, (datN, ablN)

Vërmez-iken yëmez-iken tëz tükenür kürlükılan ƙazanılmış kürüñ mālı. (15a.11-12)

Vërüb alub tükenmedi civânmerd mālı. (15a.10-11)

Avuñdañ bir şılalğa maña vërgil! (30b.9-10)

III. vêr- $_{2+(1)=3}$ d3= Feda etmek.

vêr- → Ö, akkN, (lokN)

Aƙ ekmegi, bol h‘ânı, hax yolında kimler vërmez? (1b.11)

Y

yağ-

I. yağ- $_1$ d1= Yağmur, kar, dolu gökten düşmek.

yağ- → Ö

Yël ƙekübenê getürende gelende yëlken bulut, yëre yëtürüb yağmasa, yağdurmasa ol

bulutuñ gürüldeyüb şakıldayub esibeni geldiğı neye yarar? (5b.3-5)

yağsa yağmur daşsa çaylar, dolsa göller (7b.3-4)

yağdur-

I. yağdur-₁ d1= Yağmasını sağlamak.

yağdur- → Ö

*Yel çeküben getürende gelende yelken bulut, yere yetürüb yağmasa, yağdurmasa ol
bulutuñ gürüldeyüb şakıldayub esibeni geldiğı neye yarar? (5b.3-5)*

yağın-

I. yağın-₁ d1= Yanmak, ısıldamak, parıldamak, parlamak.

yağın- → Ö

Yağınub doğan bedirli ay, dünin balğır. (3a.6-7)

yalabı-

I. yalabı-₁ d1= Parlamak, parıldamak, lemean etmek.

yalabı- → Ö

Yalabıyub gün doğarsa cihān şu 'leler. (3a.6)

yalp-

I. yalp-₁ d1= Parlamak, parıldamak, lemean etmek.

yalp- → Ö

yıla yalpa toħunanda deniz günü (14b.13)

yalvar-

I. yalvar-₂ d1= Birinden ısrarlı bir biçimde, kendine acındıracak sözlerle, saygılı bir biçimde bir şey istemek.

yalvar- → Ö, datN

Allāhına yalvaranlar mahrūm kalmazlar. (28b.3-4)

yalvart-

I. yalvart-₂ d1= Yalvarma işini yaptırmak.

Yalvart- → Ö, datN

İş düşende nā-merde kâdir Allāh yaḥa dutub yalvartmasuñ! (22b.9-10)

yan-

I. yan-₁₊₍₂₎₌₃ d1= Isı, ışık veren bir konuma geçmek.

yan- → Ö, (lokN, İ+ kimi)

Yèddi yèrde meş 'al kimi yanañ ol ejdehānuñ gözleriymiş. (27a.10-11)

Ḳara dağun dāmānında yèddi yèrde meş 'al kimi yanar gördi. (27a.2-3)

II. yan-₁ d2= Ateş durumuna geçmek, tutuşmak.

yan- → Ö

Ejdehānuñ ağısı yèr yüzine tökülende ağısındañ yèr yüzine yanar yanar odlar düşdi. (29a.12-14)

yan vèr-

I. yan vèr-₁ d1= Yan çizmek, uzak durmak, arka çevirmek, kaçınmak.

yan vèr- → Ö

Yoksa yan vèrüb savuşubañ ötelim mi? (27b.5)

yanaş-

I. yanaş-₁ d1= Bir şeyin, bir kimsenin yanına gelmek.

yanaş- → Ö

Yanaşanda kıçkırandā ögce gelür. (11a.10)

yapıl-

I. yapıl-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Kapanmak, örtülmek, seddolanmak.

yapıl- → Ö, (ensN)

aṭlasılan yapılānda geñ sāybānlı (11b.8-9)

yapun-

I. yapun- 2 d1= Kendine yapmak veya kendi için yaptırmak.

yapun- → Ö, akkN

Cıdasını yère tikdi, kalhanını yapundi. (28b.6-7)

yar-

I. yar- 2 d1= Derin yara açmak.

yar- → Ö, nomN

Altı perli gür şeşperler sevinür tavulğalar yencübeni kabağ yarub kan bürkütse. (19a.12-13)

yara-

I. yara- 2 d1= Bir şey yararlı olmak, yarar sağlamak.

yara- → Ö, datN

Ğara polad kılıcuñ ağızına koyulmasa, yëddilerdeñ ayrıldığı uc ıldırım neye yarar, neye yarar? (5b. 8-9)

Ol bulutuñ güröldeyüb şakıldayub esibeni geldiğı neye yarar? (5b.4-5)

yarat-

I. yarat- 2 d1= Allah, olmayan bir şeyi var etmek.

yarat- → Ö, akkN

yëri gögi yaradañ bir Allāha osal baħañ (14b.11-12)

yaşa-

I. yaşa- 1+(1)=2 d1= Sağ olmak.

yaşa- → Ö, (nomN)

Üç yüz altmış altı yıl yaş yaşadum. (21b.14-22a.1)

Ğarı Dede uzun yıllar yaşayubañ soy yetürüb say Oguzuñ vaşfın kılar olsa başa yetüre bilmez. (14a.5-6-7)

II. yaşa- ₁₊₍₁₎₌₂ d2= Görüp geçirmek, başından geçmek.

yaşa- → Ö, (lokN)

Dünyāda ne yaşadum men Dede Korkud? (21b.13-14)

yat-

I. yat- ₁₊₍₁₎₌₂ d1= Bir yere veya bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak.

yat- → Ö, (İ+ kimi/ lokN)

Bu tepe kimi yatan ejdehānı görür miseñ? (27b.3-4)

Karıların döşeyüben qarda yatar. (10b.2)

Ġazan anda yetişende tepe kimi bir nesteni yatar gördi. (27a.8-9)

Ejdehānuñ yèddi başı qara yèrün üzerinde yatur gördi. (29b.5)

II. yat- ₁ d2= Uyumak veya dinlenmek için yatağa girmek.

yat- → Ö

yatmaz uymaz devletli (12b.13)

yavaşı-

I. yavaşı- ₂ d1= Yavaşlamasını sağlamak, yavaşlamasına yol açmak, hızını kesmek.

yavaşı- → Ö, nomN

çaluk atlar yavaşıdur mīrāhurlı (11b.11)

yayhan-

I. yayhan- ₁ d1= Çalkanmak, kımıldamak.

yayhan- → Ö

Yayhanduğca nöbet andañ eksilir mi? (5a.14)

gök ot başı yayhananda (24a.10)

yayla-

I. yazla-₂

d1= Yaylada yaz mevsimini geçirmek.

yayla- → Ö, akkN

çıkub çıkub ağır eller, al ordular, ol dağları yaylamasa (5b.11)

yaz-

I. yaz-₂

d1= Açmak.

yaz- → Ö, akkN

Ğara saçun dolaşmışını darağ yazar. (3b.5-6)

yè-

I. yè-₂

d1= Ağızda çiğneyerek yutmak.

yè- → Ö, nomN/ akkN

Dadlı ta'mlı zād bişürmişem gel yè. (21b.4)

Bağır öpke kadarınca et yemedüm. (22a.3)

Yağlı yüzli yeyende gönül бүker. (10b.12)

ac aşlanuñ bağır öpkesin kara sac içinde kavurub yeyeñ (25a.11-12)

II. yè-₂

d2= Harcamak, tüketmek, bitirmek.

yè- → Ö, nomN

Vérmez-iken yemez-iken tēz tükenür kürlükılan kazanılmış kürüñ mālı. (15a.11-12)

yédür-

I. yédür-₁

d1= Yemesini sağlamak.

yédür- → Ö

Kesib kesib yemege yédürmege mağallında deminde yahñı yahşı. (22b.2)

yêlten-

I. yêlten-₁

d1= Bir işe girişmek heves etmek, meyletmek.

yêlten- → Ö

Yêtmiş min geldi dēyende yêltenmedüm. (25a.4)

y mlen-

I. y mlen- ₂ d1= Yemleme i i yapmak.

y mlen- →  , nomN

d  de  s kse tom yüregi y m y mlense (4a.10)

küba d  de  sökübeni tom yüregi y m y mlense (7b.11-12)

y nc-

I. y nc- ₂ d1= Yasıltmak, yapı tırmak, çekip sıkıştırmak.

y nc- →  , nomN

Altı perli g r    perler sevinür tavul alar y nc beni kaba  yarub  an b rk tse. (19a.12-13)

y ncd r-

I. y ncd r- ₂₊₍₁₎₌₃ d1= Yasıltmak, yapı tırmak, çekip sıkıştırmak.

y ncd r- →  , nomN, (lokN)

Altı perli g r    per   altında y ncd rmese alın ba a g t rende tavul alar neye yarar, neye yarar? (6a.12-14)

y re ur-

I. y re ur- ₂ d1= Kötü bir duruma sokmak.

y re ur- →  , akkN

 av   güni yoldan çıkar, iyesini  ın ır teper, y re urar, salur güder. (10b.10-11)

y rlen-

I. y rlen- ₂₊₍₁₎₌₃ d1= Yerle mek, yurt edinmek.

y rlen- →  , nomN, (lokN)

Sarı  aya sal umunda y r y rlen r. (7b.13)

Acıklı a lan yavrusı g r m   en   kolında y r y rlen r. (8a.6-7)

Ala  aplan yavuzı sadak b li  abarmadın altmış ar un sarı  aya yalçınında y r y rlen r.

(10a.5-6)

yèri-

I. yèri-₁ d1= Yürümek.

yèri- → Ö

ada basa yèriyende heybetindeñ yèr omrulañ (2a.11)

yèri getür-

I. yèri getür-₁ d1= Yeri gelmek, sırası gelmek, zamanı uygun olmak.

yèri getür- → Ö

yèri getür dèyende ötkün sözli (11b.9-10)

yèrit-

I. yèrit-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Yürüme işini yaptırmak, yürümesini sağlamak.

yèrit- → Ö, akkN, (datN)

Ol kal'eye sibeleri yèridür. (14a.2)

yèriş èt-

I. yèriş èt-₁₊₍₂₎₌₃ d1= Dövüş, kavga etmek.

yèriş èt- → Ö, (datN, ablN)

Bu burcındañ ol burcına yèriş eder. (14a.3-4)

yèt-

I. yèt-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Bir gereksinimi karşılayacak, giderecek nicelikte olmak.

yèt- → Ö, (datN)

Ses yèter yèrde durdı. (30b.4)

Bura sara çapar olsa, düşmana yügürük yèter. (3b.2)

yètiş-

I. yētiş- $1+(1)=2$ d1= Ulaşmak, ermek, varmak, vasıl olmak.

yētiş- → Ö, (datN)

Çün dost dosta yētişdi. (1a.3-4)

acıklı aşlan ilhılara yētişende at ayırsa (4b.6-7)

Ġazan anda yētişende tepe kimi bir nesteni yatar gördi. (27a.8-9)

II. yētiş- $1+(1)=2$ d2= Üremek, büyümek, olmak.

yētiş- → Ö, (datN)

Ġurt eniĠi yavuzı altı ayluĠına yētişende er kimi olur. (10b.1-2)

Bēş yaşına yētişmedin yētmiş yaşar kıocalara dili deĠe. (21b.7-8)

yētür-

I. yētür- $2+(2)=4$ d1= Ulaştırmak, eriştirmek, iblaĠ etmek, vasıl etmek.

yētür- → Ö, akkN/ nomN, (datN, lokN)

İyesüni saĠınduĠı yērlerine yētürür. (11a.12)

Yā götürdüĠüĠ göĠe yētüreĠ görkli Tarı! (28a.9)

DorlaĠ oĠlan sevinür atasınuĠ évinde murādına maķşūdına haķ yētürse. (19a.2-3)

II. yētür- 2 d2= Yetiştirmek, büyütüp yetiştirmek.

yētür- Ö, nomN

Körpe kıuzı yētürür, kāmıl éyler. (3b.1)

yıĠ-

I. yıĠ- $2+(1)=3$ d1= İnsan, hayvan, ağaç, vb. devirmek.

yıĠ- → Ö, nomN, (lokN)

Allāhına ĠüvenenĠ yumruķ ursa kıara daĠlar yıĠar. (17b.5)

Çölce yērde cēyran yıĠar. (10a.3)

yıĠıl-

I. yıĠıl- 1 d1= Herhangi bir sebeple çökmek, göçmek.

yıhıl- → Ö

Otu bitmez kara dağlar yıhılsa yég. (22a.10-11)

yıkıl-

I. yıkıl-₁

d1= Hasta bitkin, perişan olmak.

yıkıl- → Ö

Ellisinde altmışında ecel alsa yıkılalar götüreler. (21b.10-11)

II. yıkıl-₁

d2= Herhangi bir sebeple çökmek, göçmek.

yıkıl- → Ö

Sélintiler yıkıla bir yerde oba ola. (20b.4)

yıl-

I. yıl-₁

d1= Parıldamak, parlamak, ışık saçmak.

yıl- → Ö

yıla yalpa tohunanda deniz günü (14b.13)

yitür-

I. yitür-₁

d1= Esirmek, sarhoş olmak, aklını kaybetmek, delirmek, kendinden geçmek.

yitür- → Ö

o çakırdañ bégzādeler içüb içüb yétürmese (6a.5)

yola düş-

I. yola düş-₁₊₍₁₎₌₂

d1= Yola çıkmak, bir yere varmak için bulunduğu yerden ayrılarak yolculuğa başlamak, harekete geçmek.

yola düş- → Ö, (datN)

Atıylan donıylan ejdehānuñ donına girübeni Pādişāh Bayındırı gözledi yola düşdi. (30a.5-6)

At oynatdı ol ışığa sarı yola düşdi. (27a.5)

yola gir-

I. yola gir-₁ d1= Bir yere varmak için bulunduğu yerden ayrılarak yolculuğa başlamak, harekete geçmek.

yola gir- → Ö

Kaybatanlar çekilse, yola girse, yollar бүker. (3a.13)

Bedev atlar yola girse yoldan қалmaz. (23a.2)

yoldan çık-

I. yoldan çık-₁ d1= Belli bir yol izleyen taşıtlar herhangi bir sebeple yolundan ayrılmak, gitmez olmak.

yoldan çık- → Ö

Ğavğā günü yoldan çıkar, iyesini çınқır teper, yère urar. (10b.10)

yoldan қал-

I. yoldan қал-₁ d1= Birtakım sebeplerden olayı yolda ilerleyememek, gideceği yere varamamak.

yoldan қал- → Ö

Bedev atlar yola girse yoldan қалmaz. (23a.2)

yolla-

I. yolla-₃ d1= Göndermek.

yolla- → Ö, akkN, datN

Orduya ақaların yollayubanı Ғазан yalқuz Aқ Manқанuң tepesine қoңur atı oynatdı. (26b.11-12)

yort-

I. yort-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Koşmak, devamlı yol yürümek, sefer etmek.

yort- → Ö, (akkN)

Aydın ақşam демeyübeni дінде yortar. (4b.10)

altmış akac yolları düinde yortsa (4b.11)

yorul-

I. yorul-₁ d1= Yorgun duruma gelmek.

yorul- → Ö

bārgīr atlar yorulubañ yolda kalsa (8b.13)

yumruk ur-

I. yumruk ur-₁ d1= Yumruk atmak, yumruk ile vurmak.

yumruk ur- → Ö

Allāhına güveneñ yumruk ursa kara dağlar yıhar. (17b.5)

yumşan-

I. yumşan-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Yumuşamak, hilim ve mülayemet kesbetmek.

yumşan- → Ö, (lokN)

geñ dalıda yumşanmasa (6b.4)

yumşat-

I. yumşat-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Yumuşatmak, hilim ve mülayemet kesbetmek.

yumşat- → Ö, (lokN)

geñ dalıda yumşatsa (19a.7-8)

yürek köp-

I. yürek köp-₁ d1= Aşırı acımak, yüreği parçalanmak.

yürek köp- → Ö

Naḳḳāreler dögülende yürek köper. (3b.8)

yürek yar-

I. yürek yar-₁ d1= Çok korkutmak.

yürek yar- → Ö

ġanĩmine kıya baħanda yũrek yaraŋ (25a.11)

ġanĩmine heybet ilen baħanda yũrek yaraŋ (2a.12)

Üç yelekli űuhār oġlar yavuzı ġanĩme degicegiz yũrek yarar, ġan bũrkũdũr, er moval[da]dur. (9b.3-4)

yũz aġart-

I. yũz aġart- $_{1+(1)=2}$

d1= Beġenilir iű yapmak, iű ve davranıűlarıyla yakınlarını övũnmesine sebep olmak.

yũz aġart- → Ö, (lokN)

Merd igidler erdemidũr aġası öġũnde ġanĩm olup yũz aġartmak. (16a.1-2)

yũz çevir-

I. yũz çevir- $_1$

d1= İlgi göstermemek, ilgilenmemek.

yũz çevir- → Ö

Er igidũŋ ġanĩmi ġarűı ġelse yũz çevũrũb ġeri dũnmez. (23a.2-3)

Yũz min yaġı ġeldi dũyende yũz çevũrũb ġayıtmadum. (25a.6-7)

yũze yũtũr-

I. yũze yũtũr- $_2$

d1= Tamamlamak, sona erdirmek, iűi bitirmek, yapmak.

yũze yũtũr- → Ö, akkN

Yũgũrũk ġırġı erdemidũr fere bildirġın alub avın yũze yũtũrmaġ. (15b.12-13)

SONUÇ

Bu çalışmada, Oğuz dilinin önemli kaynaklarından Dede Korkut Kitabı'nın G n bet nüshasında yer alan fiiller, Tesni re'in ortaya koymuş olduğu bağımlılık dil bilgisi teorisi doğrultusunda incelemeye t bi tutulmuş ve birleşim değerleri G. Helbig'in kurmuş olduğu sistem ile tespit edilmiştir.

Eserdeki bitimli veya bitimsiz fark etmeksizin ele alınan 536 fiilin birleşim değeri s zl ğ u oluşturulmuştur. Ayrıca her fiilin eserde kullanılan anlamları alt maddeler h linde sunulmuştur. Bunun sonucunda, bir fiilin farklı anlamlarda kullanılsa da genellikle zorunlu eyleyen sayılarının aynı kaldığı dikkat çekmiştir (*al-*, *gel-*, *sal-* gibi). Fillerin birleşim değerlerinin değişimi ise, " atı" olarak da adlandırılan geçişli, geçişsiz, dönüşümlü, vb. fiil türlerine geçiş ile meydana gelmektedir. Bu sebeple, eserde yer alan bazı fiillerin (* n-* ve * nd r-* gibi) türleri değişirken zorunlu eyleyen sayılarının arttığı, kimi zaman ise bazı fiillerin (*g r-* ve *görün-* gibi) türleri değişirken zorunlu eyleyen sayılarının azaldığı görülmüştür. Mafih, deyimler kendi yapıları içerisinde farklı bir birleşim değerlerine sahiptirler. Misal olarak, eserde mevcut olan *at oynat-* "atla hüner göstermek" fiili ve *oynat-* "kımıldamasına yol açmak" fiili birbiri ile karıştırılmamalıdır. Müller'in de bahsettiği gibi, deyimlerin hem dış hem iç birleşim değeri vardır. Dolayısıyla deyimlerin birleşim değerleri ayrı bir inceleme konusu olmalıdır.

Birleşim değeri s zl ğ u oluşturulmuş olmasının yanında, G n bet nüshasında tipik Türkçe sentaks yapılarına ait olmayan yapılara da değinilmiştir. G n bet nüshasının İran'da bulunması dikkate alınarak, eserdeki bazı yapıların Farsça sentaks yapısı ile benzerliği ortaya koyulmuştur. Türkçede yüklem, genel olarak cümle unsurları arasında en son zikredilirken Farsçanın da d hil olduğu Hint-Avrupa dillerinde ise yüklem, nesneden önce ifade edilmektedir. Dolayısıyla G n bet nüshasındaki bazı sentaks yapılarında, cümle unsurlarının sıralamasında Farsça tipi söz dizimi görüldüğünü söylemek mümkündür. Diğer bir husus ise, birleşik cümle yapılarındaki Farsçanın tesiridir. Bu noktada, Türkçe sentaks tipolojisine uymayan, Farsça tipi yan cümlelerle kurulmuş sentaks yapıları da

konu edilmeye uygun görülmüştür. Cümle unsurlarının konumları ile birleşik cümle yapılarına ek olarak, eserdeki *hem* bağlacının kullanımına dikkat çekilmiş ve Farsçadan kopyalama yöntemi ile meydana geldiğine değinilmiştir.

KAYNAKÇA

Ágel, V. ve Fischer, K.

(2014). Dependency Grammar and Valency. *Theory The Oxford Handbook Of Linguistic Analysis*. B. Heine ve H. Narrog (eds.). (Second Edition), s. 225- 257. England: Oxford University Press.

Allerton, D. J.

(2006). Valency Grammar. *Encyclopedia of Language& Linguistics*. K. Brown (ed.). (Second Edition), s. 301-314. Oxford: Elsevier.

Anar, İ. O.

(2012a). *Puslu Kıtalar Atlası*. İstanbul: İletişim.

(2012b). *Suskunlar*. İstanbul: İletişim.

Bayrav, S.

(1998). *Yapısal Dilbilimi*. İstanbul: Multilingual.

Baskakov, A. N.

(2017). *Çağdaş Türkçede Cümle*. (çev. O. S. Karaca). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Balcı, T. ve Darancık Y.

(2017). “Bağımsal Dilbilgisi Bağlamında Türkçe Ve Almancada Sıfatların Birleşim Değeri”. 3. *International Symposium on Language Education and Teaching*, s. 232-232. Italy: Roma.

Campbell, L.

(2002). The History of Linguistics. *Handbook of Linguistics*. M. Aronoff ve J. Rees-Miller (ed.), s. 81-104. Oxford: Blackwells.

Chomsky, N.

(2018). *Dil ve Zihin*. (çev. Ahmet Kocaman). Ankara: BilgeSu.

Ergin, M.

(2018). *Dede Korkut Kitabı I-II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Golzar, H. A.

(2015). *Türkçe Fiillerde İstem (Ettirgen Yapılar)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gülbüz, F.

(2016). Yükleme Hâli. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, 85-96.

Helbig, G. ve Buscha, J.

(1996). *Deutsche Grammatik Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Germany: Langenscheidt.

Helbig, G. ve Schenkel, W.

(1983). *Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben*. Germany: Max Niemeyer Verlag Tübingen.

İleri, E.

(1997). “Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Birleşim Değeri”. *VIII. Uluslararası Türk Dilbilimi Konferansı Bildirileri 7-9 Ağustos 1996*, s. 157-165. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Meninski, F. à M.

(1680). *Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicæ-Arabicæ-Persicæ Lexicon Turcico-Arabico-Persicum*. Austriæ: Viennæ.

(1687). *Onomasticum Latino- Turcico- Arabico- Persicum simul idem Index*

Müller, E. A.

(2000). Valence and Phraseology in Stratificational Linguistics. *Functional Approaches to Language, Culture and Cognition*. D. G. Lockwood, P. H. Fries, J. E. Copeland (eds.), s. 3-21. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Orucov, E., Abdullayev, B. ve Rəhimzadə, N.

(2006). *Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğəti I-IV*. Bakı: Şerq- Qerb.

Osborne, T.

(2019). Valency. *A Dependency Grammar of English (An introduction and beyond)*. s. 159-198. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Özçelik, S.

(2016). *Dede Korkut Dresden Nüshası: Giriş- Notlar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Rossi, E.

(1999). “Dede Korkut Kitabı Üzerine Araştırma” (çev. M. H. Şakiroğlu). *Erdem*, 12/34, 183-276.

Shahgoli, N. K., Yaghoobi, V., Aghatabai, S. ve Behzad, S.

(2019). “Dede Korkut Kitabı’nın Günbet Yazması: İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım”. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 16 (2), 147-379.

Şenlik, A. Ş.

(2013). “Osmanlı Türkçesindeki Cümle Bağlaçlarının Tasnifine Dair Bazı Öneriler”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 45, 251-268.

Tesnière, L.

(1959). *Éléments de Syntaxe Structurale*, Paris: Librairie C. Klincksieck.

(2015). *Elements of Structural Syntax*. (çev. T. Osborne ve S. Kahane).
Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Türk Dil Kurumu.

(2009). *Tarama Sözlüğü 1-8*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

(2019). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

(2019). *Türkiye’de Halk Ağızlarından Derleme Sözlüğü 1-6*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

DİZİN

	Anlam	Zorunlu Eyleyenler	Seçimli Eyleyenler	Eyleyen Sayısı
A				
ābdest kıl-	Müslümanlar, belli ibadetleri yapabilmek için bir düzen içerisinde bazı organları yıkayıp bazılarını mesh ederek temizlenmek.	Ö	ablN	1+(1)= 2
acıklan-	Kızmak, çıkmak, öfkelenmek.	Ö, datN	X	2
aç-	Bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek.	Ö, nomN/ akkN	X	2
	Savaşla almak, fethetmek.	Ö, nomN/ akkN	X	2
açıl-	Açma işine konu olmak.	Ö	X	1
ad gazan-	Ün kazanmak.	Ö	X	1
ada-	Birini veya bir şeyi akla getirerek sözünü etmek veya onu düşünmek, zikretmek, hatırlamak, anmak.	Ö, akkN	X	2
ağız aç-	Konuşmaya başlamak.	Ö	X	1
ağu saç-	Çok kızmak, birdenbire öfkelenmek, feveran etmek.	Ö	X	1
ağzın öp-	Sevindirici bir söz söyleyene “ne güzel söyledin” demek	Ö	X	1
ağar-	Ağarmak, beyazlaşmak.	Ö	ablN	1+(1)= 2
‘aıkl az-	Aklı şaşmak, düşünemez hâle gelmek, muhakemesini kaybetmek.	Ö	X	1
al-	Bir şeyi elle veya başka bir araçla tutarak bulunduğu yerden ayırmak, kaldırmak.	Ö, akkN	datN	2+(1)= 3
	Satın almak.	Ö, nomN	X	2
	Ele geçirmek, fethetmek.	Ö, akkN	lokN	2+(1)= 3
	Elde etmek, kazanmak.	Ö, akkN	lokN	2+(1)= 3

	Tat veya koku duymak.	Ö, akkN	X	2
	Erkek, kadınla evlenmek.	Ö, akkN	X	2
	Örtmek, koymak	Ö, akkN/ nomN	datN	2+(1)= 3
	Bir avı diri veya ölü olarak ele geçirmek.	Ö, akkN/ nomN	lokN	2+(1)= 3
	Göreve, işe başlamak.	Ö, akkN	ablN	2+(1)= 3
alın-	Alma işi yapılmak.	Ö	X	1
an-	Birini veya bir şeyi akla getirerek sözünü etmek veya onu şüşünmek, zikretmek, hatırlamak.	Ö, akkN	X	2
apar-	Götürmek, alıp götürmek.	Ö, akkN	datN	2+(1)= 3
at-	Bir cismi bir yöne doğru fırlatmak.	Ö, akkN	X	2
	Kurşun, gülle, ok vb. şeyleri hedefe fırlatmak.	Ö, akkN	ensN	2+(1)= 3
atlan-	Ata binmek.	Ö	X	1
at oynat-	Atla hüner göstermek.	Ö	datN	1+(1)=2
avla-	Bir avı diri veya ölü olarak ele geçirmek.	Ö, nomN	lokN	2+(1)=3
ayağına düş-	Bağışlanmak için yalvarmak.	Ö	X	1
ayır-	Birbirinden uzaklaştırmak.	Ö, akkN	X	2
	Bölmek.	Ö, nomN	X	2
ayrıl-	Bir yerden, bir kimseden, bir şeyden uzaklaşmak.	Ö, ablN	X	2
	Bir bütünün iki veya daha çok parçaya bölünmek.	Ö	lokN	1+(1)=2
azdur-	Kötü davranış veya alışkanlıklara sürüklemek, yoldan çıkarmak.	Ö	X	1
B				
badad-	Yere vurmak, yere düşürmek, kötü duruma sokmak.	Ö, akkN	datN	2+(1)=3

bağdaş kur-	Sağ ayağı sol uyluğun, sol ayağı sağ uyluğun altına alarak oturtmak.	Ö	lokN	1+(1)=2
bağla-	Bir şeyi bir yere veya bir şeye tutturmak.	Ö, nomN	datN	2+(1)=3
bahāne tap-	Bahane bulmak, bir işi yapma veya yapmamak için sözde sebep göstermek.	Ö	ablN	1+(1)=2
bağ-	Bakışı bir şey üzerine çevirmek.	Ö, [datN]	ablN	2+(1)=3
bağı bağ-	Bakınmak, çevreye göz gezdirmek, araştırmak.	Ö, datN	X	2
bağla-	Bir şeyi bir yere veya bir şeye tutturmak.	Ö, datN	akkN	2+(1)=3
balğı-	Balkımak, parlamak, parıldamak.	Ö	X	1
balğu-	Balkımak, parlamak, parıldamak.	Ö	X	1
bas-	Alt etmek, yenmek.	Ö, akkN/ nomN	X	2
	Vücudun ağırlığını verecek bir biçimde ayak tabanını bir yere veya bir şeyin üzerine koymak.	Ö, akkN	datN	2+(1)=3
	Örtmek, bürümek, kaplamak.	Ö, [akkN]	X	2
baş ver-	Başını vermek, kendini feda etmek.	Ö	X	1
başa yétür-	Bitirmek, tamamlamak.	Ö	X	1
batur-	Bir şeyin sıvı veya yumuşak bir maddenin içine gömülmesine yol açmak, batmasını sağlamak.	Ö, akkN	ablN	2+(1)=3
bêl bağla-	Birisinin kendisine yardımcı olacağına inanmak, güvenmek.	Ö, datN	X	2
belleş-	Bulaşmak, istenilmeyen bir madde bir şeye sürülmek.	Ö, datN	X	2
beğze-	İki kişi veya nesne arasında birbirini andıracak kadar ortak nitelikler bulunmak, andırmak.	Ö, datN	X	2
besle-	Yiyecek ve içeceğini sağlamak.	Ö, nomN	X	2
bezen-	Bezeme işine konu olmak, süslenmek.	Ö	lokN	1+(1)=2
bıçak çek-	Üzerindeki bıçağı birden eline alarak birine saplamaya hazırlanmak.	Ö, datN	X	2

bil-	Bir şeyi anlamış veya öğrenmiş bulunmak.	Ö, akkN	ablN	2+(1)=3
bilik çaş-	Aklı şaşmak, düşünemez hâle gelmek, muhakemesini kaybetmek.	Ö	X	1
bilin-	Bilme işine konu olmak, anlaşılmak, öğrenilmek.	Ö	X	1
biş-	Ateşte, fırında, kaynar suda veya yağda ısı etkisiyle yenilebilir duruma gelmek.	Ö	X	1
bişür-	Bir besin maddesini gerektiği kadar ısıda tutarak yenebilecek veya içilebilecek bir duruma getirmek.	Ö, nomN	X	2
bit-	Sona ermek.	Ö	X	1
	Bitki, tüy, saç vb. şeyler çıkıp yetişmek.	Ö	lokN	1+(1)= 2
	İnanmak, bağlanmak.	Ö, datN	X	2+(1)=3
boşat-	Boş duruma getirmek.	Ö, akkN	X	2
boy boyla-	Bir kimsenin soyunu övmek.	Ö	X	1
boya-	<i>mec.</i> Batırmak, bulamak, gark etmek.	Ö	X	1
bozlan-	Yüksek ses çıkararak çalınmak.	Ö	X	1
böğürt-	Böğürme işini yaptırmak.	Ö, nomN	lokN	2+(1)=3
böl-	Bir bütünü iki veya daha çok parçaya ayırmak, taksim etmek.	Ö, nomN	X	2
böyü-	Yetişmek.	Ö	(İ+ üste)	1+(1)= 2
böyül-	Yaşı artmak, yaşlanmak.	Ö	X	1
bula-	Bir nesnenin her yanını bir şeye değdirerek üstünü onunla kaplamak, bir nesneyi başka bir maddeye batırmak.	Ö	X	1
bulaş-	Bulama işine konu olmak, her yanı bir şeyle kaplanmak.	Ö	ablN	1+(1)= 2
burul-	Gerilmek, germe işi yapılmak, gergin duruma gelmek, belirli bir uzama ile çekilmek.	Ö	ensN	1+(1)= 2

bus-	Pusmak, sinmek, bir şeyi kendine siper edip saklanmak.	Ö	akkN	1+(1)= 2
buyrul-	Buyurma işi yapılmak.	Ö	ablN	1+(1)= 2
buyur-	Bir şeyin yapılmasını veya yapılmamasını kesin olarak söylemek, emretmek.	Ö	akkN/ ablN	1+(1)= 2
büdre-	Sendelemek.	Ö	lokN	1+(1)= 2
bük-	(Yolu) bitirmek.	Ö, nomN	X	2
	Sertçe çevirmek, kıvrırmak.	Ö, akkN	ablN	2+(1)=3
bükse-	(Yolu) tayyetmek, aşmak, katetmek.	Ö, nomN	X	2
bürküt-	Fışkırtmak.	Ö, nomN	X	2
bürül-	Bürüme işine konu olmak.	Ö	X	1
C				
cân vèr-	Ölmek.	Ö	datN	1+(1)= 2
carla-	Bağırarak konuşmak.	Ö	lokN	1+(1)= 2
cehd èyle-	Çalışıp çabalamak.	Ö	datN	1+(1)= 2
cergele-	Sıra sıra dizmek, sıralamak.	Ö	X	1
cezā vèr-	Cezalandırmak.	Ö, datN	X	2
cüfte gèt-	Çift sürmek, saban veya pulluk kullanarak toprağı ekilebilir duruma getirmek.	Ö	X	1
Ç				
çaķır-	Söylenmek, kendi kendine konuşmak, kendi kendine bir şeyler söylemek.	Ö	lokN	1+(1)= 2
	Birinin gelmesini kendisine yüksek sesle söylemek, seslenmek.	Ö	X	1
çal-	Bir müziğı dinlemeyi sağlayan aleti çalıştırmak.	Ö, nomN	X	2
	Başkasına ait bir şeyi gizlice almak, hırsızlık etmek, aşırmaq.	Ö, nomN	X	2
	(Kılıçla) savaşmak.	Ö	akkN	1+(1)= 2

	Sallamak, uçurmak, dalgalandırmak.	Ö, nomN	X	2
çalhan-	Çalkama işine konu olmak.	Ö	X	1
çalın-	Bir müziği dinlemeyi sağlayan aleti çalıştırılmak.	Ö	X	1
	(Kılıç gibi kesici aletlerin) vurma işine konu olmak.	Ö	X	1
çalış-	Vuruşmak, çarpışmak, savaşmak, kılıçlaşmak.	Ö	X	1
çap-	Koşmak, süratle hareket etmek.	Ö	lokN	1+(1)= 2
çapıl-	Yağmalanmak, yağma edilmek.	Ö	X	1
çarp-	Hızla değmek, vurmak.	Ö, akkN	X	2
çatıl-	Birbirine bağlamak, tutturmak.	Ö	lokN	1+(1)= 2
çek-	Bir şeyi tutup kendine veya başka bir yöne doğru yürütmek.	Ö	ensN	1+(1)= 2
çekdür-	Çekme işini yaptırmak.	Ö, akkN	ablN	2+(1)=3
çekil-	Bir şeyi tutup kendine veya başka bir yöne doğru yürütülmek.	Ö	lokN	1+(1)= 2
	Çekme işi yapılmak.	Ö	ablN	1+(1)= 2
çerel-	Kızgınlıkla gözlerini fazla açıp bakmak.	Ö	X	1
çevrül-	Döndürülmek.	Ö	X	1
çınkı-	Sinirden bağırmak.	Ö	akkN	1+(1)= 2
çıl-	İçeriden dışarıya varmak, gitmek.	Ö, ablN	X	2
çık-	İçeriden dışarıya varmak, gitmek.	Ö, ablN	X	2
	Bir şeyin yukarısına doğru yürümek.	Ö, datN	X	2
	Sıyrılmak, ayrılmak.	Ö, ablN	X	2
	Birinin isteklerine, öğütlerine, sözlerine uyarak davranmamak.	Ö, ablN	X	2
çıkar-	Birinin veya bir şeyin çıkmasını sağlamak, çıkmasına sebep olmak.	Ö, akkN	X	2

	Yükseltmek.	Ö, datN	X	2
çilet-	Sıçrantı hâlinde, damcı-damcı dökmek, sepmek, sıçratmak.	Ö, nomN	lokN	2+(1)=3
çirk eglen-	<i>mec.</i> Pas tutmak, çalışamaz duruma gelmek.	Ö	lokN	1+(1)= 2
çök-	Sis, duman vb. inerek kaplamak.	Ö	X	1
	Bulunduğu düzeyden aşağı inmek.	Ö	X	1
D				
daban çal-	Daban etmek, acele etmek, çabuk yürümek.	Ö	akkN, lokN	1+(2)=3
daban kız-	<i>mec.</i> Öfkelenmek, sinirlenmek.	Ö	X	1
dadan-	Yarar, çıkar amacıyla veya alışkanlıkla bir yere sık uğramak, abone olmak.	Ö, akkN	X	2
dağıl-	Toplu durumdayken ayrılıp birbirinden uzaklaşmak.	Ö	X	1
dağıt-	Toplu durumda bulunanları birbirinden uzaklaştırmak veya ayırmak.	Ö, akkN	ablN	2+(1)=3
dalad-	Talatmak, köpeği ısırmağa kışkırtmak, ısırtmak.	Ö, akkN	datN	2+(1)=3
dalan-	(Aç kalmış hayvan için) her bulduğu yiyeceğe saldırmak.	Ö, datN	X	2
dalaş-	Dövüşmek, çarpışmak.	Ö	İ+ üste	1+(1)= 2
dalbu-	Dalabırmak, çarpınmak, çırpınmak, oynayıp sıçramak.	Ö	lokN	1+(1)= 2
daldalan-	Duldalanmak, iltica etmek, sığınmak, siper almak.	Ö, datN	X	2
damız-	Damlatmak, damla damla akıtmak.	Ö, nomN	datN	2+(1)=3
danış-	Konuşmak, söylemek.	Ö	ensN	1+(1)= 2
	Bir iş için bilgi veya yol sormak, görüş almak, istişare etmek, müracaat etmek, meşveret etmek.	Ö, akkN	İ+ içün	2+(1)=3
dara-	Musallat olmak, arız olmak, talan etmek.	Ö, datN	lokN	2+(1)=3
dart-	Çekmek.	Ö, nomN	ablN	2+(1)=3

daş-	Akarsu, yatağından çıkarak çevresini kaplamak.	Ö	X	1
	Öfke, sabırsızlık veya heyecan yüzünden kendini tutamamak.	Ö	X	1
daşlan-	Akmak, dökülmek, taşıp dökülmek, gelmek.	Ö	ablN	1+(1)= 2
dayan-	Varmak, ulaşmak.	Ö	X	1
dayaņ-	Birinden, bir şeyden güç almak, güvenmek, istinat etmek	Ö, datN	X	2
dê-	Söylemek, söz söylemek.	Ö, nomN	X	2
	Ad vermek.	Ö, nomN	X	2
deg-	İstenilen yere düşmek, rast gelmek, isabet etmek.	Ö, datN	ablN	2+(1)= 3
	Ulaşmak, erişmek.	Ö, datN	X	2
del-	Delik açmak, delik duruma getirmek.	Ö, nomN	lokN	2+(1)=3
deş-	Oymak, delmek, yara açmak, içini açmak, karıştırmak, kazmak.	Ö, nomN	X	2
dev[i]r-	Bir yönetim organının veya başkanının yönetim gücünü zorla elinden almak.	Ö, akkN	X	2
dıncıļ-	Üzülmek, gücenmek.	Ö	X	1
dil-	Ortasından, içinden geçmek, yarmak.	Ö, akkN	X	2
dil yêtür-	Birinin söylediklerine olur olmaz karşılık vermek, çene yarıştırmaya kalkmak, laf yetiştirmek.	Ö, datN	X	2
dili deg-	Bir kimse veya bir şey için kötü söylemek, dil uzatmak.	Ö	datN	1+(1)= 2
diril-	Güçlenip canlanmak.	Ö	İ+ ileņ	1+(1)= 2
doğ-	Dünyaya gelmek.	Ö	ablN	1+(1)= 2
	Güneş, ay, yıldız ufuktan yükselerek görünmek.	Ö	lokN	1+(1)= 2
doğra-	Keserek parçalamak veya elle küçük parçalara ayırmak.	Ö, akkN	ensN	2+(1)=3
doğul-	Dünyaya gelmek.	Ö	ablN	1+(1)= 2

doğurt-	Doğurmasını sağlamak, doğurmasına yardım etmek.	Ö, nomN	datN	2+(1)=3
dol-	Dolu duruma gelmek.	Ö	X	1
	Sabrı tükenip öfkesi taşıyacak duruma gelmek.	Ö	nomN	1+(1)= 2
dolan-	Süre tamamlanmak.	Ö	X	1
	<i>mec.</i> Kuşanmak, kaplanmak.	Ö	X	1
dolandur-	Dolanma işini yaptırmak.	Ö, akkN	datN	2+(1)=3
	Dolaştırmak, lafı dolandırmak, sözü uzatmak.	Ö	X	1
doldur-	Dolmasını sağlamak, dolu duruma getirmek.	Ö, akkN/ datN	nomN	2+(1)=3
	Yaşını, yılını bitirmek.	Ö, akkN	X	2
doğuldan-	Memnuniyetsiz hâlde kendi kendine kısık sesle anlaşılabilir sözler söylemek, memnuniyetsizliğini izhar etmek.	Ö	ablN	1+(1)= 2
doy-	Bir gereksinimini yeteri kadar karşılamak.	Ö	nomN	1+(1)= 2
doyur-	Açlığını gidermek.	Ö, akkN		2
dög-	Tokat, yumruk, tekme vurarak canını acıtmak.	Ö	ablN	1+(1)= 2
dögül-	Davul vb. çalmak, vurmak.	Ö	ablN	1+(1)= 2
dögüş-	Karşılıklı birbirini dövmek, vuruşmak.	Ö	ensN/ lokN	1+(1)= 2
dön-	Durumdan duruma geçmek, değişmek, olduğundan daha değişik bir durum almak, benzemek.	Ö, datN	ablN	2+(1)=3
dönder-	<i>mec.</i> Bir duruma getirmek.	Ö, nomN	lokN	2+(1)=3
	<i>mec.</i> Çevirmek, lafı dolandırmak.	Ö	X	1
döşe-	Bir tabanı, tahta, karo, mermer vb. yapı gereçleriyle kaplamak.	Ö, nomN, datN	X	3
	Düz bir yere yaymak, sermek.	Ö,	X	2

		akkN		
du'ā kı-	Dua etmek, Tanrı'ya yalvarmak.	Ö	İ+ içün	1+(1)= 2
dur-	Hareketsiz durumda olmak	Ö	lokN	1+(1)= 2
	Kalmak.	Ö	lokN	1+(1)= 2
durkuz-	Durmasını sağlamak.	Ö, akkN	X	2
duruş-	Karşı karşıya gelmek, muhasamaya girişmek, çarpışmak, mücadele etmek.	Ö	X	1
dut-	Ele geçirmek, yakalamak.	Ö, [akkN] /nomN	ablN	2+(1)=3
	Avlamak.	Ö, akkN/nomN	X	2
	Yapmak, amel etmek	Ö, akkN	X	2
düğ-	Düğüm yapmak.	Ö, akkN	lokN	2+(1)=3
düğün düş-	Düyün düşmek, düğümlemek, dolanmak.	Ö	X	1
dünek sal-	Yuva kurmak.	Ö	lokN	1+(1)= 2
düş-	Yere devrilmek, yere serilmek.	Ö	datN	1+(1)= 2
	Durduğu, bulunduğu, tutunduğu yerden ayrılarak veya dayanağını, dengesini yitirerek yukarıdan aşağıya inmek.	Ö	ablN	1+(1)= 2
	Dökülmek.	Ö	X	1
düşür-	Düşmesine yol açmak, düşmesine sebep olmak.	Ö, akkN	ablN, datN	2+(2)=4
düz-	İki kişinin arasını bulmak, düzeltmek.	Ö	lokN	1+(1)= 2
düzel-	Düz duruma gelmek, düzleşmek.	Ö	X	1
	Kapanmak, örtülmek.	Ö, ablN	X	2
düzen-	Süslenmek.	Ö	lokN	1+(1)= 2

düzet-	Yapmak, inşa etmek.	Ö, nomN	datN	2+(1)=3
düzül-	Dizilmek, sıralanmak.	Ö	X	1
E, Ê				
eg-	Sert bir cismi bükme.	Ö, nomN	X	2
egil-	Bir yana doğru eğik duruma gelmek.	Ö	X	1
eglen-	Durmak.	Ö	X	1
ek-	Bir bitkiyi üretmek için toprağa tohum atmak veya gömmek.	Ö, nomN	lokN	2+(1)=3
ekil-	Ekme işi yapılmak.	Ö, nomN	X	2
eksil-	Bulunmamak, var olmamak, rastlanmamak.	Ö	ablN	1+(1)= 2
el vër-	Yardım etmek.	Ö	X	1
eli var-	Eli gitmek, bir işi yapmaya gönlü razı olmak.	Ö	X	1
elleş-	Tutuşmak, savaşa girişmek.	Ö	lokN	1+(1)= 2
emit-	Emzirmek, (kadın veya dişi hayvan) memesindeki sütü yavruya vermek.	Ö, akkN	X	2
en-	Yüksekten veya yukarıdan aşağıya doğru gelmek.	Ö	ablN	1+(1)= 2
ên-	Yüksekten veya yukarıdan aşağıya doğru gelmek.	Ö	ablN	1+(1)= 2
ender-	Hızla vurmak.	Ö, akkN	X	2
endür-	Yüksekten, sarp ve kötü yerden veya yukarıdan aşağıya inmesini sağlamak.	Ö, nomN	ablN, datN	2+(2)= 4
ëndür-	Yüksekten, sarp ve kötü yerden veya yukarıdan aşağıya inmesini sağlamak.	Ö, [nomN]	ablN, datN	2+(2)= 4
eğre-	Çınlamak, ses vermek.	Ö	lokN	1+(1)= 2
es-	Hava bir yönden bir yöne akmak, rüzgâr olmak.	Ö	İ+ kimi	1+(1)= 2
êşit-	Kulakla algılamak, duymak.	Ö	X	1
êt-	Bir şeyi başka bir şey durumuna getirmek.	Ö, akkN, nomN	X	3
èyle-	Yapmak, inşa etmek, imal etmek.	Ö, akkN	ablN	2+(1)=3

	Üretmek.	Ö, nomN	datN	2+(1)=3
F				
fark ol-	Aralarında tefavüt olmak, birbirinden ayrılmak, seçilmek, farklılaşmak.	Ö	X	1
fermān ét-	Buyurmak, emretmek.	Ö, akkN	ablN	2+(1)=3
fırşat düş-	Bir imkâna kavuşmak.	Ö, datN	X	2
fırıl-	Hızla, birdenbire bulunduğu yerden çıkmak, ayrılmak.	Ö	ablN	1+(1)= 2
fıkr eyle-	Bir konu üzerine düşünmek.	Ö	X	1
G, Ğ				
ğanīm ol-	Kin beslemeye başlamak.	Ö	X	1
	Kendi gücünü tanıtmak, kendi etkisini göstermek.	Ö	lokN	1+(1)=2
ğavğā sal-	Birbiriyle atışmak, dövüşmek.	Ö	datN	1+(1)=2
ğazabına düş-	Güçlü bir kimsenin hışmına uğramak.	Ö	lokN	1+(1)=2
geç-	Bitmek, sona ermek.	Ö	ablN	1+(1)= 2
	Dokunmak, temas etmek.	Ö, datN	X	2
	Harcamak.	Ö	ablN/ nomN	1+(1)= 2
gêç-	Bir yandan girip diğer yandan çıkmak.	Ö	X	1
	Yol, araç veya akarsu bir yerin yakınından veya içinden gitmek.	Ö, akkN	X	2
	<i>mec.</i> Bulunduğu yeri veya konumu değiştirmek.	Ö	ablN	1+(1)= 2
gedil-	Bıçak, keser vb.nin ağızları aşınmak.	Ö	X	1
	Gedik açılmak, eksilmek.	Ö	X	1
gel-	Ulaşmak, varmak.	Ö	datN	1+(1)= 2
	Varlığını sürdürmek, yaşamak, intikal etmek.	Ö	ablN	1+(1)= 2
	Ortaya çıkmak, doğmak.	Ö	İ+ içün	1+(1)= 2

	Belli bir zamana ulaşmak.	Ö	X	1
	Çıkmak, yönelme.	Ö	X	1
	Bir yerden alınıp bir yere ulaştırılmak.	Ö	ablN	1+(1)= 2
	Türemek.	Ö	X	1
ger-	Bir şeyin uçlarından veya kenarlarından çekerek gergin duruma getirmek.	Ö, nomN	lokN	2+(1)=3
getür-	Gelmesini sağlamak.	Ö, nomN/ akkN/ datN	X	2
	Çalmak, başkasının malını gizlice almak, hırsızlık etmek, aşımak.	Ö, nomN	X	2
gét-	Bir yere doğru yönelmek.	Ö, datN	ensN	2+(1)=3
	Belli bir amaçla bir yere devam etmek veya bir işle uğraşmak.	Ö, nomN	ablN, datN	2+(2)=4
gêy-	Örtünüp korunmak için bir şeyi vücuduna geçirmek.	Ö, nomN	ablN, datN	2+(2)=4
gez-	Bir yerde dolaşmak, yürümek.	Ö, lokN	X	2
gezdür-	Taşımak, üstünde bulundurmak.	Ö, nomN	X	2
gezin-	Bir şeyi herkesin alması için dolaştırmak, sunmak.	Ö, nomN	datN	2+(1)=3
gir-	Dışarıdan içeriye geçmek.	Ö, datN/ ablN	X	2
	Katılmak.	Ö, datN	X	2
gönder-	Bir yere doğru yola çıkarmak, yollamak, ulaşmasını, gitmesini sağlamak, irsal etmek.	Ö, datN	X	2
göñül бүк-	Burun kıvrırmak, küçümsemek, beğenmemek.	Ö	X	1
göñül қалһ-	Coşku sebebiyle kalp hızlı hızlı çarpmak veya çalışmak.	Ö	X	1
gör-	Göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak, seçmek.	Ö, nomN/ akkN	lokN	2+(1)=3
görin-	Görülür duruma gelmek, görülür olmak, gözükmek.	Ö	X	1

görün-	Görülür duruma gelmek, görülür olmak, gözükmek.	Ö	datN	1+(1)=2
göster-	Yaşatmak, bir durumla karşı karşıya bırakmak.	Ö	X	1
götür-	Bir kimseyi bir yere kadar yanında yürütmek.	Ö, nomN/ akkN	X	2
	Taşımak, ulaştırmak veya koymak.	Ö, [akkN]	ablN	2+(1)=3
götürt-	Götürülmesini sağlamak.	Ö	X	1
göz gezdür-	Bir yeri, bir şeyi çabucak incelemek.	Ö, datN	X	2
gözet-	Korumak, bakmak, özen göstermek, himaye etmek.	Ö	X	1
gözin aydın kıldur-	Gözü aydın olmak.	Ö	X	1
gözle-	Dikkatle bakmak, gözlemlemek, tarassut etmek.	Ö, akkN	X	2
güci yét-	Üstesinden gelebilir olmak.	Ö, datN	X	2
gül-	Mutlu, sevinçli zaman geçirmek, eğlenmek, hoşça vakit geçirmek.	Ö	X	1
gümürden-	“Gümbür” diye ses çıkarılmak.	Ö	lokN	1+(1)=2
gün doğ-	Sabah olmak.	Ö	X	1
güni doğ-	(Birin) isteklerini gerçekleştirmek için iyi bir duruma erişmek veya eline olağanüstü bir fırsat geçmek.	Ö	lokN	1+(1)=2
gürülde-	Çok hızlı ve gürültülü ses çıkarmak.	Ö	X	1
güven-	İtimat etmek.	Ö, datN	lokN	2+(1)=3
güvenç-	İtimat etmek.	Ö, datN	lokN	2+(1)=3
H, H, H				
halk ét-	Yaratmak, var etmek, yoktan var etmek, meydana çıkarmak.	Ö, akkN	X	2
hamlelen-	Hamle etmek veya yapmak, önemli bir işe girişmek, bir işte başarı sağlamak için çaba harcamak.	Ö, datN	X	2

harāb <i>éyle-</i>	Harap duruma getirme.	Ö, akkN	X	2
havla-	<i>mec.</i> Tehlikeye karşı denetimi altında bulundurmak, savunmak, müdafaa etmek.	Ö, datN	X	2
hayhır-	Çağırarak, seslenmek.	Ö	X	1
hayhırt-	Haykırmaya yol açmak.	Ö, akkN	X	2
hayır <i>éyle-</i>	Hayır işlemek, iyi bir davranışta bulunmak.	Ö, datN	X	2
hayır gör-	Bir şey kendisine yararlı olmak.	Ö	X	1
hiçe say-	Önemsememek, önem vermemek.	Ö	X	1
högür-	(Aslan) bağırarak, kükremek.	Ö	lokN	1+(1)=2
hürmet <i>ét-</i>	Saymak, saygı göstermek.	Ö, datN	X	2
I				
ılğa-	Atı dörtlale sürmek.	Ö	X	1
ıpran-	<i>mec.</i> Zamanla veya çok kullanıma sonucu aşınmak, eskimek.	Ö	X	1
ırğan-	Sallanmak, kıpırdanmak.	Ö	lokN	1+(1)=2
İ				
ic-	Bir sıvıyı ağza alıp yutmak.	Ö, nomN	X	2
	İçki kullanmak.	Ö	nomN/ ensN	1+(1)=2
ihsān <i>kıl-</i>	Bağışta bulunmak, bağışlamak.	Ö, datN	X	2
iki say-	İkilemek, tekrarlamak, yinelemek.	Ö, datN	lokN	2+(1)=3
il-	Değmek, dokunmak.	Ö, akkN	ablN	2+(1)=3
imre-	Gıpta etmek.	Ö	X	1
imren-	Kalkmak, hareket etmek.	Ö, ablN	X	2
iste-	İstek duymak, arzulamak.	Ö, nomN/akkN	lokN	2+(1)=3

iş bitir-	Bir işi iyi bir sonuca ulaştırmak.	Ö	lokN	1+(1)=2
iş düş-	Birinin iş yapması gerekme.	Ö	X	1
işle-	İçine girmek, etkilemek, nüfuz etmek.	Ö, datN	X	2
izini ele al-	İz sürmek, izlemek, arkasından gitmek, takip etmek.	Ö	X	1
İ, K				
ıabar-	(Sayılabilen nesneler için) sayısı artmak, çoğalmak, beklenenden fazla olmak, niceliği artmak.	Ö	X	1
	Şişmek, genişlemek.	Ö	X	1
ıabart-	Kabarmasını sağlamak, kabarmasına yol açmak.	Ö, akkN	X	2
ıaböl düş-	Kabul edilmek, onaylamak.	Ö, akkN	lokN	2+(1)=3
ıaç-	Kendini göstermemek, rastlaşmamaya çalışmak.	Ö	lokN	1+(1)=2
	Hızla koşup bir yere saklanmak.	Ö	datN	1+(1)=2
ıada savdur-	Kazayı, belayı uzaklaştırmak.	Ö	ablN	1+(1)=2
ıadan-	Dayanmak, direnmek.	Ö, datN	X	2
ıakıııldaş-	(Tavuk ve kuşlar için) hepsi birden gıdaklamak.	Ö	X	1
ıal-	Olduğu yeri ve durumu korumak, sürdürmek.	Ö	lokN	1+(1)=2
ıaldur-	Yükseltmek.	Ö, nomN	X	2
ıalı-	Gitmek üzere yerinden ayrılmak.	Ö	X	1
	Oturma durumundan dik duruma gelmek, doğrulmak.	Ö	X	1
	Yukarı doğru yükselmek.	Ö	ablN	1+(1)=2
	Uçmak, havalanmak.	Ö	X	1
kāmīl ilet-	Yetkinleştirmek, olgunlaştırmak.	Ö, nomN	X	2

kāmil ēyle-	Yetkinleştirmek, olgunlaştırmak.	Ö, nomN	X	2
қан қусдур-	(Birine) çok eziyet çektirmek.	Ö, datN	X	2
қан тере батур-	Kan ter içinde kalmak.	Ö	X	1
қан utdur-	Fazla eza ve cefa etmek.	Ö, datN	X	2
қап-	Birdenbire yakalayarak, çekerek almak.	Ö, nomN	ablN	2+(1)=2
	<i>mec.</i> Edinmek, sahip olmak	Ö, nomN	ablN	2+(1)=2
	Bir şeyin bir yerden çıkmasını sağlamak.	Ö, nomN, ablN	X	3
	Bir kimseyi veya bir şeyi ele geçirmek.	Ö, akkN	X	2
kār ét-	Etki yapmak.	Ö, nomN, datN	X	3
қарал-	Kararmak.	Ö	lokN	1+(1)=2
қары-	Yaşlanmak, kocamak, ihtiyarlamak.	Ö	X	1
қарыш-	İki veya ikiden çok şey bir araya gelip birbirinin içine girmek.	Ö	datN	1+(1)=2
	Çevreyi kaplamak, çökmek.	Ö	X	1
қарма дүт-	Karmalamak, yakalamak, tutmak, kavramak.	Ö, datN	lokN	2+(1)=3
қарп-	Bir kimseyi veya bir şeyi ele geçirmek.	Ö, akkN	X	2
қаşд ēyle-	Amaçlamak, amaç olarak almak.	Ö, datN	X	2
қарşı gel-	Başkaldırmak.	Ö, datN	lokN	2+(1)=3
	Karşı karşıya gelmek, birden karşılaşmak.	Ö, datN	lokN	2+(1)=3
қарşıла-	Dışarıdan gelen bir kimseye karşılayıcı olarak çıkmak, istikbal etmek.	Ö, akkN	X	2
қарşıлаш-	Karşı karşıya gelmek, rastlaşmak.	Ö	X	1
қатлан-	<i>mec.</i> Hoş olmayan bir duruma, güç şartlara dayanmak, tahammül etmek.	Ö, datN	X	2

kavur-	Bir şeyi bir kabın içinde kendisinden başka bir malzeme koymadan pişirmek.	Ö, akkN	lokN	2+(1)=3
kavza-	Bir şeyi hızla kaldırıp atmak, fırlatmak, yuvarlamak.	Ö, akkN	X	2
kayım dur-	Sağlam durmak, rüşvet, yıldırma gibi durumlara karşı güçlü durabilmek.	Ö, datN	X	2
kayıt-	Bir şeyi yapmaktan vazgeçmek, bir karardan dönmek, nükûl etmek, rücu etmek.	Ö	X	1
	Kendini göstermemek, rastlaşmamaya çalışmak.	Ö	ablN	1+(1)=2
kayna-	Çalkantı durumunda olmak, dalgalanmak.	Ö	X	1
kaynaş-	Çok kalabalık ve hareketli olmak, hareket etmek.	Ö	X	1
kazanıl-	Kazanma işi yapılmak.	Ö	X	1
kazdur-	Kazma işini yaptırmak.	Ö, nomN	lokN	2+(1)=2
kert-	Sertçe sürtünmek.	Ö, akkN	X	2
kes-	Keskin bir aletle parçalamak suretiyle cinayet işlemek.	Ö, nomN/akkN	lokN	2+(1)=2
	Kati neticeye bağlamak.	Ö, nomN	lokN	2+(1)=2
kevcüt-	<i>mec.</i> Gevşetmek.	Ö, akkN	X	2
kevür-	<i>mec.</i> Gevşetmek.	Ö, akkN	X	2
kıçkır-	Kışnemek, (at) bağırır gibi yüksek ses çıkarmak.	Ö	X	1
kıja daş-	Fışkırarak akarsunun yatağından çıkarak çevresini kaplamak.	Ö	İ+ karşı	1+(1)=2
kıjılda-	Fışkırdamak, fışır fışır ses çıkarmak, fışirtı veya fısıltı sesi çıkarmak.	Ö	ablN	1+(1)=2
kıjla-	Keskin, sert sesler çıkararak saldırmak.	Ö, datN	ablN	2+(1)=3
kıl-	Etmek, yapmak.	Ö, akkN/ nomN	X	2
kılıc çal-	Kılıçla savaşmak, kılıç ile öldürmek.	Ö	datN,	1+(2)=3

			İ+ içün	
kılıc çalın-	Kılıçla savaşmak, kılıç ile öldürmek.	Ö	X	1
kılıcla-	Çok sayıda insanı veya bir şeyi kılıçtan geçirmek.	Ö, akkN	ablN	2+(1)=3
kımzan-	Yerinde hafifçe hareketlenmek, kımıldanmak.	Ö	X	1
kırıl-	Savaş, bulaşıcı hastalık sebebiyle çok sayıda insan ölmek.	Ö	X	1
kırkıl sep-	Kırgıl olmak, saç ve sakala ak düşmek.	Ö	X	1
kırp-	Hareket etmek.	Ö	X	1
kıy-	<i>mec.</i> Acımadan vermek, esirgememek, feda etmek.	Ö, datN	X	2
kıya bah-	Göz (veya gözünün) ucuyla bakmak, fark ettirmeden gözlemek, belli etmemeye çalışarak başını çevirmeden yandan bakmak.	Ö, datN	ablN	2+(1)=3
kol bud ol-	Bir işi yapamayacak durumda çaresiz kalmak, gücü tükenmek, bitmek, çökmek.	Ö	X	1
kon-	Kuş, kelebek, uçak, toz vb. bir yere inmek.	Ö, datN	X	2
konakla-	Yolculuk sırasında bir yerde durup geçici bir süre kalmak.	Ö	X	1
kop-	Meydana çıkmak, zuhur etmek, neşet etmek, çıkmak.	Ö	lokN	1+(1)=2
	<i>mec.</i> Harekete geçmek, fırlamak, kalkmak.	Ö	X	1
kopub gel-	<i>mec.</i> Uzak bir yerden ayrılarak gelmek.	Ö	X	1
korh-	Kaygı duymak, endişe etmek.	Ö	ablN	1+(1)=2
koy-	Bir şeyi bir yere bırakmak, belli bir yere yerleştirmek.	Ö, nomN/ akkN, datN	X	3
	Göndermek, bir yere doğru yola çıkarmak, yollamak, ulaşmasını, gitmesini sağlamak, irsal etmek.	Ö, nomN	akkN	2+(1)=3
	Müsaade etmek, izin vermek, serbest bırakmak, salıvermek.	Ö, akkN/ nomN	datN	2+(1)=3

	Bırakmak.	Ö, akkN	X	2
koyul-	Koyma işine konu olmak.	Ö, datN	X	2
köç-	Yerleşmek amacıyla mahalle, köy, şehir veya ülke değiştirmek.	Ö	ablN	1+(1)=2
köpük saç-	Çok kızmak, birdenbire öfkelenmek, feveran etmek.	Ö	X	1
kukkuş-	(Tavuk ve kuşlar için) hepsi birden gıdaklamak.	Ö	X	1
kur-	Hazırlamak.	Ö, nomN	lokN	2+(1)=2
kurban üye-	<i>mec.</i> Kendi çıkarı için birini veya bir şeyi feda etmek.	Ö, [akkN], datN	X	3
kurşan-	Beline kuşak, kılıç, kemer vb. şeyler bağlamak.	Ö, akkN	X	2
kurtar-	Bir canlıyı bir felaketten, tehlikeden veya zor durumdan uzaklaştırmak.	Ö, akkN	X	2
kurtul-	İstenmeyen, sıkıntı veren, hoşlanılmayan bir kimseden, bir yerden, bir durumdan uzaklaşmak.	Ö	ablN	1+(1)=2
kurul-	Yapılmak, inşa edilmek.	Ö	ablN	1+(1)=2
kuşla-	Kuş avlamak, kuş yakalamak.	Ö, nomN	lokN	2+(1)=3
kuytulan-	Bir yere girip sığınmak.	Ö	X	1
kürele-	Bir şeyi hızla kaldırıp atmak, fırlatmak, yuvarlamak, itelemek.	Ö	ablN	1+(1)=2
M				
ma'âş üye-	Geçinmek, yaşamak için gerekeni sağlamak.	Ö	ensN	1+(1)=2
mahrûm kal-	Yoksun kalmak.	Ö	X	1
maşlahat gör-	İstişare etmek, danışmak.	Ö, İ+ ileñ	X	2
mavulcun-	“Mav” diye ses çıkarmak.	Ö	X	1
meleş-	Birlikte melemek.	Ö	İ+ karşı	1+(1)=2
menzil kes-	Gereken yere ulaşmak, katetmek.	Ö	lokN	1+(1)=2

mesken èyle-	Mesken tutmak, yerleşmek.	Ö, lokN	X	2
mev'ize èyle-	Nasihat etmek, öğüt vermek.	Ö, datN	X	2
min-	Yüksek bir şeyin veya bir hayvanın üstüne çıkıp ayaklarını sallandırarak oturmak.	Ö, akkN	İ+ içün	2+(1)=3
minil-	Binme işi yapılmak.	Ö	X	1
moval[da]t-	Böğürtmek, bağtırmak.	Ö	X	1
N				
na'lat-	Hayvanın ayağına nal çaktırmak.	Ö, nomN	ablN, lokN	2+(2)=3
na'ra çek-	Yüksek sesle uzun uzun haykırmak.	Ö	X	1
necât vér-	Azat etmek, kurtarmak.	Ö	datN	1+(1)=2
nefes çek-	Havayı ciğerlerine çekmek, soluk almak.	Ö	X	1
nèyle-	Ne yapmak?	Ö	lokN	1+(1)=2
O				
oğurlan-	(Bir işi) başkalarına sezdirmeden yapmak.	Ö	X	1
oğran-	Okramak, (at) mırıltı şeklinde kişnemek.	Ö	X	1
oğu-	Bir yazıyı meydana getiren harf ve işaretlere bakıp bunları çözümlemek veya seslendirmek.	Ö, nomN	X	2
oğu-	Bir yazıyı meydana getiren harf ve işaretlere bakıp bunları çözümlemek veya seslendirmek.	Ö, nomN/ akkN	X	2
ol-	Bir ad veya sıfatın belirttiği durumu almak.	Ö	lokN	1+(1)=2
	Bulunmak.	Ö, lokN	X	2
	Bir görev, makam, san veya nitelik kazanmak.	Ö, nomN	X	2
om[u]r-	(Kemik v.b. sert şeyler) kırmak.	Ö, nomN	X	2
omrıl-, omrul-	Çöktürmek.	Ö, nomN	ablN	2+(1)=3

ortal-	Orta yaşına varmak, orta yaşlı olmak.	Ö	X	1
osal bah-	Küçümsemek, önemsememek, önemsiz görmek.	Ö, datN	lokN	2+(1)=3
otla-	Hayvan, dolaşarak yerdeki ot, çimen, yaprak vb.ni yemek, yayılmak.	Ö	X	1
otur-	Vücudun belden yukarısı dik duracak biçimde ağırlığı kaba etlere vererek bir yere yerleşmek.	Ö	lokN	1+(1)=2
oy-	Bıçaklayarak yaralamak.	Ö, akkN	X	2
oyan-	Uyku durumundan çıkmak.	Ö	X	1
oyına gir-	Oynamaya başlamak.	Ö	lokN	1+(1)=2
oyna-	Kımıldamak, hareket etmek.	Ö	X	1
oynat-	Kımıldamasına yol açmak.	Ö, akkN	datN	2+(1)=3
Ö				
ödin yar-	(Birin) ödünü koparmak veya patlatmak, çok korkutmak.	Ö	X	1
ögren-	Alışmak.	Ö	X	1
ögün-	Kendi kendini övmek.	Ö	lokN	1+(1)=2
öl-	Yaşamaz olmak, hayatı sona ermek, can vermek.	Ö	datN	1+(1)=2
öldür-	Bir canlının hayatına son vermek.	Ö, akkN/nomN	ensN, lokN	2+(1)=3
ölezür-	Ölecek hâle gelmek, zayıflamak, gücünü kaybetmek.	Ö	X	1
ölkelen-	Ülke açmak, savaşarak bir ülkeyi ele geçirmek, topraklarına katmak.	Ö, akkN	X	2
öğürt-	İleri geçmek, takaddüm etmek.	Ö	X	1
ört-	Korumak, görünmez duruma getirmek veya gizlemek için üstüne bir şey koymak	Ö, akkN	X	2
öt-	Geçmek, aşmak.	Ö	X	1
P				

parıldat-	Parıldamasını sağlamak.	Ö, nomN	X	2
pas eglen-	<i>mec.</i> Pas tutmak, çalışamaz duruma gelmek.	Ö	datN	1+(1)=2
perçin ét-	Olduğu yere mıhlamak, durdurmak, kıpırdatmamak.	Ö, datN	ensN	2+(1)=3
peydâ ol-	Çıkmak, ortaya çıkmak, oluşmak.	Ö, nomN	lokN	2+(1)=3
pişdür-	<i>mec.</i> Olgunlaştırmak.	Ö	X	1
pozul-	<i>mec.</i> İyi ve değerli niteliğini yitirmek.	Ö	X	1
pörtle-	Göz, çeşitli sebeplerle açılmak, dışarıya doğru fırlamak.	Ö	X	1
R				
râst gel-	Düşünmediği, ummadığı hâlde karşılaşmak, rastlamak, tesadüf etmek.	Ö, datN	X	2
ruḥşat vër-	İzin vermek, müsaade etmek.	Ö, datN	X	2
S				
şabır kıl-	Sabır göstermek, sabırlı davranmak.	Ö	datN	1+(1)=2
sağın-	Olabileceği düşünülen kötülöklere karşı önlemler almak.	Ö	X	1
saḥla-	Korumak, muhafaza etmek.	Ö, akkN	lokN	2+(1)=3
	Elinde bulundurmak, tutmak.	Ö, lokN	X	2
saḳın-	Düşünmek, düşünceye dalmak, düşünüp taşınmak.	Ö	X	1
sal-	Göndermek, sevk etmek.	Ö, akkN	datN	2+(1)=3
	Yaymak, sermek.	Ö, nomN	datN	2+(1)=3
	Düşürmek, atmak.	Ö, akkN	datN/ lokN, ensN	2+(2)=4
	Koymak, katmak, eklemek.	Ö, nomN	X	2
	Saklamak, gizlemek.	Ö, akkN	X	2

	Batıcı veya kesici cisimleri saplamak, kakmak, vurmak.	Ö, datN	nomN	2+(1)=3
	Atmak, savurmak, uzaklaştırmak.	Ö, akkN	ablN	2+(1)=3
	Bırakmak, terk etmek.	Ö, akkN	lokN	2+(1)=3
salla ur-	Tokat atmak veya patlatmak, el içi ile vurmak.	Ö, datN	X	2
san-	Bir şeyin olma veya olmama ihtimalini kabul etmekle birlikte, olabileceğine daha çok inanmak, zannetmek, zanneylemek.	Ö, nomN	X	2
sanc-	Saplamak, batırmak.	Ö, akkN	X	2
saral-	Sararmak, sarı olmak, rengi sarıya dönmek.	Ö	X	1
savaş düş-	Savaş açmak veya ilan etmek, savaş durumuna geçmek.	Ö, lokN	X	2
savaş sal-	Savaş açmak veya ilan etmek, savaş durumuna geçmek.	Ö, datN	X	2
savuş-	<i>mec.</i> Haber vermeden sessizce gidivermek, kaçmak.	Ö	X	1
say-	<i>mec.</i> Kabul etmek.	Ö, akkN	X	2
saydur-	Sayma işini yaptırmak, sayısını buldurmak, sayı belirterek sonuç almak.	Ö, akkN	X	2
sayra-	Şakılamak, ötmek, cıvıldamak.	Ö	X	1
segir-	Koşmak, seğırtmek.	Ö	datN/ nomN	1+(1)=2
segirt-	Koşturmak.	Ö	akkN/ lokN	1+(1)=2
	Saldırmak, akın etmek, çapmak, çapul için hücum etmek.	Ö	datN	1+(1)=2
	Savurmak, şiddetle döndürerek sallamak, kaldırarak vurmak.	Ö, nomN	datN	2+(1)=3
seksen-	Ürpermek, birdenbire ürküp sıçramak.	Ö	X	1
sepil-	Serpme işine konu olmak.	Ö	X	1
sevin-	Sevinç duyma.	Ö	lokN	1+(1)=2

sevken-	Uzanmak, yatmak, yaslanmak.	Ö	lokN	1+(1)=2
seyre çık-	Bir yerden başka bir yere gitmek için yola çıkmak.	Ö	datN, ensN	1+(2)=3
sezirgen-	Sezmek, açık bir kanıt olmaksızın, olmuş veya olacak bir şeyi anlamak, kestirmek, hissetmek.	Ö	X	1
sıçra-	Ayaklarla, birdenbire ve kuvvetle yeri teperek hızla yukarıya veya ileriye atılmak.	Ö	lokN/ ablN	1+(1)=2
sıçraş-	Hep birlikte ayaklarla, birdenbire ve kuvvetle yeri teperek hızla yukarıya veya ileriye atılmak.	Ö	X	1
sıçrat-	Sıçrama işini yaptırmak.	Ö	datN, ablN	1+(2)=3
sın-	Kırılmak, şikest olmak, münkesir olmak.	Ö	X	1
sınal-	Denenmek, tecrübe edilmek.	Ö	X	1
sındır-	Kırmak, parçalamak.	Ö, akkN	ablN	2+(1)=3
sıyarlan-	Bir şeyden güç almak, güvenmek, istinat etmek.	Ö, datN	X	2
sin-	Hiç çıkmayacak veya güç çıkacak biçimde işlemek, nüfuz etmek.	Ö, datN	X	2
sindür-	Yenilen besin maddesini sindirim sisteminde gereken değişikliklere uğratarak kana karışabilir bir duruma getirmek, hazmetmek.	Ö, akkN	X	2
siğir çek-	Hareket edemez duruma getirmek için vurup ayak sinirlerini kesmek.	Ö	X	1
sitem çek-	Eziyet, cefâ, zulüm çekmek.	Ö	X	1
şolud-	Nefes aldırarak, nefes almaya fırsat vermek.	Ö	X	1
sorul-	Sorma işine konu olmak.	Ö	ablN	1+(1)=2
soy çek-	Soy soylamak, soy düzmek.	Ö	X	1
soy yêtür-	Soy soylamak, soy düzmek.	Ö	X	1
soy-	Derisini yüzmek, derisini soymak, sıyırmak.	Ö, akkN	X	2

soydur-	Derisini yüzdürmek, derisini soydurmak.	Ö, akkN	X	2
soyla-	Tahkik etmek, araştırmak, aslını aramak.	Ö, akkN	X	2
sög-	Onur kırıcı, çoğu basmakalıp kaba sözler söylemek, küfretmek.	Ö, akkN	X	2
sögül-	Sövme işine konu olmak.	Ö	X	1
sök-	Bir şeyi bulunduğu yerden kuvvet kullanarak veya gevşeterek çıkarmak, çekip ayırmak.	Ö, akkN	lokN	2+(1)=3
	Bir şeyi bağlı bulunduğu, tutturulmuş olduğu yerden güç kullanarak veya gevşeterek ayırmak; çekip ayırmak.	Ö, akkN/ablN	X	2
	Örülmüş, dikilmiş şeyin, örgüsünü veya dikişini ayırmak.	Ö, nomN	X	2
sökdür-	Örülmüş, dikilmiş şeyin, örgüsünü veya dikişini ayırtmak.	Ö, ablN	X	2
sölet-	Bir şey üzerine konuşturmak.	Ö, akkN	ensN	2+(1)=3
sömür-	<i>mec.</i> Bir şey bırakmamak üzere her şeyi yok etmek, tüketmek.	Ö, nomN/ akkN	X	2
	(Sıvı içecekler için) hızla çekerek içmek, dudaklarını yapıştırarak emmek, emercesine içmek, somurmak.	Ö, nomN	X	2
söyle-	Düşündüğünü veya bildiğini sözle anlatmak.	Ö	akkN/ İ+ kimi	1+(1)=2
söylen-	Söyleme işi yapılmak.	Ö, datN	lokN	2+(1)=3
söyleş-	Bir işin nasıl yapılması gerektiği konusunda konuşmak, müzakere etmek.	Ö	lokN, ensN	1+(2)=3
	Düşündüğünü veya bildiğini sözle anlatmak.	Ö, nomN	X	2
söze gel-	Söze başlamak, konuşmaya başlamak, bir konuya girmek.	Ö	ablN	1+(1)=2
sülen-	Daima yemek peşine düşmek, yemek aramak, yemek olan yere gitmek.	Ö	X	1
sün-	Koşmak.	Ö	X	1

sür-	Olmaya devam etmek.	Ö	ensN	1+(1)=2
	Bir kimseyi, ceza olarak yaşadığı yerden uzak başka bir yerde oturmaya mecbur tutmak, sürgün cezası vermek, kovmak, uzaklaştırmak, taretmek.	Ö, nomN	ablN	2+(1)=3
sürç-	Yürürken yanlış adım atıp dengesini yitirmek.	Ö	X	1
sürül-	Bir yere sürülmek, gönderilmek.	Ö	ablN	1+(1)=2
süsül-	Buynuzla vurulmak, dürtülmek.	Ö, nomN/datN	X	2
süzül-	Akmak.	Ö	X	1
Ş				
şak-	Güçlü tesir etmek, vurmak.	Ö, akkN	X	2
şakıd-	Vurdurmak, tutturmak, yakalatmak.	Ö, datN, akkN	X	3
şakılda-	Şakırdamak, “şakır” diye ses çıkarmak.	Ö	X	1
şehîd ol-	Kutsal bir ülkü veya inanç uğrunda ölmek.	Ö	lokN	1+(1)=2
şirincin-	Dadanmak, alışmak.	Ö	X	1
şişle-	Birine veya bir şeye şiş saplamak, şiş batırmak.	Ö, akkN, datN	X	3
şorla-	Şorul şorul, şarıl şarıl akmak, çok ve bol akmak.	Ö	X	1
şu'lele-	Yanmak, aydınlatmak, ışıklandırmak.	Ö	X	1
T				
talan sal-	Talan etmek, yağmalamak.	Ö, datN	X	2
talan-	Yağmalanmak, yağma edilmek.	Ö	X	1
tanı-	Daha önce görülen, bilinen bir kimse veya şeyle karşılaşıldığında bunun kim veya ne olduğunu hatırlama.	Ö, akkN	X	2

tanu-	Daha önce görülen, bilinen bir kimse veya şeyle karşılaştığında bunun kim veya ne olduğunu hatırlamak.	Ö, nomN	X	2
ta‘rif ét-	Tanımlamak.	Ö, akkN	datN	2+(1)=3
tep-	Depmek, hücum etmek, saldırmak, (atı) ileri sürmek.	Ö	akkN	1+(1)=2
tepin-	Şiddetli hareket etmek, saldırmak, çırpınmak, tepinmek.	Ö	X	1
tepret-	Kimildatmak, sarsmak, harekete getirmek.	Ö, akkN	ablN, datN	2+(2)=4
tergîb ét-	Birleştirmek, bir araya getirmek.	Ö, datN	X	2
tik-	Yapı kurmak, inşa etmek.	Ö, akkN/nomN	lokN	2+(1)=3
	Bir cismi dik olarak durdurmak.	Ö, akkN	datN	2+(1)=3
	Birini bir şeyin başına getirmek.	Ö, nomN, datN	lokN	3+(1)=4
	Biçilmiş veya yırtılmış kumaş, deri, yara vb.ni iğneye geçirilmiş iplikle tutturmak.	Ö, nomN	X	2
tikdür-	Dikme işini yaptırmak.	Ö, nomN	datN, ablN	2+(2)=4
tikil-	Dikme işi yapılmak.	Ö, datN	ablN	2+(1)=3
til-	<i>mec.</i> Ortasından, içinden geçmek.	Ö, akkN	X	2
tîr-bārân ét-	Ok yağdırmak, oku aralıksız ve ısrarlı bir biçimde atmak.	Ö, akkN	X	2
toḥun-	Hafifçe değmek.	Ö, datN	X	2
	Kapmak, tutmak.	Ö, akkN	X	2
toḫtaşdur-	Tutundurmak, tutup bırakmamak, dayandırmak.	Ö, akkN	lokN	2+(1)=3
tozat-	Savurmak, havaya atıp dağıtmak, saçmak.	Ö, nomN	lokN	2+(1)=3

tozut-	Savurmak, havaya atıp dağıtmak, saçmak.	Ö, nomN	lokN	2+(1)=3
tök-	Tane durumunda olan şeyleri bulundukları kaptan başka bir yere boşaltmak.	Ö, akkN	datN	2+(1)=3
	Akıtmak, düşürmek.	Ö, akkN	X	2
	Yavrulamak, (hayvan) doğurmak.	Ö, akkN	X	2
tökül-	Dökme işi yapılmak veya dökme işine konu olmak.	Ö	X	1
	Kaplamak, yayılmak.	Ö	X	1
	<i>mec.</i> Kır, sokak vb. yerlerde insanlar çokça birikmek.	Ö	ablN	1+(1)=2
tuş ol-	Rast gelmek, isabet etmek, musadif olmak, karşılaşmak.	Ö, datN	X	2
tüfan sal-	Korku salmak, korkutmak.	Ö, datN	X	2
tüken-	Bitmek, sona ermek, kalmamak.	Ö	ablN	1+(1)=2
U				
ucal-	Yücelmek, yükselmek, yüce bir duruma gelmek.	Ö, datN	ablN	2+(1)=3
uç-	Kuş, kanatlı böcek vb. hareketli kanatları yardımıyla havada düşmeden durmak, havada yol almak.	Ö	ablN	1+(1)=2
uçur-	(Birinin) kellesini uçurmak, kafasını keserek koparmak.	Ö	X	1
uğra-	Kötü duruma konu olmak, rast gelmek.	Ö, datN	X	2
‘uhdesinden çık-	Sözünden çıkmak, birinin isteklerine, öğütlerine, sözlerine uyarak davranmamak.	Ö	X	1
ulal-	Büyümek, yetişmek, yaşlanmak.	Ö	X	1
ulaşdur-	Yetiştirmek, eriştirmek.	Ö, datN	X	2
ulat-	Birleştirmek, yetiştirmek.	Ö, akkN	X	2
ululan-	Büyümek, yetişmek, yaşlanmak.	Ö	X	1

ur-	Batıcı veya kesici cisimleri saplamak.	Ö, akkN	ensN/ lokN	2+(1)=3
	<i>mec.</i> Mahvetmek, bir kimseyi iyice kötülemek.	Ö	X	1
urla-	Çıkmak, yükselmek.	Ö	lokN	1+(1)=2
ut-	Ağızda bulunan bir şeyi yutağa geçirmek.	Ö, nomN/ akkN	lokN	2+(1)=3
utan-	Onursuz sayılacak veya gülünç olacak bir duruma düşmekten üzüntü duymak, mahcup olmak.	Ö	X	1
utdur-	Yutma işini yaptırmak veya yutmasını sağlamak.	Ö, nomN, datN	X	3
uy-	Uyku durumunda olmak.	Ö	lokN	1+(1)=2
Ü				
üktür-	Ezmek, üstüne basarak veya bir şey arasına sıkıştırarak yassılaştırmak.	Ö, nomN	X	2
üret-	Aynı türden canlıları çoğaltmak.	Ö, akkN	X	2
ürki sal-	Korku salmak, korkutmak.	Ö, datN	X	2
ürkü şal-	Korku salmak, korkutmak.	Ö, datN	X	2
ürkü sal-	Korku salmak, korkutmak.	Ö, datN	X	2
üşen-	Tedirgin olmak, çekinmek, ihtiraz etmek, korkmak.	Ö	ablN	1+(1)=2
üşet-	Ufalamak, parçalamak.	Ö, nomN	X	2
V				
var-	Erişilmek istenen yere ayak basmak, ulaşmak, vasıl olmak.	Ö, datN	X	2
	Yürümek, gitmek, hücum etmek.	Ö, datN	X	2
vaşf kıl-	Nitelendirmek, anlatmak, tabir etmek.	Ö	X	1
vêr-	Sahip olmasını sağlamak.	Ö, nomN/ akkN	datN/ ablN/ ensN	2+(1)=3
	Bırakmak veya bağışlamak.	Ö, nomN	datN, ablN	2+(2)=4
	Feda etmek.	Ö,	lokN	2+(1)=3

		akkN		
Y				
yağ-	Yağmur, kar, dolu gökten düşmek.	Ö	X	1
yağdur-	Yağmasını sağlamak.	Ö	X	1
yahın-	Yanmak, ısıldamak, parıldamak, parlamak.	Ö	X	1
yalabı-	Parlamak, parıldamak, lemean etmek.	Ö	X	1
yalp-	Parlamak, parıldamak, lemean etmek.	Ö	X	1
yalvar-	Birinden ısrarlı bir biçimde, kendine acındıracak sözlerle, saygılı bir biçimde bir şey istemek.	Ö, datN	X	2
yalvart-	Yalvarma işini yaptırmak.	Ö, datN	X	2
yan-	Isı, ışık veren bir konuma geçmek.	Ö	lokN, İ+ kimi	1+(2)=3
	Ateş durumuna geçmek, tutuşmak.	Ö	X	1
yan vër-	Yan çizmek, uzak durmak, arka çevirmek, kaçınmak.	Ö	X	1
yanaş-	Bir şeyin, bir kimsenin yanına gelmek.	Ö	X	1
yapıl-	Kapanmak, örtülme, seddolunmak.	Ö	ensN	1+(1)=2
yapun-	Kendine yapmak veya kendi için yaptırmak.	Ö, akkN	X	2
yar-	Derin yara açmak.	Ö, nomN	X	2
yara-	Bir şey yararlı olmak, yarar sağlamak.	Ö, datN	X	2
yarat-	Allah, olmayan bir şeyi var etmek.	Ö, akkN	X	2
yaşa-	Sağ olmak.	Ö	nomN	1+(1)=2
	Görüp geçirmek, başından geçmek.	Ö	lokN	1+(1)=2
yat-	Bir yere veya bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak.	Ö	lokN, İ+ kimi	1+(2)=3
	Uyumak veya dinlenmek için yatağa girmek.	Ö	X	1
yavaşıt-	Yavaşlamasını sağlamak, yavaşlamasına yol açmak, hızını kesmek.	Ö, nomN	X	2

yayhan-	Çalkanmak, kımıldamak.	Ö	X	1
yayla-	Yaylada yaz mevsimini geçirmek.	Ö, akkN	X	2
yaz-	Açmak.	Ö, akkN	X	2
yè-	Ağızda çiğneyerek yutmak.	Ö, nomN/ akkN	X	2
	Harcamak, tüketmek, bitirmek.	Ö, nomN	X	2
yèdür-	Yemesini sağlamak.	Ö	X	1
yèlten-	Bir işe girişmek heves etmek, meyletmek.	Ö	X	1
yèmlen-	Yemleme işi yapılmak.	Ö, nomN	X	2
yènc-	Yasıltmak, yapıştırmak, çekip sıkıştırmak.	Ö, nomN	X	2
yèncdür-	Yasıltmak, yapıştırmak, çekip sıkıştırmak.	Ö, nomN	lokN	2+(1)=3
yère ur-	Kötü bir duruma sokmak.	Ö, akkN	X	2
yèrlen-	Yerleşmek, yurt edinmek.	Ö, nomN	lokN	2+(1)=3
yèri-	Yürümek.	Ö	X	1
yèri getür-	Yeri gelmek, sırası gelmek, zamanı uygun olmak.	Ö	X	1
yèrit-	Yürüme işini yaptırmak, yürümesini sağlamak.	Ö, akkN	datN	2+(1)=3
yèriş èt-	Dövüş, kavga etmek.	Ö	datN, ablN	1+(2)=3
yèt-	Bir gereksinimi karşılayacak, giderecek nicelikte olmak.	Ö	datN	1+(1)=2
yètiş-	Ulaşmak, ermek, varmak, vasıl olmak.	Ö	datN	1+(1)=2
	Üremek, büyümek, olmak.	Ö	datN	1+(1)=2
yètür-	Ulaştırmak, eriştirmek, ıblağ etmek, vasıl etmek.	Ö, akkN/ nomN	datN, lokN	2+(2)=4
	Yetiştirmek, büyütüp yetiştirmek.	Ö, nomN	X	2
yılı-	İnsan, hayvan, ağaç, vb. devirmek.	Ö,	lokN	2+(1)=3

		nomN		
yıhıl-	Herhangi bir sebeple çökmek, göçmek.	Ö	X	1
yıkıl-	Hasta bitkin, perişan olmak.	Ö	X	1
	Herhangi bir sebeple çökmek, göçmek.	Ö	X	1
yıl-	Parıldamak, parlamak, ışık saçmak.	Ö	X	1
yitür-	Esirmek, sarhoş olmak, aklını kaybetmek, delirmek, kendinden geçmek.	Ö	X	1
yola düş-	Yola çıkmak, bir yere varmak için bulunduğu yerden ayrılarak yolculuğa başlamak, harekete geçmek.	Ö	datN	1+(1)=2
yola gir-	Bir yere varmak için bulunduğu yerden ayrılarak yolculuğa başlamak, harekete geçmek.	Ö	X	1
yoldan çık-	Belli bir yol izleyen taşıtlar herhangi bir sebeple yolundan ayrılmak, gitmez olmak.	Ö	X	1
yoldan kal-	Birtakım sebeplerden olayı yolda ilerleyememek, gideceği yere varamamak.	Ö	X	1
yolla-	Göndermek.	Ö, akkN, datN	X	3
yort-	Koşmak, devamlı yol yürümek, sefer etmek.	Ö	akkN	1+(1)=2
yorul-	Yorgun duruma gelmek.	Ö	X	1
yumruk ur-	Yumruk atmak, yumruk ile vurmak.	Ö	X	1
yumşan-	Yumuşamak, hilim ve mülayemet kesbetmek.	Ö	lokN	1+(1)=2
yumşat-	Yumuşatmak, hilim ve mülayemet kesbetmek.	Ö	lokN	1+(1)=2
yürek köp-	Aşırı acımak, yüreği parçalanmak.	Ö	X	1
yürek yar-	Çok korkutmak.	Ö	X	1
yüz ağırt-	Beğenilir iş yapmak, iş ve davranışlarıyla yakınlarını övünmesine sebep olmak.	Ö	lokN	1+(1)=2
yüz çevir-	İlgi göstermemek, ilgilenmemek.	Ö	X	1

yüze yétür-	Tamamlamak, sona erdirmek, işi bitirmek, yapmak.	Ö, akkN	X	2
--------------------	--	------------	---	---

